

בבית הדין הצבאי המיוחד

בפני :

אל"ם אלישע כספי - אב"ד

אל"ם ארז פורת - שופט

אל"ם יואב זקס - שופט

בעניין :

התובע הצבאי הראשי - המאשים

(ע"י ב"כ, רס"ן נדב ויסמן ; סרן אלון רווה)

נ ג ד

אל"ם (במיל') ש' כ' - נאשם 1

(ע"י ב"כ, עו"ד פרופ' קנת מן)

סא"ל (במיל') א' ר' - נאשם 2

(ע"י ב"כ, אל"ם אודי בן אליעזר ; עו"ד אהרון שליין)

רס"ן מ' ק' - נאשם 3

(ע"י ב"כ, עו"ד יהודה גרינהויז ; סרן אבי פינרסקי)

סמ"ר (במיל') י' נ' - נאשם 4

(ע"י ב"כ, רס"ן לילך רובין)

הכרעת דין (לנאשמים 1-3)

ההליך המשפטי בתיק זה, שנמשך ישיבות רבות, עסק בעיקרו של דבר בבירור אחריותם הפלילית של הנאשמים, לגרימת מותו ברשלנות של סמ"ר אסף וקסמן יפה הבלורית והתואר, שהיה אהוב ומוערך על ידי חבריו לנשק ומפקדיו. יהי זכרו ברוך. אם תוצאת ההליך המשפטי הנדון תסייע לביעור תאונות האימונים, תהא בכך נחמתנו. מושכלת יסוד היא כי מערך המילואים בצה"ל נוגע בשורשה של תפיסת הביטחון הצבאית. נכונותם של חיילים ומפקדים להתייצב בעת פקודה היא נכס מרכזי אותו יש לשמר. אנשי מערך המילואים, עוזבים את ענייניהם האזרחיים

ויוצאים למלא משימות אותן הטילו עליהם בהתאם לצרכי השעה. לעתים הם נדרשים לא רק להשקיע את זמנם ולפגוע בחיי השגרה של משפחותיהם, אלא אף לסכן את חייהם. חובה על צה"ל לנצל משאב אנושי חשוב זה בתשומת לב מרבית, לספק למערך המילואים ציוד והדרכה, אימון והכשרה, פיקוד וחניכה המתאימים לדרישות המקצועיות וכאלה המכירים במגבלות הטבועות במערך המילואים, אשר אינו מצוי ברציפות בהוויה הצה"לית הסדירה.

בפרט, יש להימנע מהעמדת חיילי המילואים בפני מצב בו דבקותם במילוי משימה תעמוד בסתירה למסד של ידע, הכשרה, רמה מקצועית והקפדה על כללי הבטיחות. אגב בירור העובדות נחשפנו למציאות שבה פערים ממשיים בין הצבא הסדיר, ליחידות המילואים, בין בנוגע להיקף המשאבים המוקצים לכשירות "צבא המילואים", ובין בהנחלת והטמעת הוראות הבטיחות באימונים למערך המילואים – למפקדים וחיילים הנמנים עליו. לא אחת הוראות בטיחות שגובשו, היו "אות מתה" באשר לא הוטמעו, ומעבר לכך, לא הוקם מנגנון אופרטיבי שיאפשר את מימושן. בשלהי הכרעת הדין מצאנו להעיר הערות אשר ראוי כי הפיקוד הבכיר בצבא יתן את דעתו עליהן, בעיקר כדי שתאונות כגון זו שבפנינו, על תוצאותיהן הקשות, ייעקרו מנוף האימונים הצבאי, ובעיקר שבעת פקודה, יוכל מערך המילואים לעמוד במטלותיו. "והחי יתן אל ליבו..." (קהלת, ז 2).

כתב האישום בתיק זה שהוגש ביום 11.11.2008 מייחס לכל אחד מארבעת הנאשמים, אל"ם ש' כ', ראש מטה אוג' XX בעת הרלוונטית, סא"ל במילואים א' ר', מג"ד יחידת XXX, רס"ן ד.ק., מפקד פלוגה ב' בגדוד יחידת XX וסמ"ר במילואים נ.י., מפקד נגמ"ש בצוות 3 בפלוגה א', פרט אישום דומה שעניינו גרימת מוות ברשלנות, עבירה לפי סעיף 304 לחוק העונשין, כשעפ"י הנטען כל אחד מארבעת הנאשמים גרם ברשלנותו למותו של סמ"ר אסף וקסמן ז"ל, ביום 12 נובמבר 2007, בשטח אש הסמוך ל-XXX, ב-XXX, במהלך אימון צבאי, עת נהג בנגמ"ש שהתהפך.

ביום 20.1.2009 הגישה המאשימה את פירוט הרשלנות המיוחסת לכל אחד מהנאשמים (מסמך "ראשי רשלנות"), וביום 1 במרץ 2009 הנאשמים כפרו בעיקרו של דבר בקיומה של רשלנות מצד מי מהם, ומשכך באה בפנינו פרשת ראיות התביעה ופרשת ההגנה כפי שניהלו נאשמים 1-3.

ביום 6.2.2012 הנאשם סמ"ר י' נ' (נאשם 4 בכתב האישום המקורי), הודה באישום שיוחס לו כאמור, ועניינו הסתיים במסגרת הסדר טיעון שנכרת עם המאשימה. משכך, הכרעת הדין שלהלן תתייחס לנאשמים 1-3 בלבד.

טרם שנצלול לזירת ההתרחשות, מצאנו לפרט בקצרה אודות יחידת XXXX שהתאמנה באימון בו מצא אסף ז"ל את מותו, וכן לבחון את ההתרחשויות הרלבנטיות טרם קרות האימון נשוא תיק זה. עניינים אלה יהוו מסד להבנת רצף האירועים ורקעם.

כהערה מקדימה ולנוחות המעיין נציין כי ההפניות והאזכורים שילוו את הכרעת הדין להלן, הינם עפ"י הסימון ומספרי העמודים בכתב יד, בעמודי הפרוטוקול, סימון שהוא רציף לאורך הישיבות.

על יחידת XXXX:

עסקינן ביחידת מודיעין שהייתה בעת הרלבנטית כפופה ישירות למפקד אוגדה XXX, יחידה שמתפקידה לספק לאוגדה XXXX. היחידה מתואמת ע"י ק.אג"מ אוגדתי ומונחית מקצועית ע"י קמ"ן האוגדה. XXXXXX. למפקד הפלוגה ביחידה אין תפקיד "מבצעי" והוא לא מוביל את הצוותים לעמדות שנקבעו להם. XXXXXXXX...

...XXXXXXXX...

...XXXXXXXX...

ע"פ התוכנית הבסיסית נכון למועד האישומים, בזמן חירום XXXX. משכך נקל להבין כי הכשירות של חיילי היחידה בהפעלת נגמ"שים הייתה חיונית עד מאוד, שכן מדובר בכלי אופרטיבי עבור חייליה (ראה גם תשובותיו של עד ההגנה סא"ל XXXX לשאלות ביה"ד, עמ' 913 לפרוטוקול שורה 5 ואילך).

האימון של יחידת XXXX בבסיס XXX בפברואר 2006:

על רקע הצורך בהחזרת כשירות של תפעול ונסיעה בנגמ"ש לחיילים ולצוותים נוכח מיעוט אימונים מסיבות שונות, יזם המג"ד סא"ל ר', אימון לכלל הגדוד בבסיס XXX בדורום. לדבריו ראה חשיבות שחיילי הצוותים יתרגלו תנועה בנגמ"ש, תפעולו וכן הסוואתו בנקודות התצפית שייקבעו (ראה עדותו של סא"ל ר' עמ' 1317 שורה 18 ואילך). האימון עצמו שהתקיים בפברואר 2006 הועבר ע"י גורמי ביה"ס XXXX כשליחידה ומפקדיה מעורבות בתכנון האימון ושלביו (עדותו של ר' עמ' 1317). האימון עצמו נבנה כך שתחילה זומנו כלל מפקדי הנגמ"שים והנהגים לרענון בן יומיים במהלכם הועברו שיעורים עיוניים וכן נהיגה מעשית ע"י מדריכות מביה"ס כאמור. הרענון שבוצע כלל מתן תדריכי בטיחות סטנדרטיים (ראה עדותו של מידן עמ' 32 שורה 10 ואילך, עדותו של א.כ. עמ' 98, עדותו של ז' עמ' 212 ועוד).

לאחר אותו רענון מפקדי נגמ"שים ונהגים, נערך אימון לכלל חיילי היחידה ב-XXX.

פירוט תכני האימון הובא בהרחבה בעדותו של סא"ל ר' בעמ' 1318 לפרוטוקול ולעניין הנדון די אם נציין כי האימון לוה ע"י מדריכות מקצועיות מביה"ס ל-XXXX, לרבות בשלבי הנהיגה בנגמ"ש, והוא נערך בתואי השטח המצוי באזור XXX, שהוא בעיקרו של דבר, דיונות חול מתונות. (ראה עדותו של בן לולו עמ' 858 שורה 29 ואילך).

אין חולק כי סמל אסף ז"ל לא השתתף באותו אימון (ראה עדותו של ג.ש. עמ' 129 שורה 19) אחר ששחרר מהתייצבות בו. (ראה עדותו של ק' שאישר את שחרורו של המנוח מהאימון (עמ' 2093 לפרוטוקול שור' 18 ואילך).

מהעדויות שבאו בפנינו עולה כי עניין חובת חגירת חגורת בטיחות לנהג נגמ"ש לא עלה כלל כחלק מההסברים שנמסרו לנהגים או לסגל היחידה באימון (ראה עדותו של כ' עמ' 98 שורה 27 ואילך, עדותו של ה.ש. עמ' 466 שורה 23 ואילך, עדותו של אייל טבת עמ' 1704 שורה 4 ואילך, עדותו של איתי איזנשטיין עמ' 80 שורה 22 ואילך, עדותו של ג.ש. עמ' 138 שורה 9 ואילך, עדותו של א.ז. עמ' 213 שורה 17 ואילך ועוד). למעשה כלל אנשי היחידה זולת העד מידן ציינו כי לא היו מודעים לקיומה של חגורת בטיחות במושב הנהג בנגמ"ש ולכל הפחות לא הכירו הוראה המחייבת לחוגרה. זו גם הייתה עמדתם של כללי עדי ההגנה שנמנו על מערך המילואים לרבות בתפקידים בכירים (כך ראה עדותו של סא"ל א' עמ' 1575, עדותו של סא"ל ז' עמ' 1624, עדותו של סא"ל פ' עמ' 1657 ועדים רבים נוספים). מצאנו

להדגיש כי גם שני עדי ההגנה, האלופים ישי בר וגדי איזנקוט, ציינו כי נמצא שרבים בשירות הצבאי לא הכירו חובה זו עד האירוע נשוא תיק זה (ראה עדותו של האלוף ישי בר עמ' 1909 ועדותו של האלוף איזנקוט עמ' 2011).

בסיכום האימון הוציא רס"ן ש.ב., ששימש אז רמ"ד יחידה בביה"ס ל-XXX, מסמך סיכום לאימון כשמסקנת הכותב היא כי: "הגדוד החזיר לעצמו באימון זה את כשירות התנועה והשימוש בנגמ"שים אשר רלבנטיים בעיקר למתאר האופרטיבי ב-XXX" (ראה ס/15 בפרק הסיכום שבו). למשמעותה של חוות דעת זו נתייחס בהמשך.

אף למשמעותו של אימון זה בהקשר לאירועים נשואי תיק זה, נדרש עוד להלן.

הרקע לאימון נשוא תיק זה, תכנונו, ומתווה ביצועו:

אין חולק כי סביב מועד ביצוע התרגיל נשוא תיק זה, XXXXXXXXXXXX פיקוד הצפון פעל להעברת אימונים ממרחבי האימון השגרתיים ב-XXXX, ל-XXXX, ובייחוד פעל כך לגבי יחידות שעתידות לפעול בגזרה זו במקרה של מלחמה (ראה עדותו של האלוף איזנקוט עמ' 2000 שורה 16 ואילך). תחושה זו של אווירת מתיחות חילחלה גם לפיקוד היחידה וחייליו (ראה עדותו של ק' עמ' 2094 שורה 27 ואילך וכן עדותו של ר' עמ' 1326 שורה 22 ואילך). XXXXXXXXXXXX.

מתיחות זו, היא שהכתיבה את המתווה האופרטיבי שבו יבוצע התרגיל (ראה עדותו של ב' עמ' 840 שורה 26 ולפיה: "היו תקופות של מתיחות והעלאת כוונות וזה חלק מכך שמפקד האוגדה התעקש שהתרגיל הזה יבוצע במתאר האופרטיבי").

משהודע למג"ד סא"ל ר' ע"י מפקד האוגדה כי חט' XXX מהאוגדה עתידה לתרגל באזור XXX, ואף הוצע לו ע"י מפקד האוגדה להצטרף ולשלב את היחידה בתרגיל, הלז הסכים לכך אך עמד על כי בתרגיל ישולבו נגמ"שים כדי: "שיהיה קרוב" עד כמה שניתן ל-XXXXXXXX " (XXXXXX). בסופו של דבר, בסוף חודש אוקטובר 2007 אישר מפקד אוגדה XXX כי אכן יקויים תרגול של היחידה האוגדתית, תרגול שיכלול נסיעה בנגמ"שים. בפגישה שקוימה בין מפקד האוגדה למג"ד כפי עדותו של האחרון, הלז הציג למפקד האוגדה את צירי הנסיעה שנבחרו, והללו אושרו ע"י מפקד האוגדה (ראה עדותו של ר' עמ' 1366 שורה 10 וכן עדותו של ש' כ' עמ' 599).

יצוין כי בתרגיל שהתגבש החליט המג"ד, סא"ל ר' כי ישתתפו רק חלק מצוותי היחידה בשל בעיות במכסת ימי המילואים (ראה עדותו של ר' עמ' 1428).

ביום 29.10.2007 נפגש המג"ד עם שני מפקדי הפלוגות – רס"ן א.ז. מ"פ א' ורס"ן ד.ק. מ"פ ב', ובמעמד זה מסר והסביר לכל מ"פ באיזה ציר תנוע פלוגתו, כשבשלב זה כל פלוגה אמורה הייתה לנוע בציר שונה, כך פלוגה א' בציר הצפוני, שהוא עליה דרך "XXX", ופלוגה ב' בציר דרומי דרך XXX. שני הצירים מרוחקים זה מזה מספר קילומטרים (ראה עדותו של ק' עמ' 2095, עדותו של ר' עמ' 1326, עדותו של ז' עמ' 225 שורה 19 ואילך).

ואכן שני מפקדי הפלוגות ביצעו סיור – כל אחד בציר שיועד לו (עדותו של ז' עמ' 199 לפרוטוקול ועדותו של ק' עמ' 2096).

ביום 7.11.2007 נפגש המג"ד ר' עם שני מפקדי הפלוגות פעם נוספת והפעם חילק תפקידים באשר לתרגיל: כל מפקד פלוגה מונה לקצין בטיחות של פלוגתו, ק' כק. בטיחות לצוותים 5-6 בפלוגתו וז' לצוותים 2-3 בפלוגתו, וכל מ"פ נדרש לכתוב את תיק התרגיל עבור פלוגתו. באותו המועד מינה ר' את סרן ה.ש. סמ"פ בפל' ב', כאחראי על רענון הנהיגה לנהגי הנגמ"ש, רענון שיקויים באזור ה- "XXX", ואילו סמ"פ א' מונה כאחראי על העמסת הנגמ"שים מ "XXXXX", שם חנו.

כך הוטלו עוד מספר תפקידים על גורמי המנהלה בגדוד (ראה עדותו של ק' עמ' 2097, עדותו של ר' עמ' 1328).

אין חולק כי כבר באותו יום, קרי 7/11, נמסר למג"ד ר' כי ציר התנועה היחיד שאושר לתנועה הינו הציר הצפוני (ראה עדותו של ר' עמ' 1329, עדותו של ק' עמ' 2100). המג"ד נטל על עצמו את תפקיד "מנהל התרגיל", ומפקד האוגדה כאמור היה הגורם שאישר את התרגיל עצמו.

בשלב אישור התרגיל אצל מפקד האוגדה מסר הלז למג"ד כי עליו לאשר את תיק התרגיל, לכשיכתב, אצל רמ"ט האוגדה – אל"ם ש' כ' – הוא נאשם מס' 1 (ראה עדותו של ר' עמ' 1366 שורה 2) ובמקביל מפקד האוגדה פנה לאל"ם כ' וביקשו לאשר את תיק התרגיל עבור היחידה, בשיחה טלפונית (עדותו של כ' עמ' 608 שורה 28 ואילך). יצוין כי מפקד האוגדה דאז, תא"ל י.ה. לא זומן לעדות בפנינו חרף הצהרתו של ב"כ 1 – הנאשם, אל"ם כ', כי בדעתו לזמנו לחקירה על אחריותו לארועים נשואי תיק זה (ראה עמ' 415 לפרוטוקול שור' 12 ואילך).

כתיבת תיקי התרגיל:

ביום 7 נובמבר 2007 אחר קבלת פקודת התרגיל מהמג"ד עת הוטלה עליהם משימת כתיבת שני תיקי התרגיל, יצאו שני מפקדי הפלוגות – רס"ן ז' ורס"ן ק' לחפש חומר עיוני שעל בסיסו יוכלו לכתוב את התיקים. בשלב זה היה בידם פורמט של תיק תרגיל שהועבר למייל הצבאי של רס"ן ק' ע"י ע.ק. אג"מ באוגדה (עדותו של ק' עמ' 2097), פורמט שיועד למג"ד והועבר דרך רס"ן ק' היות שלמג"ד לא היה חיבור למייל הצבאי.

מאחר שהייתה זו הפעם הראשונה בה נדרש רס"ן ק' לכתוב תיק תרגיל במהלך שירותו, חש צורך לאתר חומר עזר כבסיס לכתיבה או אף תיקי "מדף", המתייחסים לאותו תוואי קרקע.

אחרי חיפוש קצר של כחצי שעה מצא רס"ן ק' בחדר של ע.ק. אג"מ באוגדה את כרך א' של הוראות הבטיחות, ואז שני מפקדי הפלוגות פנו לביצוע משימת כתיבת תיקי התרגיל בצוותא על בסיס הפורמט האמור וכרך הבטיחות שאיתרו. התיקים נכתבו בצוותא ובהתייעצות בין שני מפקדי הפלוגות, ונוסחם למעשה זהה.

תוך כדי עבודת הכתיבה וגיבוש התיקים, נודע למפקדי הפלוגות, מטעם המג"ד, כי שתי הפלוגות ינועו אך ורק בציר הצפוני (ציר "XXXXX") ועל בסיס ציר זה בלבד יש לכתוב את שני תיקי התרגיל (ראה עדותו של ק' עמ' 2100, עדותו של ז' עמ' 204). בסופו של דבר ז' הוציא מתחת ידו תיק תרגיל שהוגש וסומן ת/6 וק' תיק דומה שהוגש וסומן ס/9. המ"פ ק' מסר כי בפורמט עימו עבד הבחין בהפניות, המיועדות לכותב, אך ורק לכרך א' להוראות הבטיחות זולת בענייני מרגמות, נושא שלא היה רלבנטי לתרגיל הנוכחי, ומשכך לא ראה קושי בכך שבידו היה אותה עת רק כרך א' של הוראות הבטיחות (עמ' 2101 לעדותו). זו גם הייתה התובנה של ז' (עמ' 239 לעדותו). מפקדי הפלוגות, אחר כתיבת התיקים ועוד באותו יום 7/11, הציגו את תוצרתם למג"ד, זה עיין בתיקים, עבר עימהם סעיף-סעיף, ואישרם בלא הערה או הסתייגות (ראה עדותו של ר' עמ' 1372 שורה 6 ואילך). ר' מסר בעדותו כי במעמד העיון בתיקי התרגיל עיין בחלק מהוראות כרך בטיחות א' שמפקדי הפלוגות הביאו עימהם, אותו כרך ששימש אותם במלאכת הכתיבה, וסבר כי: "אם יש מצב שהחסרתי משהו או שלא מוכר לי דבר כלשהוא אני הולך להיפגש בכל מקרה עם רמ"ט האוגדה ואם קיים פער כזה, הוא יושלם על ידו" (עמ' 1372 שורה 28 ואילך).

יצוין כי גם המג"ד לא הפנה את תשומת לב מפקדי הפלוגות לצורך בעיון בכרכי בטיחות נוספים (ראה עדותו של ק' עמ' 2105).

רס"ן ק' ציין כי הוא וז' לא ידעו כיצד למלא את הפרק האחרון בפורמט שהיה בידם (שעניינו נקודות שיאמרו ויצוינו בתדריך הבטיחות שיועבר לחיילים) ועל כן השאיר פרק זה ריק, זאת מתוך ציפייה כי העניין יובהר בפגישת אישור התיק אצל הרמ"ט (עדותו של ק' עמ' 2100).

עיון בתיקי התרגיל מעלה כי בתחילה בעמ' 2 בפרק "סוג התרגיל" צוין כי זהו תרגיל "פלוגתי", אך בעמ' 4 לו, צוין תחת תת סעיף "סוג התרגיל ורמתו", שזהו: "תרגיל צוותי במעטה פלוגתי".

אין חולק, כי סעיף "אישור התרגיל בשטח" – לא מולא כלל.

עוד באותו היום נפגשו המג"ד והמ"פ אצל הרמ"ט אל"ם כי לאישור תיקי התרגיל. המג"ד ציין כי הגיע לפגישה בתחושה שתיקי התרגיל שנכתבו הם "מוצר מוגמר" (ראה עדותו עמ' 1379 שורה 23 ואילך) בהיבט העניינים הידועים ומוכרים לו. את שאירע בפגישה זו נסקור להלן.

אישור תיק התרגיל – הפגישה אצל הרמ"ט:

בשלהי יום ה', 7 בנובמבר 2007, התקיימה פגישת אישור תיקי התרגיל בלשכת אל"ם כי שכיהן אז כרמ"ט אוגדה XXX. בפגישה נכחו אל"ם כי, המג"ד סא"ל ר', שני מפקדי הפלוגות וכן רס"ן ש.ב., שבאותה עת שימש כע.קמ"ן האוגדה, שהיווה מבחינת הרמ"ט את איש הקשר עם היחידה (עדותו של כי עמ' 605 שורה 2). מה שאירע בפגישה זו שנוי במקצת העניינים במחלוקת, ועל כן נסקור את גרסאות המעורבים לאשר התרחש:

סא"ל ר' מסר כי הגיע לפגישה והציג לרמ"ט את תכנית התרגיל – ס/35, מסמך שערך ושהכיל את הלוח המפורט של שלבי התרגיל וכן את יעדיו והישגיו. יחד עברו על תיקי התרגיל שכתבו מפקדי הפלוגות בפירוט, הרמ"ט העיר מספר הערות, וביניהן הצורך לסמן חציית כבישים על המפה, חשיבות ביצוע חסימת צירים, ובסך הכול העיר שתיים-עשרה הערות שונות וביקש שהללו יוטמעו בתיקים. לצורך זה הוחזרו התיקים לידי מפקדי הפלוגות. מקץ מספר שעות, שני מפקדי הפלוגות החזירו למג"ד את התיקים, מתוקנים, והוא השאירם בלשכת הרמ"ט וקיבל אותם

בחזרה רק ביום הגיוס של חיילי היחידה, כשהם חתומים. סא"ל ר' מסר כי לרמ"ט היה ברור מתוך הדין ודברים בין הדוברים שהוא עצמו לא סייר בציר התרגיל, הגם שלא ציין זאת במפורש, ברם פוזיטיבית נאמר במפורש שהיחידה שסייר בציר היה המ"פ -רס"ן ז'. מכל מקום – ר' ציין בפגישה שמפקדי הפלוגות צריכים להיות נוכחים בישיבת אישור התיק, כי הם שעשו סיור בציר (ראה עדותו עמ' 1341 שורה 12 ואילך). ר' הוסיף שבמהלך הפגישה מפקדי הפלוגות ציינו כי נעזרו בכרך א' של הוראות הבטיחות ואז אמר להם הרמ"ט: "איזה מילת שבח, כל הכבוד או משהו כזה" (עמ' 1339 שורה 21 ואילך). בפגישה מי שהציג את הציר המדובר היה רס"ן א.ז., שאף הצביע על המפה והציגו (עדותו של ר' עמ' 1341 שורה 29 ואילך). המג"ד הוסיף כי הרמ"ט הזכיר בפגישה נושא של חבישת קסדות, קשירת הצויד וזיווד נגמ"שים וכפי הנראה דיבר גם על נושא השכפ"צים (עמ' 1386 שורה 16 ואילך).

העד ז' מסר כי להבנתו, הרמ"ט ידע והבין שהמג"ד לא סייר בציר (עמ' 241 שורה 21 ואילך), וכי ז' הוא היחיד שסייר בציר המדובר. ז' העיד כי הרמ"ט הזכיר בפגישה נושא של "כוחות שכנים", כוחות רפואה וכן חסימת כבישים, כן עלו נושאים נוספים שז' לא זכר עוד, אך ציין על סמך אימרתו שאכן נמסרו להם במהלך פגישת האישור שתיים עשרה נקודות שונות ע"י הרמ"ט והללו הוטמעו על ידי מפקדי הפלוגות בתיקים (עמ' 216 לעדותו שורה 1 ואילך). ז' מסר כי לא איתר את רישומיו אודות הנקודות שמסר הרמ"ט, ומכל מקום חש שהתייחסותו של הרמ"ט לעניין הימצאות כרך א' של הוראות הבטיחות בידיהם "לא הייתה רצינית" (עמ' 258 שורה 27 ואילך). כך או כך הרמ"ט לא היפנה להוראות בטיחות נוספות כלשהן.

רס"ן ק' בהתייחסו לפגישה אצל הרמ"ט העיד כי המג"ד סקר את מתווה התרגיל וכי ז' הסביר על ציר התנועה והדגיש שהוא סייר בו לכל אורכו. ק' מסר כי ציין בפגישה שהוא סייר בציר הדרומי וכי את הציר הצפוני (זה שבו נסעו לבסוף – הוספה שלנו) הוא מכיר מתרגיל שבו השתתף בשנת 2003. לאמירות אלה הרמ"ט לא הגיב (ראה עדותו של ק' עמ' 2102 שורה 7 ואילך). אח"כ שאל הרמ"ט לדברי ק' "אם היה לנו חומר מקצועי שעליו התבססנו, ז' ענה שהיה לנו את כרך א' של הוראות הבטיחות ועל זה הסתמכנו. הרמ"ט השיב לכך 'יפה מאוד' והתחלנו לעבור על התיק – סעיף, סעיף" (עדותו שם עמ' 2102 שורה 12 ואילך).

הרמ"ט נתן בפגישה, לדברי ק', "כמה דגשים שאותם רשם", רישומת שהציג לעיונו (ס/49).

בהתייחסו לציר התרגיל הרמ"ט התייחס לשלב העלייה שבו, שלב שהוא מרוחק מהירידה בה ארעה התאונה, והדגיש אופן נהיגה זהיר שם (עדותו של ק' עמ' 2102 שורה 25 ואילך).

רס"ן ק' עמד על כי נאמר באותה פגישה עם הרמ"ט – **במפורש** שרק א.ז. וק' הם שסיירו כל אחד בציר שהוגדר לו (עדותו של ק' עמ' 2124 שורה 18 ואילך).

אחרי קבלת הדגשים כאמור, הלכו שני מפקדי הפלוגות לתקן את התיקים, מבלי שנועצו עם מאן דהוא נוסף. ק' הוסיף כי ציפה לקבל באותו מפגש עם הרמ"ט כל מידע חסר הטעון השלמה (עמ' 2174 שורה 24 ואילך).

בהתייחסו לפגישת אישור תיק התרגיל, מסר העד ב' שכאמור אף הוא נכח בה, כי הרמ"ט עבר באופן יסודי על התיק (עמ' 839 שורה 25 ואילך). לדבריו הייתה זו פגישה ממושכת שבה עברו סעיף-סעיף, ציר הנסיעה הוצג, ולשאלת הרמ"ט נאמר לו שנעשה סיור בשטח. ב' לא זכר אם רק ז' ציין שסייר בשטח (עמ' 851 שורה 9 ואילך). ב' מסר כי הרמ"ט לא העיר דבר מה בעניין הרענון שעושים "למטה", באזור "XXX" (עדותו עמ' 844 שורה 12 ואילך).

בעקבות ההערות, מפקדי הפלוגות תיקנו את התיקים והחזירו אותם לחתימת הרמ"ט.

אל"ם כ' העיד אף הוא ממושכות אודות פגישת אישור תיק התרגיל:

לגרסתו של אל"ם כ', מפקד האוגדה פנה אליו טלפונית וביקשו לאשר את תיק התרגיל בשיחה קצרה (עמ' 608 שורה 30 ואילך). חרף כך שסבר שאין לו חובה לפגוש את היחידה המתאמנת, ביקש לקיים מפגש עם מג"ד היחידה ומפקדי הפלוגות, וכן זימן למפגש את ע. הקמ"ן – רס"ן ב', שהיה קצין המטה באוגדה שהכיר והיה מעורה בפעילות היחידה. אל"ם כ' מסר כי שאל את מפקדי היחידה באותה פגישה אם הם עובדים עם כרכי הבטיחות ונענה בחיוב. לדבריו, מפקדי הפלוגות או המג"ד לא העלו קושי באיתור חומר או השגת ידע לכתיבת התיק (עמ' 606 שורה 9 ואילך). אל"ם כ' **הכחיש** כי נאמר לו באותה פגישה שמפקדי היחידה מצאו רק את כרך א' בלבד של הוראות הבטיחות, וכי לא עלה על דעתו שמפקדי היחידה אינם מודעים לקיומו של כרך ב' להוראות הבטיחות. לדבריו אם היה מתרשם שיש למפקדי היחידה פערי ידע אפשר שהיה עוצר את התרגיל (עמ' 607 שורה 15 ואילך). משכך, בפגישה האמורה, עבר עימם על תיק התרגיל שכתבו ובחן

את הציר המיועד באמצעות מפה. בפגישה העביר "דגשים" שעניינם חציית כבישים, אנטנות, התנהגות בחניון ובעמדה, מעורבות כלי רכב "רך" בין כלים כבדים, סגירת מכסה הנהג בפרפרית, מה קורה באירוע אמת, גבולות גזרה ותדרים, פינוי רפואי וסוגיית הרענון (עמ' 613 שורה 6 ואילך). מרבית השיחה בפגישה נסבה בעניין "תנועת נגמ"שים" שכן עניין זה הוגדר כנקודת תורפה בטיחותית ע"י כותבי התיק ומשכך תפס את עיקר המשקל בהכנה ובשיחה (עמ' 611 שורה 20 ואילך). אל"ם כי אף מצא לנכון לסקור, בפגישת האישור, תאונות אימונים שאירעו בעבר כמו אירוע של דריסת חייל על ידי "אכזרית", והתחשמלות (עמ' 615 שורה 1 ואילך). כן הבהיר במפגש כי במצב בו מתרחשת תקלה או יש צורך בחריגה מהוראות הבטיחות, יש לעצור ולקבל הוראות מהמפקדים (עמ' 613 שורה 15 ואילך).

לטעמו של אל"ם כי, התיקים שכתבו מפקדי הפלוגות היחידה היו תקינים והכילו את כלל ההוראות הרלבנטיות לתרגיל (עמ' 615 שורה 17 ואילך). תיק התרגיל לפי השקפתו לא אמור לכלול את כל הוראות הבטיחות ככתבן וכלשונן, אחרת יהיה עב כרס ולא ממוקד, ומאידך התיק אמור לכלול את "הוראות המסגרת", ולדבריו הביטוי "תנועת נגמ"שים" שפורט בתיקים הנדונים הינו הוראת מסגרת שכזו (עמ' 615 שורה 29), הכוללת בתוכה את מכלול ההוראות הנוגעות והצריכות לעניין. בשלב זה נציין כי הביטוי "הוראת מסגרת" הינו ביטוי שבו השתמש נאשם 1, ולמשמעותו נחזור בהמשך.

לדברי אל"ם כי, בפגישת האישור הוצג לו שמפקדי הפלוגות והמג"ד סיירו בשטח התרגיל והתיק אושר בשטח, ולא היה לו צל של ספק בכך (עמ' 618 שורה 23). העובדה כי על גבי תיקי התרגיל בעמ' 1 אין חתימה בשורת "הסיור בשטח", עובדה זו הוגדרה ע"י אל"ם כי כ"טעות טכנית" בכך שלא דאג שהשורה הזו תיחתם (עמ' 619 שורה 11). מעבר לכך, מדובר היה בתרגיל העתיד להתקיים בציר אופרטיבי, שנראה לאל"ם כי כציר סביר בלא סיכונים מיוחדים (עמ' 622 שורה 6 ואילך).

בעניין רענון נהגים צויין באותה "פגישת אישור" ע"י מפקדי היחידה שנכחו שהרענון יבוצע ברמפה של "XXXXXX", וכי יועבר ע"י סרן ש' מהגדוד. מפקדי הגדוד ומפקדי הפלוגות הציגו שהרענון יכלול מידע שקיבלו מאנשי החימוש באוגדה, חלק עיוני ומעשי, וכי המפקדים בגדוד יודעים להכין את הרענון (עמ' 638 שורה 1 ואילך). אליבא דאל"ם כי, המרענן שנבחר, הוא שאמור לוודא שיש לו את כל החומר המקצועי הנדרש ולפיכך מטעמו שלו, נמנע מלעסוק בתכני הרענון (עמ' 639 שורה 5 ואילך). אילו ידע כי "המרענן" שנבחר, סרן ש', אינו בקיא בפקודות הנדרשות או

שקיים אצלו פער ידע, היה יכול להתריע על כך, ולו ש' היה פונה ומבקש חומר מקצועי, היה מקבלו ממטה האוגדה (עמ' 641 שורה 18). יצוין כי אל"ם כ' לא העיר מצידו, דבר בעניין בחירתו של סרן ש' כמרענן או התייחס לתכני הרענון הנדרשים בפגישת אישור התיק. (עמ' 665 שורה 7).

בתיק התרגיל צוין שיש לערוך רענון ל-"מובילים ונהגים" כשאין חולק שבפועל נערך רענון נהגים בלבד. אל"ם כ' הביע עמדה לפיה מאשר תיק התרגיל לא נדרש לפרט ולציין בפני מפקדי היחידה המתאמנת את כל הוראות הבטיחות הרלבנטיות, וכי שומה עליו להדגיש ולציין **רק את מה שהוא מוצא לנכון** (עמ' 680 שורה 17 ואילך), ולוודא שיש בידיהם את מסד ההוראות הנדרש. אל"ם כ' אישר כי לא שאל ביוזמתו את מפקדי היחידה על בסיס איזה חומר כתבו את התיקים (עמ' 719 שורה 6), וכן מסר כי אינו יודע אם כרכי הבטיחות שנמצאו באוגדה היו מעודכנים כנדרש נכון לאותו מועד (עמ' 670 שורה 19).

אל"ם כ' מסר כי בעת קביעת פרטי הדברים שיציין ויפרט מטעמו בפגישת האישור, לקח בחשבון את עובדת קיום תרגיל מנוגמ"ש ע"י היחידה ב-XXX בשנת 2006, זאת הגם שלא שאל על תכני אותו אימון. תוכנו של האימון היה ידוע לאל"ם כ' (עמ' 721 שורה 21 ואילך, 722 שורה 18), כך לגרסתו.

בפגישת האישור כאמור, לא הזכיר אל"ם כ' את תאונת האימונים בנגמ"ש שכונתה אירוע "פני חבר", ולקחיו (ראה ת/17 לפירוט האירוע), שכן הניח כי מדובר בעניין שנלמד באימון ב-XXX ב-2006 ומכל מקום היה זה אירוע משמעותי שלהבנתו, "אין סיכוי שאיש מילואים לא יכירו" (עמ' 672 שורה 6 ואילך). כן לא עלה בפגישה נושא של שיבוץ נהגי נגמ"ש או מחסור בהם ואף לא אוזכר עניין קיום חגורת בטיחות לנהג בנגמ"ש והחובה לחגרה. לדבריו של כ', לא הייתה סיבה שתביאו לחשוב שאנשי המילואים אינם מכירים את ההוראה בעניין החגורה ודאי נוכח ההשתתפות באימון ב-2006 ב-XXX (עמ' 627 שורה 29). אל"ם כ' הביע גישה שקציני מילואים אמורים לגלות רמת ידע וכתובה של תיקי תרגיל המקבילה לכל הפחות לקציני סדיר ומשכך הם נדרשים לדעת לכתוב תיקי תרגיל, ודאי פשוטים, כמו התרגיל נשוא תיק זה, באופן עצמאי (עמ' 662 שורה 11 ואילך). לטעמו של אל"ם כ' אסור ולא נכון שמאן שהוא יערוך "תמצית" של הוראות הבטיחות, עבור תרגיל מסוים, שכן יש חשש להשמטה או דילוג על הוראות חשובות (עמ' 719 שורה 14 ואילך). משכך גם לטעמו, היחידה המתאמנת צריכה לכתוב עבור עצמה את תיקי

התרגיל המבטאים הבנה ותפיסה של התרגיל וחלקיו. אין באוגדה, כך ציין, "תיקי מדף" מוכנים מראש לפעילויות אימון במרחב האוגדה (עמ' 828 שורה 16 ואילך).

בסיום הפגישה, נתבקשו מפקדי הפלוגות "להרחיב ולשפר" את התיקים ואז להחזירם לחתימתו של אל"ם כ' (עמ' 644 שורה 29 ואילך) ואכן, כך היה, והתיקים נחתמו ע"י אל"ם כ' בבוקר תחילת התרגיל. לדבריו, חתם כמאשר התיקים רק אחרי שסבר שהנקודות החשובות מולאו (עמ' 734 שורה 10). מאידך אישר כי כל הדגשים שנתן לא מצאו ביטוי כתוב בתיקים עצמם ואף לא יכול היה להצביע מה, הלכה למעשה, שונה ותוקן בתיקים בעקבות המפגש עימו, וכן מסר כי לא חתם על התיקים "על אתר", כדי לאפשר למפקדי הפלוגות להעמיק יותר (עמ' 735 שורה 14).

בחקירתו הנגדית, אישר אל"ם כ' כי אף אחד מהדגשים שנתן בפגישה לא מצאו ביטוי כתוב בתיקים, אולם די שהם הועברו בע"פ בתדריכים לחיילים (עמ' 736 שורה 11 ואילך).

הגם שאל"ם כ' הסכים כי האוגדה צריכה לתת מענה לפערים של יחידת מילואים הכפופה לה, המגיעה לביצוע אימון, הרי במקרה זה, הדגיש כי מדובר בתרגיל פשוט, כמעט בלא סיכונים, ומשכך מעורבות האוגדה אמורה להיות מצומצמת, מה שהביא למסקנתו לפיה האוגדה גם לא יכלה לעשות יותר במקרה הספציפי (עמ' 827 שורה 23 ואילך).

יום ההתייצבות וההכנות לתרגיל:

מהראיות שבאו בפנינו עולה, כי ביום 11.11.2007, יום ההתייצבות לשירות המילואים ולאמון הנדון, בשעות הבוקר, נתן כל מ"פ פקודה לצוותים שתחתיו, שבה הוצגו המשימות, לוח הזמנים והציר, וכן דגשים מבצעיים ובטיחותיים. מאוחר יותר ערך המג"ד סא"ל ר', שיחה לכלל החיילים, שבה סקר את מטרת האימון וההישג הנדרש ממנו. בעת קיום שיחת המג"ד סבב הנהגים הראשון, שכללו את החיילים רוני טאקו, שחר עדן ורועי מידן, ירד כבר לביצוע רענון נהיגה ברחבת "XXXX" ומשכך אותם הנהגים לא נכחו בשיחת המג"ד (ראה עדותו של ר' עמ' 1345 שורה 21 ואילך). המג"ד הדגיש באותה שיחת פתיחה, כי בכל מקרה של אי בהירות יש לעצור את הנגמ"ש ולקבל הוראות מהמפקדים (ר' שם, וכן עדויות נוספות: א.א. עמ' 71 שורה 19, א.כ. עמ' 91 שורה 18, ז' עמ' 208 ואילך, ועוד), לאחר שיחת המג"ד כאמור, כל צוות עבר תדריך צוותי, ועסק בזיווד הנגמ"שים והכנת התרגיל מבחינת מטלותיו. בשעות שלאחר מכן ביצעו מפקדי הפלוגות תחקירי צוותים, זאת בכדי לוודא הבנת

המשימות עד תום (ראה ז' עמ' 209, ק' עמ' 2109). לאחר מכן התכנסו החיילים לארוחת ערב ושינה.

למחרת, בסביבות השעה 05:25 ניתן תדריך לחיילים ע"י פקח רשות שמורות הטבע, וזאת נוכח קיום התרגיל בשטח המוגדר שמורת טבע, וכן תדריך לכלל החיילים – סמוך ליציאה לתרגיל. בתדריך זה, שהועבר ע"י רס"ן ק' בנוכחות רס"ן ז' והמג"ד, השתתפו כלל החיילים שנטלו חלק בתרגיל, והנהגים. הבחירה בק' כגורם שיעביר את התדרוך הייתה רנדומלית כשברור היה שאם בדבריו ובתדריך שיעביר יפול חוסר דיוק: "היינו צריכים כולנו לתקן" (ראה עדותו של ר' עמ' 1410)

בתדריך אחרון זה, הקריא רס"ן ק' נקודות שנכתבו בתיק התרגיל, הוסיף דברים נוספים בעניין הבטיחות בנסיעה בנגמ"ש לרבות חובת נסיעה עם קסדות, כשבמהלך התדריך התעורר ויכוח שבסיומו הוחלט שהנסיעה תהא גם עם שכפ"צים (ראה למשל עדותו של ג.ש. עמ' 136 שורה 1 ואילך, ז' עמ' 210). על בסיס ראיות מגורמים רבים שבאו בפנינו ניתן לקבוע כי בתדריך הבוקר הנחה רס"ן ק' כי הנגמ"שים ינועו עם מכסה תא נהג **סגור ונעול** בפרפרית שהוא התקן המיועד לנעילת מדף תא הנהג, מבחוץ (ראה עדותו של מידן עמ' 24 שורה 17, עדותו של ג.ש. עמ' 136 שורה 33, עדותו של ז' כפי שאימצה מתוך מה שאמר בחקירתו סמוך לאירוע עמ' 217 שורה 28 ואילך, עדותו של ש' עמ' 494 שורה 28, ז' עמ' בר עמ' 527 שורה 26 ואילך, רועי קסוס עמ' 1537 שורה 15 ואילך, עומר אלעזרי עמ' 2184 שורה 19 ואילך ועוד). רס"ן ק' עצמו פירט בעדותו בפנינו את כל מרכיבי תדריך הבוקר שהעביר כאמור והדגיש כי ציין שהנסיעה בנגמ"ש תבוצע עם מדף נהג סגור ונעול בפרפרית (עמ' 2110 שורה 17 ואילך). יצוין כי עדים רבים מסרו שאינם זוכרים פרט זה של נעילה בפרפרית מתוך תדריך הבוקר, אך לא שללו שהעניין אכן הוזכר במפורש (ראה למשל איזנשטיין עמ' 74 שורה 32).

טרם יציאת הנגמ"שים וידא רס"ן ק' שהנגמ"שים של הצוותים מפלוגתו יוצאים כשהמדף סגור ונעול עם הפרפרית, ואילו רס"ן ז' וידא שמדף הנהג סגור בצוותים של פלוגתו (ראה עדותו של כ' עמ' 92 שורה 16, עדותו של ג.ש. עמ' 137 שורה 1 ואילך, עדותו של ז' עמ' 217 שורה 31 ואילך, עדותו של ש' עמ' 494 שורה 28, ק' עמ' 2111). גם המג"ד ר' הסתכל יחד עם מפקדי הפלוגות לראות שהנגמ"שים יוצאים עם מדף נהג סגור (עדותו עמ' 1346 שורה 28 ואילך). רס"ן ק' אף הנחה לבצע תרגולת התהפכות בנגמ"שים טרם היציאה מרחבת "XXXX" לתחילת התנועה למתווה התרגיל. (עדותו עמ' 2110 שורה 23). נוהל התהפכות זה אכן תורגל (ראה עדותו של

ש.ח. עמ' 397 שורה 5, כ' עמ' 92 שורה 17). עדים נוספים אישרו כי אכן בוצע "נוהל התהפכות" בנגמ"שים טרם צאתם לדרך. יודגש, כי גם בנגמ"ש בו נהג המנוח בוצעה תרגולת זו כאמור בעדותו של שגיאה חוג'ה לעיל וכן ראה אמרתו של נ.י. שב- ת/3 מיום 12.11.2007 עמ' 1 שורה 12).

הבחירה במנוח למשימת נהיגה:

ביום ההתייצבות לשירות המילואים, 11.11.2007, בשעות הבוקר, פנה רס"ן ז' לסא"ל ר' וציין באוזניו כי חסר נהג נגמ"ש לצוות 3 בפלוגתו, שכן הנהג המקורי לא התייצב בשל בעיה רפואית. המג"ד הינחה, כי רס"ן ז' יפנה לרס"ן ק' ויבחן אם ביכולתו למצוא פתרון. ז' אכן פנה לק' ושאל אם יש נהג מיותר באחד הצוותים. בשלב זה פנה רס"ן ק' לג.ש. שהיה מפקד צוות 5. מאחר שהנהגים של צוות 6 כבר ירדו לרענון הנהיגה, לפיכך הפנייה נעשתה לצוות 5. ע"פ בדיקה שערך ש' בצוותו, מלבד שני הנהגים האורגניים, היו רשומים כבעלי הסמכת נהיגה בנגמ"ש סמ"ר אסף ז"ל וכן חייל בשם ניב רז. מאחר שש' ייעד את ניב לתפקיד סמל צוות באותו אימון ומשכך סבר כי אין יכולת להעבירו לתפקיד אחר, הציע כי סמ"ר אסף ז"ל יועבר לשמש כנהג בצוות 3. ש' פנה לסמ"ר אסף ז"ל וזה השיב כי לא נהג מאז השירות הסדיר. בשומעו כך, הלך עם המנוח לק' כשאמירה הזו של המנוח "כי לא נהג מאז שירותו הסדיר" שבה ונאמרה מפיו באוזניו של ק' (ראה עדותו של ש' עמ' 312 שורה 11 ואילך וכן עדותו של ק' עמ' 2107 שורה 23). בתגובה, השיב רס"ן ק' כי יבוצע רענון לכל הנהגים וכי העדר נהיגה זמן ממושך אינו דבר חריג בעידן של צמצום האימונים במערך המילואים, וכן סיכם עם סמ"ר אסף ז"ל כי אחרי הגעת הצוותים לעמדותיהם הוא יוחזר להמשך פעילות עם הצוות האורגני שלו - צוות 3. לכך הגיב המנוח באמירה "בסדר" ואגב כך המנוח הופגש עם רס"ן ז' שבכל אותה עת עמד בסמוך (ראה ק' עמ' 2108 שורה 1 ואילך). משכך, סמ"ר אסף ז"ל נשלח לרענון נהיגה אליו הגיע עם סבב הנהגים השני שירד ל-XXXX לרענון נהגים, רענון שבוצע ע"י סרן ש'.

רס"ן ז' ציין, כי הסיכום בדבר חזרת המנוח לצוותו אחר סיום פרק הנהיגה הודע לו ומכל מקום טרם היציאה ותחילת תנועת הנגמ"שים בתרגיל פגש בסמ"ר אסף ז"ל ושאלו אם הוא בטוח בנהיגה והלה השיב שאיך שהתיישב בנגמ"ש: "הכול חזר אליו" (עדותו של ז' עמ' 210 שורה 22 ואילך).

גם מפקד הצוות ג.ש., שהיה עד לשיחה עם המנוח בעניין הפנייתו לתפקיד נהיגה, התרשם כי המנוח הצר על כי יאלץ לעזוב את צוותו ומה שהפריע לו זה העניין החברתי (עדותו של ש' שורה 27 ואילך), זאת בשונה מחשש מעצם הנהיגה. גם המ"פ ק' התרשם כי למנוח בעיה חברתית בשילובו בצוות האחר, ולא קושי מקצועי בביצוע מטלות הנהיגה (עדותו של ק' עמ' 2108 שורה 7 ואילך).

העד כ' ציין כי שוחח עם המנוח, טרם היציאה לדרך, והמנוח מצא לציין באוזניו כי ישן טוב והוא מוכן לנהיגה (עדותו של כ' עמ' 107 שורה 3).

אין חולק, כפי שציינו, כי המנוח לא השתתף באימון היחידתי שעברה היחידה ב-2006 ב-XXX, אחר ששוחרר מחובת הנוכחות בו ע"י ק' לאור בקשה אישית מצידו (עדותו של ק' עמ' 2139 שורה 13).

רישיון הנהיגה ע"ש המנוח הוגש לעיונו (ת/11) ובו צוין כי למנוח הרשאה לנהיגה בנגמ"ש החל ממועד הוצאת הרישיון, מאי 1999, וכי תוקף הרישיון הוא ל-3 שנים.

רענון הנהיגה עובר לתרגיל:

ביום 7 נובמבר הטיל סא"ל ר' המג"ד על סרן ה.ש., מיחידת XXX, להיות אחראי על רענון נהגי הנגמ"ש שיבוצע לפני היציאה לתרגיל נשוא תיק זה. קביעת ש' כמרענן נעשתה אחרי שנמסר לסא"ל ר' מטעם האוגדה כי הרענון יבוצע באופן עצמאי ע"י אנשי היחידה (עדותו, עמ' 1349 שורה 23). סרן ש' ציין, כי המג"ד נתן לו דגשים שאמורים להיכלל ברענון, עבר עימו על כל תרגולות הנגמ"ש ואף צייד אותו בכרך א' של הוראות הבטיחות. סרן ש' העיד כי מעולם לא ערך רענון כאמור, ברם, לא ראה קושי במינויו כאחראי להליך הרענון שכן הוא מוסמך לתפקיד נהג נגמ"ש והיה בעברו מפקד נגמ"ש (עמ' 474 שורה 25 ואילך). סרן ש' העיד כי נפגש עם הבוחן האוגדתי אורי עזר, שדיבר איתו על נושא הדלקים, דגשים על תרגולות וסימנים מוסכמים. אחרי פגישה זו הכין מערך שיעור לרענון, הציג אותו בפני המג"ד ר', שהדגיש מטעמו כי יש אף לומר לנהגים "שמי שלא בטוח במעשיו שלא ייסע" (עמ' 455 לעדותו שורה 16). לדברי ש' מיקום הרענון הוגדר לו ע"י המג"ד ונקבע שהוא ייערך ברחבת "XXXX". את רשימת הנהגים שיש לרענן קיבל מידי רס"ן ק'. קבוצת הנהגים הראשונה הגיעה לרענון, באזור השעה 15:00, ביום ההתייצבות. ש' ערך לנהגים רענון עיוני, תוך הצבעה בתא הנהג של הנגמ"ש על המכלולים השונים,

ואח"כ חילק את הנהגים לזוגות, נהג מנוסה בצוותא עם נהג שאינו מנוסה, וכך נסעו ברחבה בנסיעה כחצי שעה, כשש' הנחה את הנהגים שסיימו רענון כי ייכנסו גם לתוך ציר התרגיל עצמו, זאת כדי לתרגל נסיעה בשטח הררי. ואכן, הנגמ"שים נכנסו לתחילת תוואי הציר, עד שפגשו באקראי באל"ם א' שסייר במקום, ותבע מהם לצאת מהמסלול שהיה מוגדר כ"שטח אש" וכי כניסתם לשם לא תואמה כנדרש (עדותו של א' עמ' 340 שורה 26 ואילך).

אין חולק כי סמ"ר אסף ז"ל הגיע לרחבת "XXXX" לצורך מעבר רענון רק בסבב השני, קרי, סמוך לשעה 16:30 לערך באותו יום. ע"פ עדותו של ש', המנוח מסר לו שלא נהג מאז שירותו הסדיר לפני כשבע שנים לערך, ומשכך, ואחרי שלב ההסבר העיוני, נסע בעצמו בנגמ"ש בצוותא עם המנוח, בתחילה כשתא הנהג פתוח "כדי לקבל ביטחון" ואח"כ עם תא סגור. המנוח נהג אך ורק ברחבת הXXXX שהיא מישורית, ונסע עימו במסלול מכשולים מאולתר שבנה ש' במקום (עמ' 468 שורה 31 ואילך).

סרן ש' העיד כי בסיום התרגול שאל את סמ"ר אסף ז"ל אם הוא מרגיש בטוח בנהיגה וזה השיבו שכן וש: "זה חזר אליו" (עמ' 459 שורה 14).

בסיום הליך הרענון, דיווח ש' למג"ד ר' שהרענון הסתיים בלא בעיות מיוחדות זולת עניינו של נהג בשם גד אריאלי שמסר שאינו בטוח ביכולת הנהיגה שלו ומשכך ביקש ש' מרס"ן ז' מפקד הפלוגה, כי ייערך לאריאלי אימון נוסף טרם שילובו בנהיגה, הגם שז' ציין כי אין כלל ודאות שאריאלי ינהג בסופו של דבר בתרגיל עצמו. עובדתית, למדנו מהראיות כי אריאלי אכן נהג בתרגיל עצמו, בלא שנערך לו כל תרגול נהיגה נוסף.

ש' מסר כי הנחה את הנהגים לנסוע בהילוך "1-2" בתרגיל עצמו, שכן כך מסר לו הבוחן, עזר, ובהילוך זה אף נסעו ברענון עצמו.

ש' העיד כי בסוף עריכת הרענון שוחח עם רס"ן ק' אודות הרענון אך נושא המנוח לא הוזכר בשיחה זו (עמ' 489 שורה 31).

ש' הדגיש כי ברענון שקיים הנחה שהנהגים ייסעו עם מדף נהג סגור ונעול בפרפרית (עמ' 458). ש' לא איתר את מערך השיעור שהכין לקראת הרענון, ומשכך, המערך לא הוצג לעיונו. כן אישר, כי לא הכין תיק תרגיל לקראת הרענון (עמ' 493).

הרענון בהתאם לראיות שבפנינו, כלל גם שלב של נהיגת לילה (ראה גם עדותו של מידן עמ' 21).

ש' העיד כי להשקפתו, הרענון שהעביר היה מקיף וארוך (עמ' 470), וכי חש בטוח על בסיס ניסיונו והדגשים שקיבל, כי הוא בעל היכולת להעביר הרענון. משכך, לא מצא לנכון לפנות למרכז ההדרכה באוגדה או להיעזר בגורם הדרכתי אחר, לצורך עריכתו.

אין חולק כי נושא חגורת הבטיחות של נהג הנגמ"ש לא עלה כלל ברענון שערך ש', ו-ש' אף לא הנחה לנסוע כשהנהג חגור בחגורת הבטיחות.

רס"ן ק' מסר בעדותו כי בניגוד לעדותו של ש', התקשר ל-ש' כדי לשאול איך עבר הרענון בייחוד לגבי המנוח ו-ש' השיבו כי חנך אותו בערך חצי שעה בעצמו ולא היו בעיות (עמ' 2109 שורה 19 ואילך).

סא"ל ר' אישר בעדותו את שמסר ש' אודות הליכי הכנת הרענון ומיקומו, וציין כי ביום 11/11 עבר על מערך השיעור שהכין ש' ומסר לו שעליו להתרשם ממידת הביטחון של האנשים בכלי ולנסות לעשות התאמה בין נהגים ותיקים לצעירים וכי על ש' לדווח על כל אירוע חריג (עמ' 1331). בסוף הרענון קיבל המג"ד מסרון משי' ולפיו הרענון עבר בהצלחה (עמ' 1333 שורה 30).

יציאת הנגמ"שים לתרגיל – וקרות התאונה:

נגמ"שי היחידה יצאו לדרך לתחילת התרגיל סמוך לשעה 06:00 כשהנגמ"שים של צוות 5 יוצאים ראשונים, אחריהם צוות 2, אח"כ צוות 6 ולבסוף יצאו הנגמ"שים של צוות 3. הנגמ"ש השני בצוות 3 היה נהוג ע"י סמ"ר אסף ז"ל (ראה עדותו של ק' עמ' 2111). הוברר כי בנגמ"ש בו נהג המנוח התגלעו בעיות טכניות שונות שנוגעות לכֶּבֶשׂ האחורי ולמערכת הקשר שהביאו לעיכוב ביציאתו (ראה אמרתו של נ.י. מיום 12/11 עמ' 1). אחרי תיקון עניינים אלה, הנגמ"שים של צוות 3 יצאו לדרך. מעדותו של מפקד צוות 3 סגן א.כ. עולה כי בשלב יציאת צוות 3 לדרכו, התחושה הייתה שצריך לצמצם רווחים וכי הרושם היה ששאר הכוח כבר התקדם, ואפשר שאף הגיע ליעדו (ראה עדותו עמ' 104).

בשלב היציאה יצאו שני הנגמ"שים של צוות 3 כשמכסה תא הנהג בהם היה סגור. בעקבות מהמורות הדרך, מכסה תא הנהג בנגמ"ש עליו פיקד כ' החל להיפתח. לאחר

שני ניסיונות סגירה שהביאו לפתיחה מחודשת, החליט סגן כ', אחרי שהמכסה נפתח בשלישית, כי הוא יושאר פתוח ויקובע במצב זה לאחור, לטעמו, עשה כן בשל רצונו להימנע מפגיעת המכסה בנהג (עדותו עמ' 108).

אין חולק, כי כ' לא דיווח למפקדיו על כי הוא ממשיך בנסיעה במצב בו מדף הנהג בנגמ"ש שלו פתוח. בדיעבד הגדיר החלטתו זו כ"טעות בשיקול דעת" (עמ' 119 שורה 5). על שאירע בנגמ"ש בו נהג המנוח עד שלב התאונה, ניתן ללמוד מעדותו של נאשם מס' 4 סמ"ר נ', שמסר באמרתו כי מדף תא הנהג נפתח במהלך הנסיעה מעצמו, גם בנגמ"ש שבו נסע ואז סגר אותו שוב. משנפתח מעצמו פעם נוספת, ביקש מהמנוח שיסגור אותו היטב, וחרף זאת המדף נפתח מאליו שוב. בנסיבות אלה, חשש כי המנוח שנהג ייחבל בראשו מהמדף המתנדנד ולפיכך, ועל דעתו שלו, קיבע את המכסה במצב פתוח ולא דיווח על כך לאיש ממפקדיו (ראה אמרתו מיום 12/11 עמ' 3-4). התרחשות זו בנגמ"ש אושרה גם בעדותו של מפקד תא הלוחמים בנגמ"ש ש.ח. (ראה עדותו עמ' 397 שורה 7 ואילך).

עינינו הרואות כי שני הנגמ"שים של צוות 3 נסעו כשמדפי הנהג שבהם היו פתוחים ומקובעים במצב זה.

מסלול הנסיעה בתרגיל כלל נסיעה בנתיב הררי עד נקודת פיצול שבה נדרשו הנגמ"שים לפנות ימינה ולהתחיל בירידה XXX XXX. קיבוע המכסים לאחור בשני הנגמ"שים בצוות 3 אירע, כך עפ"י הראיות הנ"ל, טרם תחילת הירידה. מעדויות נהגי הנגמ"שים שנטלו חלק בתרגיל עלה, כי הם הופתעו מהקושי בבלימת הנגמ"שים בירידה והכוח הפיזי הרב שהיה נדרש לכך. כך ציין ר.מ. כי נאלץ להשעין את כל כובד גופו על הסטיקים כדי להביא לבלימת הנגמ"ש בירידה (עדותו עמ' 26 שורה 25 ואילך). קושי דומה הציג הנהג א.ט. (עדותו עמ' 514 שורה 3 ואילך).

גם מפקדי צוותי היחידה שנסעו בנגמ"שים, הביעו עמדה לפיה מדובר לפחות בשלב הירידה לערוץ הנחל, בציר שאינו קל לתנועה ובודאי נוכח השילוב של עיקולים במהלך הירידה (ראה עדותו של א' עמ' 73 שורה 23, עדותו של כ' עמ' 95 שורה 11 ואילך, עדותו של ש' עמ' 137 שורה 29).

טרם תחילת הירידה לתוואי הנחל, ציינו שני מפקדי הצוותים כ' ו-ש' כי עצרו את הנגמ"שים ותדרכו את הנהגים שלהם ואת מפקדי הנגמ"ש הנוסף בצוותם על הצורך בהקפדה יתרה על שמירת מהירות הנגמ"ש במהלך הירידה ושמירת מרווח מספק בין הנגמ"שים (ראה עדותו של כ' עמ' 94 שורה 13 ואילך, עדותו של ש' עמ' 137

שורה 9 ואילך). לפני תחילת הירידה כאמור של ששת הנגמ"שים, ואחרי ששניים כבר סיימו אותה, נתן רס"ן ק' הנחיה לרדת את אותה הירידה בהילוך "1" או "1-2", הנחיה שהועברה בקשר הצבאי. במהלך הירידה הגיעו הנגמ"שים של צוות 3 לסיבוב חד שמאלה, בשלב זה הורה מפקד צוות 3 סגן כ' לנהגו להאט לפני הסיבוב ולעצור מיד אחרי כדי לראות שהנגמ"ש השני בפיקודו של י' נ', הוא נאשם 4, יעבור בהצלחה את הסיבוב. לדבריו, עשה כן מאחר שסבר ששילוב של סיבוב "כזה" בירידה אינו עניין פשוט (עדויות עמ' 95). בשלב זה הסתובב סגן כ' לאחור לבחון כיצד עובר הנגמ"ש השני מצוותו את אותו העיקול. לדבריו הבחין בנגמ"ש השני מגיע במהירות שהעריך כי הייתה גבוהה יותר מהמהירות בה נסע הנגמ"ש שלו, הזחל הימני של הנגמ"ש השני החל עולה על דרדרת עפר בצד ימין, וכן שמע בקשר שי' נ' צעק, "התהפכות" והנגמ"ש עבר לעמוד על זחל שמאל שלו ב- 90 מעלות – "חצי התהפכות", כהגדרתו. במצב זה נותר הנגמ"ש פרק זמן קצר, ואז המשיך והתהפך על גגו (ראה עדויות עמ' 95).

סמ"ר נ.י., מפקד הנגמ"ש שהתהפך, מסר באמרתו כי לפני תחילת הירידה הבהיר לסמ"ר אסף ז"ל כי הם לפני ירידה שכזו, והמנוח ציין כי הוא רואה זאת דרך הפריסקופים. במהלך הירידה הנגמ"ש הנהוג ע"י המנוח החל לתפוס תאוצה, תוך שסמ"ר נ' מבקש מהמנוח להאט כמה פעמים. המנוח השיב שאינו מצליח, ואז הורה לו י' לעצור ובתגובה מסר המנוח שאינו מצליח. י' חש שהנגמ"ש סוטה לימין לכיוון הדופן הימני של השביל ואז בסוברו שמהירות הנגמ"ש גבוהה מדי, וכי קיים חשש ממשי להתהפכות, הכריז "התהפכות" בקשר הפנימי של הנגמ"ש, תחילה הנגמ"ש התהפך על צידו ואז על גבו (ראה אמרתו של י' מיום 20/3 עמ' 3).

נקודת ההתהפכות צולמה, כמפורט בת/2.

העד עמי בר זיו אישר בעדותו, כי הבחין שהנגמ"ש הנהוג ע"י המנוח מגיע לעיקול מהר מדי והתרשם כי נהגו מנסה לבלום את הנגמ"ש ע"י עלייה על "קיר ימין" של השביל ואז החלה ההתהפכות, זו ארעה בשני שלבים, כפי שתיאר העד כ' כאמור (ראה עדויות עמ' 527 שורה 1).

העד ערן ברק העיד, כי גם לדעתו הנגמ"ש בפיקוד י' נ' הגיע לעיקול הדרך במהירות גבוהה מכדי שיוכל לבלום ולעבור את הסיבוב במהירות איטית. לסברתו, הנגמ"ש נסע מהר מדי יחסית לתוואי השטח (עמ' 553 שורה 1).

פעולות החילוץ והטיפול הרפואי במנוח:

כאמור, הנגמ"ש בפקודו של א.ב. היה הסמוך ביותר לנגמ"ש שהתהפך. מיד כשהבחין בהתהפכות, העיד כ', כי רץ לנגמ"ש ההפוך וניסה להגיע למנוח כשהוא עושה כן מתוך הנגמ"ש, אך לא הצליח. משכך, החל יחד עם האחרים לחפור סמוך לנגמ"ש כדי לנסות ולחלץ את המנוח. העד כ' תיאר כי כשהגיע לנגמ"ש ההפוך בתוכו הבחין בפלג גופו התחתון של המנוח, חש שגופו תקוע (ראה עדותו עמ' 125). אף העד קסוס ציין כי ניסיונות למשוך את המנוח מבפנים לא צלחו שכן המנוח היה תפוס בדבר מה (עמ' 1569). העד ח' הגיע אף הוא לנגמ"ש ההפוך והבחין ביד מבצבצת מאזור תא הנהג (עמ' 397). העד עמי בר זיו ציין כי כשהגיע לנגמ"ש ניסה למשוך את המנוח מתוך הנגמ"ש, אך ללא הצלחה (עמ' 527), והבחין כי המנוח תפוס עם הראש בין מכסה הצריח של הנגמ"ש לאדמה.

העד ד"ר דני יניב שהגיע אף הוא למקום סמוך אחרי ההתהפכות העיד כי הבחין בנגמ"ש "יושב" על קסדת המנוח, ראה שהמנוח לא נושם וידו מושטת קדימה, עוברת את קו הראש, כשהוא מדמה זאת "לתנועה של שחיין" (עמ' 1160).

לאחר שהנגמ"ש הורם, מקץ כחצי שעה אחרי התרחשות ההתהפכות (ראה עדותו של מאיר נוי בעניין זה עמ' 1872), ד"ר יניב ניסה למשוך את ראש המנוח וחש שרגליו תפוסות, ומישהו מהנוכחים שחרר את שרוכי המנוח שהיו תפוסים בנגמ"ש. העד הביע סברה כי כשהגיע למנוח למעשה, כבר היה מת (עמ' 1171 שורה 8). ד"ר יניב אף קבע את מותו של המנוח במקום (עמ' 1171).

בישיבה מיום 31.12.2009, הודיע ב"כ נאשם 2 כי אין להגנה מחלוקת שהמנוח מצא את מותו כתוצאה ישירה מפציעתו בהתהפכות הנגמ"ש (הדבר אף אוזכר בסיכומי נאשם 2 עמ' 8 סעיף 4 כעובדה מוסכמת). עמדה זו של סנגור 2 לא סויגה ע"י הסנגורים האחרים, לא הובאה ראיה סותרת לכך, ולפיכך ניתן לראותה כעובדה המוסכמת על הצדדים, ואין היא עוד בגדר המחלוקת שבפנינו.

מצבו המכני של הנגמ"ש:

העד אורי עזר מסר כי הנגמ"ש בו נהג המנוח בעל לוחית רישוי צ-601-751 נמסר ליחידה אחרי שנבדק ונמצא תקין (עדותו עמ' 287 שורה 4 וכן עמ' 293 שורה 33). העד מסר, כי בדק גם את מנגנון מכסה תא הנהג וכן את הפרפרית הנועלת את המכסה טרם התרגיל וכל אלה נמצאו תקינים (עמ' 294 שורה 4). גם העד חודדני

עסק בבדיקת נוזלי דלק, שמן ומים של הנגמ"שים שהשתתפו בתרגיל נשוא תיק זה, ולא מצא בעיות ייחודיות, הגם שהיכן שנדרש היה, הוסיף סולר (עדותו עמ' 496).

לאחר קרות התאונה, מסר הבוחן הפיקודי זיו פרידמן כי בדק את הנגמ"ש שהתהפך ומצא כי מערכות ההיגוי והבילום שלו היו תקינות. בדיקה זו נעשתה גם אגב נהיגה באותו נגמ"ש והעד מצא כי הנגמ"ש היה תקין, למעט מדף תא הנהג שנפתח במהלך הנסיעה, כשהעד מציין כי אפשר ומנגנון המדף נפגע כתוצאה מההתהפכות.

גם בוחן מטעם מקחש"ר רס"ב נ.ד., הביע עמדה שע"פ בדיקתו לא נפל כשל טכני בנגמ"ש שיכול היה לגרום להתהפכות נשוא תיק זה (עמ' 190 שורה 14-15).

אין חולק, כי אחרי ההתהפכות נמצא הנגמ"ש ההפוך משולב בהילוך "1-2" וכי חגורת הבטיחות של הנהג הייתה מקופלת וסגורה עם אזיקון מתחת למושב הנהג. (ראה עדותו של זיו פרידמן עמ' 167, עדות אלקיים עמ' 375).

לדידו של אל"ם א' שהיה מחש"פ צפון בעת התאונה, הנגמ"ש הנוכחי ביצע את מכלול טיפולי האחזקה הנדרשים והיה תקין, עובר לתאונה (עדותו עמ' 368). ניתן אפוא לקבוע, כי מערכות ההיגוי והבילום של הנגמ"ש היו תקינות עובר להתרחשות התאונה, מה גם שההגנה לא הביאה כל ראיה לסתור קביעה זו.

בעלי התפקידים בתרגיל ואחריותם הנגזרת מתפקיד זה ע"פ פקודות הצבא:

כעולה מחומר הראיות שנפרס בפנינו, במקרה הנדון התרגיל אושר על ידי מפקד האוגדה דאז, תא"ל י.ה., וכמאשר תיק התרגיל נקבע נאשם 1 – הרמ"ט אל"ם כ'. כעולה מתיקי התרגיל, סא"ל ר' הוא נאשם 2, מונה להיות מנהל התרגיל ושני מפקדי הפלוגות – רס"ן ק' ורס"ן ז', מונו להיות קציני בטיחות כל אחד של פלוגתו (ראה ס/9 וכן ת/6 בהתאמה).

הצדדים הניחו בפנינו קובץ הוראות בטיחות, שתוכנו הוסכם עליהם (ראה ת/19). עיון בקובץ זה מעלה את המסקנות הבאות:

הוראה 2.2 מכרך הוראות בטיחות של מבק"א יבשה מפרטת את חובות בעלי התפקידים בתחום הבטיחות והיקף אחריותם.

לענייננו, וכנגזרת הרלבנטית להליך הפלילי שבפנינו, ניתן לציין כי **מאשר תיק תרגיל** מחויב לאשר תיק תרגיל שנבנה על בסיס "המנחה לכתיבת תיק תרגיל", וכי

עליו לאשר תיק: "אשר יכלול את כל האמור בהוראות הבטיחות באימונים בכרך זה". **מנהל התרגיל** נדרש ללמוד היטב את תיק התרגיל ולוודא כי המהלכים המוכתבים על ידו לא יביאו את הכוחות המתאמנים לידי סיכון לפי הוראות הבטיחות, וכן עליו לוודא כי היחידה המתאמנת עברה את כל שלבי האימון המקדים והיא בכשירות הנדרשת למוטל עליה בתרגיל, וכן שומה עליו לבצע סיור מקדים בשטח מתווה התרגיל עם כל קציני הבטיחות, סיור אשר בו ינתח וייתן דגשים לזיהוי נקודות התורפה הבסיסיות ועיקרי פעילות בקרת הבטיחות בעת ביצוע התרגיל.

קצין הבטיחות נדרש עפ"י ההוראה האמורה, בין היתר, להיות עוזרו של מנהל התרגיל: "בכל הנושאים הקשורים לפיקוח ולביצוע הוראות הבטיחות באימונים", וכן עליו לוודא הפצת הוראות בטיחות וביצוע תדריך בטיחות לכלל החיילים המשתתפים באימון.

הפקודה הנ"ל מוסיפה כי כל **מפקד יחידת רישום** אחראי על קיום הוראות הבטיחות בפעילות יחידתו באימונים, וכי מי שמאשר את עצם התרגיל (בשונה ממאשר תיק התרגיל) צריך לוודא כי המהלכים המתוכננים על ידו לא יביאו את הכוחות המתאמנים לידי סיכון או חריגה מהוראות הבטיחות באימונים.

פירוט הרשלנות המיוחסת לכל אחד מהנאשמים:

במסמך ראשי הרשלנות שהגישה המאשימה ביום 20.1.2009 פורטה הרשלנות המיוחסת לטעמה, לכל אחד מהנאשמים כדלקמן:

כלפי אל"ם כ' שמונה כמאשר תיק התרגיל, נטען שלא וידא שהתיק מכיל את כל הוראות הבטיחות, וכן אישר את התיק למרות שהתרגיל לא אושר בשטח. כן נטען, כי התיק שאישר היה חסר ציון נקודות תורפה בטיחותיות בציר התרגיל, שעשויות להוות מכשול בנהיגת נגמ"שים בציר, וכן לא התייחס לסיכון הנובע מנהיגת חיילי מילואים, בעלי כשירות ומיומנות מוגבלות, בנגמ"שים, בקטע הדרך המדובר המוגדר כנקודת תורפה בטיחותית בפק"ל שטחי האש של רמת הגולן.

כן צוין, כי לא הדגיש את החובה של נהג נגמ"ש לחגור חגורת בטיחות ולא דאג כי חובה זו תפורט בתיק התרגיל, או כי תימסר בתדריך לחיילים המתאמנים.

כן נטען, כי תיק התרגיל שאושר ע"י אל"ם כ' לא כלל הוראה המחייבת לבדוק את התאמת וכשירות הנהגים לנהוג על נגמ"ש בתרגיל הנוכחי, ולמעשה מחדל זה הביא

לכך שהמנוח נהג בנגמ"ש למרות שרישיונו הצבאי **פקע** ולפיכך לא היה מוסמך וכשיר לנהיגה בלא מעבר מבחן הסמכה מחדש.

כלפי סא"ל ר' שהיה מנהל התרגיל, נטען כי לא ביצע סיור מקדים לאימון בשטח התרגיל, ולפיכך גם לא אישר את התרגיל בשטח. כן נטען, כי בדק את תיק התרגיל שנכתב ע"י מפקדי הפלוגות ואישרו בלא שהתיק כלל ניתוח נקודות תורפה בטיחותיות שעלולות להוות מכשול בנהיגת הנגמ"שים בציר, ולא התייחס באישור התיק לסיכון הנובע מנהיגת חיילי מילואים בעלי כשירות מוגבלת במתווה האמור. כן נטען, כי ר' מינה את ש' כאחראי רענון בלי שווידא שלש' רישיון נהיגה תקף לנהיגת נגמ"ש (כשנטען כי רישיונו של ש' פקע זה מכבר), ומבלי שבדק שש' בקיא בתכני הרענון ובנהיגת רק"מ.

נטען שר' לא בדק שתכני הרענון מתאימים לצרכי האימון ולא הורה לש' שכל נהג ינהג ברענון בציר הנסיעה המתורגל או בשטח הררי אחר, הדומה למתווה התרגיל, ולמעשה נטען כי ר' לא נתן כל הנחיה מה יכלול ויקיף רענון הנהגים, ולא וידא כי לש' יש את מכלול חומר הבטיחות הרלבנטי לרענון, לרבות הוראת מז"י 07.01.05.

כן נטען, כי ר' לא הורה והינחה על בדיקת הסמכה וכשירות של הנהגים שינהגו בתרגיל, מה שהביא לכך שהמנוח נהג, שעה שרישיונו פקע.

בנוסף על כך נטען, כי ר' לא הורה שנהגי הנגמ"ש ינהגו כשהם חגורים בחגורת בטיחות כמתחייב מהוראות הבטיחות – הן בכרך ב' והן בכרך א' להוראות הבטיחות מטעם מבק"א יבשה.

באשר לעניינו של רס"ן ק' צוין, כי התרשל בכך שבחר במנוח לשמש כנהג חרף כך שהמנוח התריע בפניו שלא נהג מזה כשמונה שנים, ולמעשה רישיונו הצבאי פקע. כן נטען כי לא הקפיד שלמנוח ניתן רענון מתאים נוכח כשירותו הלקויה, ואף לא עידכן לא את סרן ש' ולא את רס"ן ז' בחששותיו של המנוח מנהיגה. כן נטען כי לא בדק **אחרי** הרענון עם המנוח את כשירותו לשמש כנהג בתרגיל.

עוד נטען כי לא למד ולא התעדכן בהוראות הבטיחות המחייבות נהג נגמ"ש לנהוג כשהוא חגור בחגורת בטיחות.

צוין עוד כי רס"ן ק' לא ביצע סיור מקדים במתווה התרגיל.

טרם שנכריע בלב העניין, קרי האם התרשלו מי מהנאשמים ובאילו עניינים, שומה עלינו לקבוע ממצאי עובדה בעניינים שבהם נחלקו הצדדים עובדתית: הן באשר לתוכן הפגישה שעניינה אישור התיק אצל אל"ם כ', וכן בעניין תוכן שיחתו של רס"ן ק' עם סרן ש' אחרי סיום שלב הרענון. כן עולה צורך בהכרעה עובדתית מה ידע ומה שמע רס"ן ז' אודות מידת הניסיון של המנוח בנהיגה או חששות שהביע הלז בעניין זה.

קביעת ממצאי עובדה:

בכל הנוגע לתוכנה של הפגישה אצל הרמ"ט מצאנו לאמץ את גרסת נאשמים 2-3, ר' וק' ולהעדיפה על פני גרסת אל"ם כ'. גרסתו של כ' עשתה עלינו רושם שהיא מעורפלת, הוא הירבה להשתמש בחוסר זיכרון, עת נשאל על פרטי הפגישה (כך עמ' 718 שורה 5, כך עמ' 674 שורה 31 ועוד). כ' אף אישר כי אפשר שהתלוצץ כשאמר "כל הכבוד" לאנשי היחידה שהשיגו את כרך בטיחות א'. אישור זה מחזק עד מאוד את גרסת ר' וק' בעניין יתרת תוכן הפגישה. לדעתנו "הלצה" זו של הנאשם 1 כפי שכינה זאת, אינה אלא תירוץ בדיעבד כדי לחמוק מגילוי הדעת הרשלני המשתמע מדבריו אלה כפשוטם. העדר זיכרונו של הנאשם כ' ודאי שאינו פוגע ומכרסם בגרסה חדה וקוהרנטית שהעלו שני הנאשמים, ר' וק' גרסה שאף נתמכת בעדות ישירה שמסר ז' (עמ' 227 שורה 14 ואילך, וכן עמ' 241 בעדותו), זאת הן בעניין היקף חומר הבטיחות בו השתמשו והן בעניין פירוט וציון זהות הגורם שסייר, הלכה למעשה, בציר התרגיל. כשעומת אל"ם כ' עם גרסת ז' טען שאינו "זוכר כך" את הדברים (ע"מ 675 שור' 8-1). יצוין כי העד ב' שנכח אף הוא בפגישה לא זכר פרטים שיכולים לתמוך במי מהגרסאות כאמור.

יודגש, כי אל"ם כ' לא ניהל כל רישום אודות תוכן המפגש ודברים שאמר במהלכו וגרסתו כולה, נשענת על זיכרון, שבפנינו העיד, שאינו זיכרון ממשי וחד.

טענת אל"ם כ' כי לו היה מבין בזמן אמת שלמפקדי היחידה חוסר בחומר עיוני או שלא ביצעו סיור, היה מורה בנקל על השלמת פעולות אלה, טענה זו אינה משנה ממסקנתנו זו. רק בשל הבירור השטחי והמעורפל שערך עם מפקדי היחידה, נותר מקום ל"פרשנויות" בתשובות שקיבל, אולם חובתו שלו הייתה לערוך למפקדי היחידה תחקור אפקטיבי ומתאים, ומשלא עשה כן, פרק מעצמו את חובותיו ואין הוא יכול להיאחז ברשלנותו זו כמגן מפני תוצאותיה של אותה רשלנות ראשונית.

לנאשמים ר' וק' גרסה סדורה ואחידה, המתיישבת עם אופן הרישום בתיקי התרגיל למשל בעניין **היעדר** רישום של הגורם שאישר בשטח את התרגיל, ומדובר בגרסה

שאינה מיטיבה עם הרשלנות המיוחסת להם. ממילא אין לנאשמים אלה עניין ומניע להטות גרסתם בנקודה זו.

משכך, אנו קובעים עפ"י גרסת ק' ור' כי הרמ"ט ידע היטב בעת שפגש במפקדי היחידה כי הסיור בציר התרגיל בוצע ע"י רס"ן ז' בלבד, וכך הוצגו בפניו הדברים כפשוטם, וכי כותבי התיקים השיגו את כרך בטיחות א' בלבד, כמסד לכתיבת התיק, והוא ידע עובדה זו כבר במהלך ישיבת אישור התיק.

בכל הנוגע לדברים ששמע ז' בעת שרס"ן ק' החליט על הבחירה במנוח כנהג, אנו מאמצים את גרסתו של ק' בעניין זה ולפיה ז' עמד סמוך ביותר לו כששוחח עם המנוח, בשעה שהמנוח הלך בפניו כי לא נהג מאז שירותו הסדיר (ראה עדותו של ק' עמ' 2107 שורה 21 ואילך עד עמ' 2108 שורה 12) ולמעשה ז' היה עד לחליפת הדברים, ושמע את דברי המנוח. יצוין כי ז' עצמו לא הכחיש ששמע זאת, וטען כי אינו זוכר מה שמע בשלב זה אך אישר שנכח בסמוך (עדותו עמ' 207 שורה 29 ואילך).

נוכח עמידתו של ז' בסמוך, והיעדר זיכרוננו אודות מה ששמע, אין לנו יסוד לחשוב כי נאטמו אוזניו מלשמוע את הדברים שהוחלפו בסמוך לו, שעה שלו עצמו עניין בתוצאות השיחה ולפיכך ברי כי התעניין בפרטיה. אין זאת אלא שז' שמע את פניית המנוח, והיה ער לחששו של המנוח מלנהוג.

בעניין השיחה שבין ק' לש', לאחר הרענון שהאחרון העביר, מצאנו לאמץ את גרסת רס"ן ק' ולפיה שיחה זו נסבה ספציפית, גם על עניינו של המנוח, כדבריו של ק'. אימוץ גרסה זו נובע מכך שלמעשה לא הייתה עילה לק' לשוחח עם ש' אודות הרענון מאחר שהלה עדכן את המג"ד שהרענון הסתיים בלא תקלות (ראה עדותו של ש' עמ' 460 שורה 1). אין סיבה לפקפק בטענת ק' כי התעניין בהליך הרענון של המנוח ביוזמתו וממילא אין חולק כי אליבא דש', הליך הרענון הושלם בהצלחה גם לגבי המנוח. אם לא תאמר כך, לא הייתה לק' כל סיבה לשוחח עם ש', שיחה שגם האחרון מאשר כי אכן התקיימה. את פער הגרסאות ניתן לדעתנו, להסביר בהיעדר זיכרון של ש' בנקודה עובדתית שבאותה עת נראתה שולית ונשתכחה הימנו. אנו דוחים את טענת המאשימה לפיה ק' נתפס "בחוסר דיוקים" המלמדים כי גרסתו לא מהימנה. מה שהצביעה המאשימה בסיכומיה מלמד דווקא על רצונו של ק' לדייק ולמסור אמת ולא על מגמה לזרות חול בעיני בית הדין.

ציר התרגיל – רמת מורכבות וקושי:

בחינת הראיות שבאו בפנינו מלמדת, כי הציר שבו נעשה שימוש בתרגיל, XXXXXXXX. הייתה זו עמדתם של כלל העדים שבאו בפנינו (ראה עדותו של האלוף אייזנקוט עמ' 2078, ציר מאוד מתורגל כהגדרתו של האלוף ישי בר, עמ' 1947), ציר שניתן להגדירו כציר מאתגר, אך יחד עם זאת ציר עביר בלא קשיים ייחודיים וחריגים (ראה כ' עמ' 111 לעדותו בו ציין שאינו סבור כי מקום ההתהפכות צריך שיוגדר כ"נת"ב", ז' עמ' 199-200 לעדותו, וכן עמ' 253, עדותו של א', עמ' 345, עדותו של א' עמ' 1597, ערן כהן עמ' 1780 ועוד). התרשמות זו נסמכת גם על ביקורנו במקום, זאת הגם שהציר שונה ועובד במשהו אחרי התאונה (ראה ישיבת ביקור בזירת ההתהפכות עמ' 327 ואילך). טענת המאשימה כי הציר הוגדר כנת"ב בפק"ל שטחי אש, **לא הוכחה** באשר פק"ל כאמור כלל לא הוגש לעיוננו.

אכן מדובר בציר מתעקל, שבחלקו, לאחר ההתפצלות ושלב הירידה לכיוון XXX, הופך לציר מעוקל ומשופע, אך מדובר בתוואי שטח שניתן למעבר בנגמ"ש תוך הכנה והדרכה מתאימים, לרבות שמירה על מרווחים בין הנגמ"שים ובעיקר שמירה על מהירות התואמת את השיפוע שבמקום. הנה כי כן, הנגמ"שים שהשתתפו בתרגיל צלחו את המעבר, זולת האחרון שבהם. איננו סבורים כי הנקודה בה אירעה התאונה צריכה הייתה להיות מוגדרת כנקודת תורפה בטיחותית ספציפית, באשר אין בה סיכון אינהרנטי, ייחודי, או חריג. זאת ייאמר: נת"ב הוא לעולם הגדרה סובייקטיבית של כותב תיק התרגיל התלויה בשקלול ובמגוון שיקולים לרבות כשירותו וניסיונו של הכוח המתאמן (ראה עדותו של גברעם הגלילי עמ' 917, ראה גם עדותו של האלוף בר, עמ' 1975). בנסיבות שבפנינו **לא מצאנו כי אי ציון** נקודת ההתהפכות כנת"ב **חורגת** מכללי הבטיחות הסבירים, ולפיכך אין באי הציון של נקודה זו כנת"ב משום סטייה מכללי הזהירות הבסיסיים. עמדתם של הנהגים טיקוצ'ינסקי ומידן, אינה משנה מקביעתנו זו. ניתן לומר שהיה זה ציר שחייב הערכות מתאימה, אך לא כזה שנכנס לגדריה של נקודת תורפה הטומנת בחובה סיכונים ייחודיים ומוגברים. העובדה כי נהגי היחידה היו בעלי ניסיון נהיגה עדכני, דל יחסית, אינה משנה ממסקנתנו לפיה אין מדובר בנקודה שהיא נת"ב: חוסר ניסיונם העדכני של הנהגים אמור היה להיות מטופל ולמצוא פתרון במסגרת רענון מתאים, ולאחריו היה "חוסר הניסיון" חסר נפקות לצורך ההשקפה על נקודת התאונה. לפיכך, אין לערום את אתגרות התוואי לניסיון הנהגים במקרה זה, ולראות בהם הצבר עובדות שחייב את ציון נקודת התאונה כנת"ב. מאידך, נדגיש להסרת כל ספק כי אין באי ציון נקודת התאונה כנת"ב, משום קביעה המשחררת

מהחובה לנקוט בצעדי זהירות כלליים בכדי למזער את הסיכון הנובע מהנסיעה בציר בכללותו שהוא ציר הררי, על המשתמע מכך. היה זה ציר הררי שנשא **אופי שונה** מזה שבו התאמנו חיילי היחידה בעבר, בנגמ"שים, ומשכך, שוני זה שטמון בו יסוד של הגברת הסיכון הנובע מנהיגה בציר משופע ומתעקל, מחייב הוא הערכות ומתן הנחיות ופקודות מצד מתכנן התרגיל כדי למזער את אותו סיכון מוגבר הטמון באופי המסלול ושונויות משטחי האימון המוכרים, בהם היו מורגלים חיילי היחידה באימוני העבר. יצוין כי מסלול התרגיל בכללותו אושר ע"י מפקד האוגדה, אישור המקפל בחובו את ההבנה כי ניתן להביא את היחידה בפרק הזמן שדובר, עד מועד התרגיל, לכדי היכולת לעבור בהצלחה ציר זה. אין בכך בכדי לבטל את הצורך בהפנמת השוני הממשי שבין המסלול האמור לשטח האימון מן העבר, נקיטה בצעדים לקדם שוני זה, ולמזער את השלכותיו כלפי רמת הסיכון הנובעת מאותה נהיגה.

ודוק: רמת הסיכון מתגברת, הן נוכח אופי הציר, מה שמחייב נהיגה זהירה יותר, והן על רקע חוסר התנסות של נהגי היחידה בשנים האחרונות בנהיגה בתוואי שטח דומים.

אחר ההכרעות האמורות, הגענו לשלב בו עלינו לקבוע אם מי מהנאשמים התרשל במילוי תפקידיו וחובותיו כמפורט לעיל, בין באי מילוי חובתו ממש ובין במימושה באופן רשלני.

סעיף 304 לחוק העונשין – גרימת מוות בהתרשלות:

שנים רבות רווחת ההלכה שיסודות עבירת גרימת המוות ברשלנות לפי סעיף 304 לחוק העונשין חופפים למעשה לאלה של עוולת הרשלנות במישור האזרחי כפי שהללו באים לידי ביטוי בסעיפים 35 ו-36 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], התשכ"ח - 1968 (ראה ע/103/04 **התובע הצבאי הראשי נ' סרן חרמון** (2005)). יחד עם זאת, נקבע כי לצורך ביסוס הרשעה בעבירת רשלנות בפלילים:

"שומה עלינו להציב מושגית רמת רשלנות גבוהה מזו הנדרשת במשפט האזרחי.. אין לגלוש מתחום האחריות האזרחית אלי מישור האחריות הפלילית על השלכותיה הקשות, אלא אם כן טובת החברה ושלוש הציבור מחייבים זאת בשל רמת האחריות הגבוהה". (ראה רע"פ 1007/05 מדינת **ישראל נ' בוחבוט** (לא פורסם, 1.9.2008)).

עבירת הרשלנות מתגבשת במצב דברים בו לא עברה במוחו של נאשם מחשבה כאשר במוחו של האדם הסביר הייתה עוברת מחשבה והיא צפיית הנזק העלול להיגרם לאדם אחר עקב מעשהו או מחדלו.

סעיף 304 לחוק העונשין בא להציב סטנדרט מחמיר בכל הנוגע לקיפוח חיי אדם, היינו מגמת החקיקה ותכליתה הינן להזהיר ולהתריע מפני אדישות, חוסר אכפתיות וזלזול בחיי אדם.

המחוקק הוא שקבע, שלמרות שבעבירה זו נעדר היסוד הנפשי (ה"מנס ריאה"), הרי זו עדיין עבירה פלילית וזאת בשל החשיבות שמייחס המחוקק לערך קדושת החיים (ראה ע"פ 119/93 לורנס נ' מ"י, פ"ד מ"ח(4) 1, 12 (1994)).

המונח "רשלנות" הוגדר בסעיף 21 לחוק העונשין כ:

"אי מודעות לטיב המעשה, לקיום הנסיבות או לאפשרות הגרימה לתוצאות המעשה הנמנים עם פרטי העבירה כשאדם מן היישוב יכול היה בנסיבות העניין להיות מודע לאותו פרט ובלבד... שאפשרות גרימת התוצאות לא הייתה בגדר הסיכון הסביר".

הנה כי כן, מלמדנו סעיף 35 לפקודת הנזיקין כפי שצוין במפורש בסעיף 21 לחוק העונשין כי כדי להוכיח קיומה של רשלנות נדרשים שלושה יסודות:

1. חובת זהירות שמבחנה הינו "מבחן הצפיות".
2. התרשלנות – היינו הפרת חובת הזהירות האמורה ע"י מעשה או מחדל.
3. גרימת נזק ובענייננו גרימת מוות, וקיום קשר סיבתי בין הרשלנות לגרימת המוות.

נפרט יסודות אלה כדי לבחון בהמשך תחולתם על הנסיבות והעובדות שהוכחו בפנינו.

קיומה של חובת זהירות:

מבחן "הצפיות" האמור טומן בתוכו שני רבדים: הרובד הראשון הינו העקרוני-מושגי ובו נבחנת השאלה אם הסוג הכללי שאליו משתייכים המזיק והניזוק, הפעולה והנזק, עשוי להקים חובת זהירות.

הרובד השני – הינו הרובד הספציפי-קונקרטי ובו נבחנת השאלה אם כלפי ניזוק פלוני בנסיבותיו של אירוע אלמוני, קיימת חובת זהירות.

המבחן לקיומה של חובת זהירות על פי סעיף 36 לפקודת הנזיקין הוא מבחן החזות מראש של האדם הסביר בדבר התוצאה המזיקה, כלומר מבחן הציפיות. השאלה שצריכה להישאל אינה רק אם אדם סביר יכול לצפות נזק בשל סטייה מרמת הזהירות, אלא גם אם אדם סביר צריך לצפות לגרימת נזק בשל אי נקיטת אמצעי זהירות.

אמור, אפוא, כי לא די שיקבע כי מבחינה מושגית יכול היה אדם לחזות מראש את שיקרה אלא צריך להוסיף ולשאול אם ראוי שלאור חזותו מראש זו, ינהג או לא ינהג אחרת. כיצד יקבע ביהמ"ש קיום צורך לצפות? על כך משיב ביהמ"ש בע"פ 186/80 **יערי ואח' נ' מ"י**, פ"ד לח(1) 769, 777 (1980), כי מדובר באיזון אינטרסים שונים המעורבים בפעילות החברתית:

"על ביהמ"ש לשקול את הצורך למנוע סיכונים ונזקים לגוף ולרכוש, כשמתפקידו של ביהמ"ש לעצב ערכים ראויים בחברה ע"י הענקת פירוש התואם ערכים אלה. לא פעם קובע ביהמ"ש נורמות וסטנדרטים העולים בחומרתם ובסוגיהם על הנהלים המקובלים על הכל. זו זכותו ואף חובתו של ביהמ"ש לקבוע דפוסי התנהגות סבירים" (ראה ע"פ 364/78 **צור נ' מ"י**, פ"ד ל"ג(3) 626, 631 (1978)).

יצוין כי ישנן קטגוריות של מזיקים וניזוקים שלגביהן כבר נפסק בעבר כי בדרך כלל מתקיימים ביניהם "יחסי שכנות", היינו מתקיימת חובת זהירות מושגית, לדוגמא חובת מעביד לעובדיו, חובת נהג כלפי נוסעים ברכבו ובענייננו חובת זהירות מושגית בין מפקד לפקודיו שהיא מושרשת היטב בפסיקה הצבאית (ראה ע/110/90 **אל"ם משלב נ' התובע הצבאי הראשי** (1991), ע/86/93 **סא"ל מימון נ' התובע הצבאי הראשי** (1993)).

חובת הזהירות של המפקד: "נשענת על כוחו של המפקד להשפיע על כל ענין הנתון לסמכותו בתחומי פעילותו הצבאית ולהורות לפקודו, החב ציות לפקודתו, לעשות או להמנע מלעשות מעשים על מנת להבטיח את שלומו ובטחונו" (ראה ע/2/96 **התובע הצבאי הראשי נ' אל"ם חורב** (1997), ראה גם ע/193/94 **סא"ל שלו נ' התובע הצבאי הראשי** (1995)).

אף חובת הזהירות **הקונקרטי** מוכרעת ע"פ מבחן הציפיות כשכאן השאלה אם אדם סביר יכול וצריך היה (כעניין שבמדיניות) לצפות בנסיבותיו המיוחדות של המקרה, את התרחשות הנזק. השאלה היא אפוא, אם כעניין של מדיניות משפטית

יש להטיל על המזיק חובת זהירות קונקרטית בגין אותו סיכון, כאשר רק בעטיו של סיכון "בלתי סביר" מוטלת חובת זהירות קונקרטית.

הסיכון הבלתי סביר שבגינו מוטלת חובת זהירות קונקרטית הוא אותו סיכון אשר החברה רואה אותו במידת חומרה יתירה באופן שהיא דורשת כי ינקטו אמצעי זהירות סבירים כדי למנעו.

ומהי הציפיות הנדרשת כלפי אופן התרחשות הנזק? על כך נשיב כי :

"המזיק אינו צריך לצפות את פרטי ההתרחשויות, ראייתו אינה צריכה להיות מדויקת וחדה, די לו שצריך הוא לראות את ההתרחשויות בקווים כלליים, מספיק לו שרואה או שצריך לראות את יסודות ההתרחשויות ועיקריה (ראה ע"א/2061/90 **מרצלי נ' מ"י, משרד החינוך והתרבות**, פ"ד מ"ז(1) 802, 817 (1993)).

במקרה שלפנינו, נוכח תפקידיהם של כל אחד מהנאשמים בתכנון ומימוש התרגיל על החובות הנלוות לתפקידים אלה כפי שמנינו לעיל, שוב היו יכולים ואף הוצרכו לצפות את ההתרחשויות ואפשרות גרימת המוות בשל התהפכות נגמ"ש, התרחשות שהיו מודעים לה היטב **כסיכון המרכזי** הניבט מנסיעה בנגמ"שים במקרה זה. ממילא, בהתהפכות שכזו, הסיכון המרכזי הוא שתוצאותיה יהיו גרימת נזק או פגיעה גופנית היכולה לעלות כדי מוות עבור נהג הנגמ"ש כמו גם הלוחמים שבו, אם לא ינקטו פעולות למניעת אותן התוצאות. אל"ם כ' אף תידרך את המפקדים באשר לצורך בסגירת תא הנהג, מה שמלמד בבירור כי זה חזה **אפשרות זו ממש** של התהפכות נגמ"ש ממש וכך סא"ל ר' ורס"ן ק' שתידרכו מטעמים והדגישו את הצורך האמור וכן הנחו על ביצוע נוהל התהפכות טרם תחילת הנסיעה.

סבורים אנו כי באמור יש בכדי לבסס קיום חובת זהירות קונקרטית כשלמעשה לא רק שהנאשמים מתוקף תפקידם בתרגיל הנוכחי, והאחריות הפיקודית הנובעת מכך, יכלו ואף היו צריכים לצפות את יסודות ההתרחשות והנזק, אלא הוכח שאף **צפו** אותה הלכה למעשה, ומעשיהם והתנהלותם מעידים על כך כאלף מונים.

מכאן נפנה לשאלה המרכזית והיא האם התרחשה התרשלות, קרי האם הנאשמים או מי מהם "עשה מעשה שאדם סביר ונבון לא היה עושה באותן נסיבות או לא עשה מעשה שאדם סביר היה עושה באותן הנסיבות".

בעניין האדם הסביר ותכונותיו ציין ביהמ"ש לא אחת כי :

"למעשה אותו אדם מעולם לא נולד אלא הוא גולם שהוקם על ידי הדין כדי למדוד בו התנהגות הנדרשת מן הבריות. אף אם קנה מידה זה אובייקטיבי הוא, אין לומר שרמת ההתנהגות הנדרשת קבועה ועומדת היא ושגורמים אחרים, אינדיבידואליים, אינם משתרבים בו" (ראה ע"פ 478/72 פנקס נ' מ"י, פ"ד כ"ז(2) 617, 622 (1973)).

האם התרשלו אפוא, הנאשמים, כשהתרשלות זו, כזכור, יכולה לשאת אופי של מעשה או, מחדל מלעשות מעשה.

בחינת התנהלות הנאשמים:

נאשם 1 – אל"ם ש' כ' – רמ"ט האוגדה:

בחינת אופן אישורו את תיק התרגיל מעלה כי התרשל באופן ממשי במילוי חובתו זו. הנאשם לא עמד בחובתו הבסיסית והיא בחינה שתיק התרגיל מכיל את כלל הוראות הבטיחות הרלבנטיות לו, תוך שהוא מאשר תיק שבו מצויות מיני סיסמאות עמומות, שלא טרח לבחון אם הן נהירות למשתתפי התרגיל או אף לו עצמו. לא היה איזשהו היגיון פנימי או חוקיות וסדר בהעלאת הנקודות במהלך שיחת אישור התיק.

היו אלו עניינים שהעלה מזיכרונו ומניסיונו באופן אסוציאטיבי, ככאלה שנראו לו חשובים. מכאן ועד בדיקה שהתיק מכיל את כלל הוראות הבטיחות, רב המרחק. טענת הנאשם כי תיקי התרגיל במקרה זה הכילו את כלל ההוראות הרלבנטיות או כהגדרתו את "הוראות המסגרת", עובדתית, אינה מתיישבת עם נוסח התיק כפי שמשקף בפנינו (ראה עדותו של נאשם 1 עמ' 615 שורה 17 ואילך). מבחינה עובדתית קבענו כי אל"ם כ' ידע היטב שמפקדי היחידה היושבים מולו עיינו בכרך הוראות בטיחות א' בלבד. חרף זאת, הוא לא טרח לבחון אם הכרך היה כלל מעודכן בתוכנו, וממילא לא וידא עם קציני היחידה שההוראות עצמן, תוך אזכורן, ידועות ומוכרות להם. משעה שתיק התרגיל לקוני בניסוחו נדרש היה אל"ם כ' לעבור על תוכן ההוראות בפירוט תוך אזכורן בכותרת או בפירוט רחב יותר ולא להסתפק בשאלה מעורפלת בעניין עיון "בכל החומר" בלא לפרט את טיבו, הא ותו לא. כי אף לא בירר עם המפקדים שמולו אם הם מכירים את הוראות הבטיחות הנובעות מהמונח העמום והכללי: "תנועת נגמ"שים", מהו מקור הידע שלהם, ולא בדק את בקיאות מפקדי היחידה בהוראות הכלולות באותו ביטוי: "תנועת נגמ"שים". עניין זה מקבל משנה חשיבות שעה שכי' עצמו סבר שהמונח "תנועת נגמ"שים" שפורט

בתיק כנת"ב הינו כללי מדי ואינו עונה להגדרת נת"ב לדעתו, וחרף זאת, לא בירר את פרטיו ומשמעותו עם מפקדי היחידה (ראה עדותו עמ' 621 שור' 5 ואילך). יצוין כי כלל הנקודות שהועלו בשיחה עם הרמ"ט כנקודות לשיפור תיקי התרגיל, באופן מפתיע, **כלל לא** מצאו ביטוי כתוב בתיק (ראה עדות אל"ם כ' עמ' 735 וכן עמ' 741), ועל כן אל"ם כ' כלל לא יכול היה לדעת אם אותם עניינים "הוטמעו" ויועברו בתדריכי הבטיחות מטעם מפקדי היחידה.

אל"ם כ' לא בדק עם קציני היחידה את מקורות הידע שלהם באשר להוראות הבטיחות, לא בדק אם יש להם נגישות למקורות ממוחשבים של ההוראות, ולא בחן למעשה כל ידיעה קונקרטית של ההוראות מצידם. בהעדר תשאול מצידו, ולו כללי, אודות ידיעת הפקודות, לא עמד בחובתו העיקרית, שכן אם מפקדי היחידה לא מכירים את ההוראות, הכיצד ישלבו אותן בתיק התרגיל או יעבירו אותם בתדריכים לחייליהם. הואיל ועסקינן ביחידת מילואים שאינה מעורה בהתפתחות ועדכון הוראות הבטיחות כעניין שגרתי, חובתו של אל"ם כ' בעניין זה הייתה חדה, ועמוקה, מה גם שהיה הגורם הצבאי ממערך "הסדיר", היחיד, שהעביר את תיק התרגיל בשבט ביקורת כלשהיא ויכול היה להשפיע על תוכנו.

נאשם 1 לא בדק כיצד ביצוע התרגיל ב-XXX בשנת 2006 משפיע על היקף ידיעת הפקודות וההוראות בכל הנוגע לתפעול נגמ"שים. אל"ם כ' בחר להסתפק בעיון לקוני ב-15/ס הוא סיכום האימון ב-2006 שהפיץ רס"ן ב', זאת מבלי שבדק את הזיקה וההתאמה שבין פרטי אותו תרגיל, לתרגיל הנדון. כמו כן בנקל יכול היה לבדוק עניין זה בנוכחותו של ב', שהיה אחראי לאותו מסמך. כ' בחר להתעלם מכך ולהסתמך על המסמך, אף בלא לברר שהמתאמנים בשנת 2006 הינם אותם החיילים שזומנו לתרגיל הנוכחי. בנוסף לא בחן את ידיעת מפקדי היחידה בכתיבת תיקים, שלא אגב הישענות על תיקי מדף מוכנים, וניסיונם בכך, מידת בקיאותם בהכנת תרגיל באופן עצמאי שלא בליווי חונכים מוסמכים, ומידת המיומנות לאמצעי הזהירות הנדרשים בתרגיל הנוכחי בתואי של XXXXX אל מול זה שבוצע ב XXXXX.

בהיעדר זיקה ברורה שבין אופי האימון בשנת 2006 לתרגיל הנוכחי ומשתתפיו, לא הייתה לו לאל"ם כ' כל סיבה להסיק שהגדוד מוכן וכשיר לתרגיל, לאור אותו אימון קודם, וכי הוראות הבטיחות נהירות למפקדיו. לו סבר כי די היה באימון ב-2006 כדי להביא להכרת מכלול הוראות הבטיחות ע"י מפקדי הגדוד, היה צריך לברר זאת עימהם **במפורש, ולא להניח עובדות, בלא לבדקן**. גם סברתו כי המג"ד ר' הוא

שדחף לביצוע התרגיל וזה היה אחד הגורמים ששכנעוהו כי היחידה מוכנה לתרגיל ודאי שאינה יכולה להצדיק הימנעות מבירור ובחינה של הידע והמוכנות הבטיחותית לקראת התרגיל כפי שהתחייב מתוקף תפקידו (ראה עדותו של כ' עמ' 598 שור' 7 ואילך).

מהראיות שבפנינו עולה בבירור כי תפקידו של מאשר תיק התרגיל, לא התבצע ע"י אל"ם ש' כ'. אכן, כבר צוין ע"י בית-הדין הצבאי לערעורים בע/107/76 **התובע הצבאי הראשי נ' רס"ן קסן וסרן אהוד** (1976) כי :

"נושא הבטיחות הוא עניין מרכזי בכל הכרוך באימונים צבאיים. בצד החובה לבצע את האימונים עומדת החובה להבטיח, ככל שיכלתו של אדם מגעת, כי לא ייווצרו סיכונים מיותרים ולא תהיה פגיעה בנפש. זוהי המטרה העומדת מאחורי הפקודות וההוראות שהוצאו בנושאי בטיחות ואשר לעיתים קרובות יורדות עד פרטי פרטים של אמצעי הזהירות שחובה לנקוטם בתהליך האימונים. אולם אין די בהוראות, וקיימת חובה לקיימן ככתבם וכרוחם וכי הביצוע יהיה ברמה גבוהה של הקפדה, של דריכות ושל מלוא תשומת הלב. גישה זו חייבת להיות נחלת כל בעל תפקיד העוסק בהוצאת האימונים אל הפועל, בין כמתכנן ובין כמבצע בשטח. ואם מתעורר ספק כלשהוא בשאלה הנוגעת לבטיחות, נוהגים לצד החומרה, בוחנים את העניין שוב ושוב עד שמוצאים שהספק הוסר. אין מתפשרים עם הצורך להקפיד על כללי הזהירות, עם ההוראות שנקבעו ועם הצורך לנקוט בעירנות המירבית בנושא זה, שהרי מדובר בחיי אדם".

הבירור הכללי והלאקוני שערך אל"ם כ' עם מפקדי היחידה, אינו עולה בקנה אחד עם חובותיו לוודא כי כלל הוראות הבטיחות נהירות למפקדי היחידה המתאמנת. לצערנו, מאופן הבדיקה הכושלת שערך, לא ניתן להסיק אם אף מקצת ההוראות היו נהירות ומוכרות להם. אל"ם כ' לא ערך רישום על תוכן הפגישה עם מפקדי היחידה, באופן שניתן היה לוודא שהללו יטמיעו את לקחי המפגש, וממילא לא ניתן היה "לשחזר" מה נאמר למפקדים וע"פ איזו לוגיקה אוזכרו הנושאים שנבחרו.

כדי לעמוד בחובותיו של אל"ם כ' היה עליו לעמוד על כי נספח הבטיחות שיצורף לתיקי התרגיל, יובא לעיונו ולאישורו. הנספח האמור גובש רק אחרי הישיבה אצל אל"ם כ', זאת שעה שעובר לישיבת האישור, לא היו בתיק כל פירוט של הוראות בטיחות, עובדה שכשלעצמה מחשידה את כותבי התיק בחוסר ידיעה מוחלט של המטריה המקצועית. לו היה מבקש לראות את הנספח אחרי גיבושו, יכול היה לפקח

על טיב ההוראות שיועברו, הלכה למעשה, לכוחות המתאמנים. כך גם יכול היה לדעת מה יודעים המפקדים בענייני הבטיחות. בדיקה מעין זו כלל לא נערכה על ידו.

מאשר התיק אישר אותו הגם שנרשם בו כי יקוים רענון "מובילים" ועניין זה כלל לא לובן על ידו, אלא רק רענון הנהגים. סוגיית סיורי השטחים והיעדר חתימה במקום המתאים בתיק, אף היא לא מנעה את אישורו, וכך גם סתירות בציון מהות התרגיל כפלוגתי או צוותי ומה בדיוק משמעות הביטוי "צוותי במעטה פלוגתי" המצוין בתיקים. התיק עצמו **לא הכיל כל הוראת בטיחות**. כ' אף לא טרח לברר מדוע צוין בתיק התרגיל שבוצעו סיורי בטיחות "בצירי עלייה" בלשון רבים, בשני תאריכים שונים (ראה ת/6, עמ' 6 סעיף ב' ובהתאמה ס/9 באותו מקום). הדבר מחייב היה בדיקה לכל הפחות כדי לוודא מי סייר והיכן, דבר שכי' נמנע מלעשותו. תיק לאקוני שכזה אינו מהווה לטעמנו תיק תרגיל ראוי ומפורט, שמטרתו כידוע:

"להבטיח דרך נאותה וברורה של ביצוע אימון מסוג כלשהוא העלול לסכן חיי אדם ורכוש באופן שלא תישמט ולא תשכח שום הוראה או תדריך הבאים להשיג מטרה זו". (ראה ע/357/84 **סגן פרידמן נ' התובע הצבאי הראשי** (1985)).

אנו סבורים כי תיקי התרגיל במתכונת שהוגשה לאל"ם כ' לא היו ראויים לאישור כפי שהם, ודאי שעה שלא נכלל בהם פרק "הנקודות לתדריך" בנוסחו הסופי, ולא תוקנו הליקויים שעליהם הצבענו (ראה בעניין זה עדותו של ק' עמ' 2100 בדבר היעדר הידע מה לכתוב בפרק הנקודות לתדריך). הנה כי כן בסופו של יום ציין נאשם 1 כי במסגרת תפקידו נדרש היה לוודא כי "בתיק התרגיל נמצאים (כך במקור) כל ההוראות הרלבנטיות והוראות המסגרת שמתייחסות לאימון... דבר שני, לבדוק שהכוח או מפקדי הכוח מכירים את ההוראות..." (עמ' 826 לעדותו). חובות אלה היו מוטלות על שכמו גם לפי הגדרתו שלו. לא מצאנו כי אל"ם כ' עמד במי מחובותיו אלה – ולדעתנו לא מילאן כלל. סברתו כי קיימת חשיבות "מבחינת האווירה" שהתיק יאושר בפני הרמ"ט, כמעמד חשוב המתקיים בפני דרג בכיר, וזו למעשה מטרת הפגישה עמו, מחמיצה לחלוטין, כך לדעתנו, את תפקידו ואת קיום חובותיו כמאשר התיק (ראה עמ' 827 לעדותו).

בבחינת רשלנותו של הנאשם 1 יש ליתן את הדעת לכך שעסקינן ביחידת מילואים, שהייתה בעת הרלבנטית כפופה במישרין לאוגדה XXX, בלא דרג ביניים סדיר ברמת החטיבה או דומיה. משעסקינן באנשי מילואים המצויים מרבית זמנם בעולם האזרחי, שוב יכולתם להתעדכן בהוראות צבאיות, לשנן מה שלמדו במהלך שירותם

הסדיר, ולשלף תיקי תרגיל ממוחם אחרי שנים של ניוון והיעדר תרגול, מצומצמת ביותר. זאת ועוד, קיים פער מובנה ביכולת אנשי המיל' להתעדכן ולהכיר וללמוד את הוראות הבטיחות (ראה עדותו של אל"ם ה. עמ' 924 שור' 11-13). אל"ם כ' הינו הגורם מצבא הסדיר, **היחיד** שפגש במפקדי המילואים אחרי שהללו נדרשו לפרט ולהעלות על הכתב את פרטי התרגיל. זהו השלב המהותי שבו נדרש מאשר התיק שכשלעצמו הינו בעל מסד ידע בטיחותי נרחב נוכח ניסיונו הרב (טענה שב"כ אישור במפורש גם בסיכומיהם בפסקה 154), לבחון כי תכניות האימון שלבשו צורה מוחשית ומפורטת, עולות בקנה אחד עם הפקודות, וכי המפקדים המתאמנים מכירים את הוראות הבטיחות הרלבנטיות – כולן. אכן, בצד זאת קיימת חובתם של המפקדים המתאמנים מיחידת המילואים להכיר וללמוד את ההוראות הרלבנטיות לתרגיל המתוכנן. זוהי **חובה עצמאית** המוטלת על כתפי מי שמבקש לנהל פעילות צבאית ומחויב להכיר את כללי הפעולה על בוריים. מאידך סבורים אנו כי חובתה של היחידה הסדירה היא להנגיש לאותם מפקדים וגורמי מילואים את הידע המלא באופן קל, זמין, מהיר ומעודכן. אל"ם כ' אמור היה לוודא כי תהליך ההנגשה אכן מומש, זאת בשאלות יזומות מטעמו ולא להותיר עניין זה מעורפל ובלתי ברור. בהיותו גורם הסדיר היחיד שאמור היה להעביר בשבט ביקורת את יישום כללי הבטיחות בשלבי האימון, והכרת כלל ההוראות, שומה היה עליו לבחון ב"רחל בתך הקטנה" עם מפקדי היחידה, מה בסיס הידע שלהם בפקודות, ומה יכולתם ללמוד הוראות בטיחות מעודכנות באופן מלא, מה הידע שהם אוצרים בחובם, ומה הפערים בידיעותיהם. שומה היה עליו לוודא כי הם מעודכנים בכלל לקחי תאונות נגמ"ש מן השנים האחרונות, כדי שהתאונות לא יישנו שוב. נוכח פשטותו של התרגיל המדובר באופן יחסי, היקף ההוראות שנדרש היה לציין בפני מפקדי היחידה אינו מרובה ומורכב. חרף זאת נמנע מכך **כליל**.

אנו דוחים את טענתו של כ' לפיה לא הוצג בפניו "פער" ידע ומשכך נמנע מלבדוק. החובה הפוזיטיבית לבחון את ידיעת המפקדים את הפקודות מוטלת על כתפיו, וזו חובה מוחלטת ואין היא תלויה במצג כלשהוא מצד המפקדים המתאמנים. לדעתנו חובתו של כ' במקרה זה הייתה בולטת לעין לאור כלליות תוכנו של התיק, הליקויים שנמצאו בו כפי שפרטנו, ובעיקר העובדה שלא הכיל למעשה שום הוראת בטיחות מפורטת. חובה זו מתחזקת נוכח ממצאי העובדה שקבענו, ולפיהם כ' היה מודע לכך שמפקדי היחידה לא עיינו בכלל כרכי הבטיחות.

סד הזמנים לתכנון האימון עד שלב ביצועו מחייב היה בדיקה יזומה וברורה מצד הרמ"ט בדבר מסד הנתונים שהועמד לקציני היחידה ומה הללו עשו עם אותו מאגר

נתונים שקיבלו. קביעה זו יפה יותר שעה שהיה ידוע כי אין במקרה זה "תיקי מדף" מוכנים באוגדה וכי התיקים נכתבו ע"י מפקדי המילואים בלא שמץ ידע מצידם ובלא ניסיון לברר את מקור הידע שלהם בכתיבה. כ' אף ידע כי רענון הנהגים יבוצע ע"י גורם מהיחידה, ולא על ידי נציג מצבא הסדיר, שיש להניח כי הוא מעודכן היטב בהוראות הבטיחות הנוגעות לכל הפחות לנהיגת נגמ"שים. בנסיבות מצטברות אלה החטיא נאשם 1 את משמעות תפקידו, שלה ייחודיות במקרה זה עת עסקין כאמור ביחידת מילואים הכפופה במישרין למפקדת האוגדה, ולאל"ם כ' מתוקף תפקידו.

אכן, כבר צוין כי :

"בדיקה ואישור של אימון ע"י קצין ממונה אינם אקט פורמלי, וקצין כזה לא יצא ידי חובתו אלא אם בדק את התכנית לרבות ההיבט הבטיחותי שבה, בדיקה עצמאית, וברמה נאותה. מי שנותן אישורו ללא עריכת בדיקה כזו, גם אינו עושה את מה שמתחייב מתפקידו, וגם נוטל על עצמו אחריות לפגמים שבתכנית שהוא נותן לה את אישורו". (ראה ע/107/76 **התובע הצבאי הראשי נ' רס"ן קסן וסרן אהוד** (1976)).

חרף האמור, ייחס אל"ם כ' לשיבת אישור התיק משמעות "טקסית" שתוכנה המקצועי היה רדוד ושטחי. במקרה שבפנינו לתיק התרגיל ופירוטו חשיבות רבה וייחודית בשל אופיה של יחידת XXX כפי שסקרנו לעיל. XXXXXX מה שמכתיב צורך כי החיילים יכירו את ההוראות בפירוט ובאופן יסודי.

יודגש כי אל"ם כ' הבין היטב שבקשת מפקד האוגדה ממנו שיאשר את תיק התרגיל הייתה "חריגה", שכן המג"ד ר' יכול היה לאשר התיק בעצמו, וזאת נוכח רמת התרגיל (ראה עדותו של נאשם 1 עמ' 755 שורה 16 ואילך). זו גם הייתה עמדתו של אל"ם ה', ר' מבק"א, ולפיה העברת התיק לאישור גורם סדיר נעשתה כדי לוודא רמת ידע נאותה לרבות פערים בתחום חידושי בטיחות (ראה עדותו עמ' 932). משאין זה הליך שגרת, ומשעסקין בנסיבות של יחידת מילואים שאין לה "מסגרת סדירה" אחרת, אזי נסיבות אלה מטילות חובת זהירות מוגברת על כתפי אל"ם כ', חובה שאותה נכשל מלקיים. גם אם לא נאמר לאל"ם כ' כי הוא "גורם קצה סדיר", מושג שגובש אחרי התאונה נשוא תיק זה, הוא הבין היטב כפי דבריו, ומתוקף הנסיבות, כי העברת התיק לאישורו מיועדת כדי להביא לבחינת התרגיל ושלביו ע"י גורם מצבא הסדיר שבקיאותו וידיעותיו בעולם האימונים והוראות הבטיחות רבות ועמוקות יותר ממערך המילואים. אישור תיק התרגיל במקרה זה קיבל אפוא מימד עקרוני, ואדרבא, אישור התרגיל גופו ע"י מפקד האוגדה, לא היה בו משום מתן "הקלה" לאל"ם כ' בעת שאמור היה לבצע את תפקידו שלו.

נוכח אותה חובת זהירות מוגברת שיסודותיה נטועים בנסיבות הייחודיות של התרגיל הנדון כפי שצינו, נדרש היה אל"ם כי לוודא כי כלל הוראות הבטיחות הרלבנטיות מוכרות למפקדים, ולא לדלג על הוראות כלשהן, ודאי כאלה שהן מרכזיות ועקרוניות, ובודאי אלה שלהן פוטנציאל הצלת חיים מובהק. כך נדרש היה לדעתנו לפרט את ההוראה שהותקנה בעניין חגורות בטיחות לנהג נגמ"ש ולציין בפניהם **במפורש** את חובת החגירה כאמור. בהיבט זה ההוראה בדבר סגירת מדף וחובת החגירה הינן בעלות חשיבות זהה ולשתיהן קשר ישיר להצלת חיים אפשרית, ומכאן חשיבות אזכורן. נוסף כי מדובר בהוראה מרכזית שהותקנה ונכנסה לתוקף רק שנים מועטות לפני התאונה נשוא תיק זה, פרק זמן שבעולם המילואים אינו מאפשר אימונים אינטנסיביים והטמעה מלאה. גם אם סבר כי העניין נלמד על ידי היחידה באימון בשנת 2006 ב-XXX, עדיין מחויב היה בבדיקה עצמאית מטעמו בעניין זה. כבר צוין על ידי בית הדין הצבאי לערעורים בע/286/79 **סא"ל מרשק נ' התובע הצבאי הראשי (1980) כי :**

"בנושא הכרוך בבטיחות מחויב כל בעל תפקיד לעשות את חלקו בשלמות אפילו נראה לו כי אותן פעולות או חלקן נעשות במקביל על ידי אחרים.. מוטב ביקורת כפולה מאשר לסמוך על הבטחה כללית שאחרים יעשו את חלקם".

הדברים מקבלים משנה חשיבות שעה שלדברי כי בגרסתו השנייה **ידע** שעניין חגורות הבטיחות לא היה רווח ולא ממומש בדרגי השטח. מסקנתנו בעניין הצורך בשילוב ההוראה בדבר חגורות הבטיחות בתיק התרגיל מתחזקת נוכח כך שזו אכן פורטה בת/10 – תיק תרגיל דומה במהותו, שהוצג לעיונו.

משכך נדרש היה כי לוודא בעצמו את היקף ידיעת הפקודות והטמעתן, ולא להסתמך על טיב ידיעה ממקורות אחרים, שאותה כלל לא בדק לאשורה.

אף אל"ם כי הכיר בחובתו לפרט מספר הוראות ספציפיות בפני מפקדי היחידה. טענת באי כוחו כי אין עליו חובה מתוקף תפקידו לפרט הוראות ספציפיות, נסתרת אפוא, ע"י אופן התנהגותו של אל"ם כי והבנתו שלו את חובותיו. משכך ומשהוזכרו הוראות ספציפיות ע"י נאשם 1, לטעמנו בירור אודות ידיעת חובת החגירה, היה מתחייב כחלק מחובת מאשר התיק. הסבריו הסותרים של הנאשם בנקודה זו, פעם בטענה שחובת החגירה לא הייתה מוכרת בצה"ל, קו הגנה שנטען על ידי סנגוריו בידעתו, ופעם כי סבר שזו הוראה שהכול מכירים ומקיימים, סתירה זו רק מחזקת את היעדר ההסבר הממשי לאי אזכור ההוראה החשובה והתעלמות ממנה.

אל"ם כ' היה צריך "לחשוד" גם עפ"י גרסתו שלו כי קיימת נורמה של אי חגירת חגורות, או שיש חשש כי לא ימלאו פקודה בעניין זה. זהו פשט הדברים כמופיע באמרתו מיום 3/12 עמ' 2 שורה 7 ואילך, ובייחוד מהמשך המשפט שם בדבר חובת מפקד הנסיעה לאכוף את עניין החגורה. הדגמה זו משקפת את עמדת נאשם 1 לפיה **ידע** כבר בעת אישור התיק שנורמת החגירה אינה ממומשת, וזאת עוד לפני התרחשות התאונה נשוא תיק זה. על עובדה זו ניתן ללמוד גם משיחתו של אל"ם א' עם כ' סמוך **אחרי** האירוע ממנה עלה כי אי קיום חובת החגירה אינה עניין מפתיע (ראה עדותו של א' עמ' 1072 שורי 14-1, וכן בעדותו של פ' ששימש כסמג"ד בחטיבה בה שימש אל"ם כ' כמח"ט באותה העת, כשדבריו אי חגירה הייתה **נורמה רווחת וידועה** (עדותו עמ' 1888 שורי 14)). הדבק עמדות זה, לרבות פשט דבריו של כ' באמרתו הראשונה והאותנטית בחקירה כפי שאוזכר לעיל, מחייב את המסקנה שאל"ם כ' מחויב היה להדגיש את עניין החגירה ביתר שאת בשיחתו עם מפקדי היחידה, שכן ידע כי עניין זה "מועד לפורענות" וקיים חשש שלא יבוצע הלכה למעשה.

מהאמור עולה, כי מצאנו לדחות את עמדת המומחים, שהעידו מטעם אל"ם כ' ולפיה חובת אנשי היחידה הייתה להכיר ולחקור באופן יזום אודות הוראות הבטיחות העוסקות בנגמ"שים (ראה ס' 31 סע' 7 ובהתאמה ס' 28). חיי המעשה אינם מאפשרים למפקדי המילואים לא את השהות ולא את האמצעים להקדיש זמן לאתר ולחקור הוראות בטיחות מיוזמתם, כך בכלל, וכך לגבי התרגיל הספציפי. מסקנה זו נסמכת על עדויות רבות שהונחו בפנינו ולמעשה הייתה זו עמדת כלל מפקדי המילואים שבאו בפנינו. בעניין זה מצאנו לציין בבירור: מפקדי הסדיר מחויבים לוודא באופן מפורט ומדוקדק, כי למפקדי המילואים יש את תשתית ההוראות והפקודות הנחוצה להם לצורך האימון המתוכנן, כשתשתית זו זמינה, קלה לאיתור, מעודכנת ומלאה. בחיי המעשה חובה זו לבשה לא אחת, צורה של הכנת "תיקי מדף" לאימונים, כשתיק המדף הכיל, כך שמענו, נספח הוראות בטיחות ספציפי וייחודי לאותו אימון, וכך היחידה המתאמנת יכולה להתרכז בתכנון התרגיל ומימושו ולא לאבד זמן יקר בחיפוש, כמעט עקר, אחרי מקורות של פקודות, כשהדבר דומה לגישוש באפילה של הסומא שאינו יודע מהיכן לחפש ולהיכן לפנות למציאת מבוקשו.

סברת המומחים מטעם נאשם 1 – אל"ם בזק ואל"ם אטיאס, כי מערך המילואים נדרש להפגין ידע בכתיבת תיקי תרגיל באופן עצמאי, איננה מתיישבת עם שגרת הפעילות כפי שעלתה בפנינו מעדויות רבות של מפקדי מילואים שהעידו מטעמו של

סא"ל ר'. מפקדי המילואים חזרו וציינו, כי מערך האימון שהם מבצעים נסמך **באופן מלא** על "תיקי מדף" מוכנים שמסופקים מטעם היחידה הסדירה האחראית, או שניתן להם נספח ובו הוראות בטיחות המתאימות וממצות את האימון הרלבנטי.

אמור מעתה: אל"ם כ' נדרש היה לוודא כי תיק התרגיל מכיל את כלל הוראות הבטיחות הרלבנטיות וכי הללו מוכרות למפקדים המתאמנים. במהלך שיחת האישור, העלה ביוזמתו עניינים מסוימים שנראו לו, אישית, כחשובים ומהותיים, אך בין מה שנעשה למה שצריך היה להיעשות, המרחק הוא כרחוק "מזרח ממערב", לדעתנו נאשם 1 לא מילא את חובותיו כמאשר תיק התרגיל, לא ברגיל ובוודאי שלא בנסיבות הספציפיות שחייבו, כפי שפרטנו לעיל, חובת זהירות מוגברת ומדוקדקת שבעתיים.

מצאנו לדחות את טענת בא-כוחו של אל"ם כ' בדבר תחולת "הגנה מן הצדק" בעניינו, שצריכה לזכותו. הרקע לטענה זו הינו כשל מערכתי נטען של אי הטמעת הוראות בטיחות, כשל, שאינו צריך לרבוץ לפתחו של אל"ם כ' דווקא. משהוטל תפקיד בתחום הבטיחות על כתפי אל"ם כ', שומה היה עליו לבצעו בשקידה ראויה על פי פקודות הצבא. סטייה מחובות אלה יכול שתביא עימה בנסיבות המתאימות אישום פלילי. לא מצאנו כל תחולה להגנה מן הצדק בנסיבות אלה. לא מצאנו כל דופי בפעולות רשויות התביעה, ודאי שלא מעבר לכך, באופן היכול להקים בסיס כלשהוא לטענת הגנה מן הצדק, עפ"י ההלכה הפסוקה (ראה בהמשך ניתוח בשאלת תחולת הגנה מן הצדק לגבי רס"ן ק').

נציין כי ככל שיוחסו לאל"ם כ' ראשי רשלנות הנוגעים לשיבוץ הנהגים או בירור בדבר זהות הנהגים והסמכותיהם, אנו סבורים כי עניין זה **חורג** מתחום אחריותו של מאשר התיק, וכי השיבוצים הספציפיים אמורים להיקבע ע"י המפקדים הישירים שלהם היכרות וידע מתאימים באשר לרמת החיילים ומקצועיותם, כמו גם להכשרות שעברו ולמקצועם הצבאי הספציפי. גם בתיקי התרגיל עצמם לא צוין צורך ב"הסמכות" או "חידושי הסמכות". אכן כבר צוין כי:

"מפקד מעמדת פיקוד של מח"ט אינו אוחז בכלים לאיתור עצמאי של כל נקודות התורפה הבטיחותיות ברמת החייל הבודד. זה בנסיבות שבהן אין תופעת ליקוי בולטת הנוגעת לעניין קריטי. (ראה מ/2/96 **התובע הצבאי הראשי נ' אל"ם חורב** (1997)).

עניין שיבוץ המנוח לנהיגה, ספציפית, ושיבוץ נהגי נגמ"ש, בכלל, חורגים מתחום אחריותו של מאשר התיק, האמור לבחון את שלבי התרגיל ואופן רישומם ברמת

"המאקרו", בחינה מסוג זה לא הייתה צריכה לכלול ירידה לפרטים כה מדוקדקים בעניין הסמכה של נהג פלוני או אחר. סוגיית שיבוץ הנהגים תידון בעניינו של נאשם 2 – סא"ל ר', שבתחום סמכותו ואחריותו היא מצויה.

סא"ל א' ר' – המג"ד:

בחינת התנהלות המג"ד בתכנון התרגיל ומימושו מעלה לטעמנו, כי התרשל במילוי תפקידו, וחובותיו, זאת בכמה היבטים: המג"ד הטיל על שני מפקדי הפלוגות לכתוב תיק תרגיל, מבלי שוידא כמפקד היחידה כי יש להם את מסד הידע, הנתונים והסיוע הנדרשים. למעשה המג"ד שלח את שני מפקדי הפלוגות לתור אחר חומר רלוונטי בתחושה ותקווה כי העניין יבוא על סיומו הטוב. סא"ל ר' לא בירר עם מפקדי הפלוגות ולא נתן דעתו לכך שלא היה להם ניסיון עדכני בכתיבת תיקים דומים, ומשכך לא היו, חרף רצונם הטוב, בעלי הניסיון והידע לכך.

כך עשה גם באשר למינוי סרן ש' כמרענן הנהיגה, תוך שהוא מפנה אותו באופן עמום לכרך בטיחות א', כאשר המג"ד לא וידא ולא בחן את עדכניותו של אותו כרך ואת היותו מסד מספק לעריכת הרענון. המג"ד, אשר ראוי להערכה על ייזום התרגיל ועמידה איתנה על הכללת נגמ"שים כחלק ממנו, בייחוד נוכח המתיחות הביטחונית, מחויב היה מתוקף חובתו כמפקד יחידה ואף כמנהל התרגיל, לוודא כי למפקדי ולחיילי הגדוד הכשירות הנדרשת לתרגיל ואת הרקע העיוני לכתיבת תיק תרגיל, בייחוד שעה שידע כי אין למפקדי הפלוגות ניסיון מעשי זה, מקרוב במשימות שכאלה. המג"ד מחויב היה להנגיש לאנשיו את הפקודות המעודכנות ולעמוד על כי הללו ילמדו אותן, ואף יותר מכך, להכירן בעצמו. בעניין זה נקט צעדים מעטים ולא מספקים שעה שהפנה את הקצינים לתור אחרי חומר שכלל לא ידע את מיקומו כמו גם אם החומר מצוי ובר השגה כלל. המג"ד נדרש היה להכיר בעצמו את ההוראות הבטיחות וללמדן וכן את תחקירי התאונות הרלוונטיים כדי לערוך בקרה על פעולת פקודיו, ולוודא שיסודות התרגיל שגיבשו בתיקים שכתבו, בטוחים הם ואינם יוצרים סיכון מיותר. כשלעצמו, לא נקט בכל צעד ללמוד את ההוראות באופן מקיף ממקור מעודכן ומלא לפני תכנון התרגיל. לו היה עושה כן היה, בין היתר, לומד ומוצא את קיום החובה לחגור חגורת בטיחות על ידי נהג הנגמ"ש ומנחה בכך את פקודיו. לו היה פוגש בהוראה העוסקת בחגירת חגורות בטיחות ברכב חום, ותוהה אם היא חלה על נגמ"ש, אזי היה הדבר מביא לכל הפחות לכדי בחינת הנגמ"ש וגילוי החגורות המותקנות בו.

טענת המג"ד, כי הטיל את חובות הכתיבה של תיקי התרגיל על מפקדי הפלוגות ומשכך הללו היו צריכים ללמוד ההוראות הנחוצות לצורך מילוי משימותיהם, טענה זו אינה יכולה להוות מגן מפני אחריותו של המג"ד שהרי:

"הסתמכות עיוורת על פעולתם של גורמי הביניים במקום שאין בסיס להסתמכות מעין זו, אינה יכולה לשמש תחליף לחובת הזהירות המוטלת. הסתמכות על אחרים יכולה לפטור מאחריות רק אם היא כרוכה בפיקוח ובידוא ביצוע ושלושה עימם. ההסתמכות הסתמית על מאן דהוא אחר, אשר כה מקובלת אצלנו אינה אלא פריקת אחריות ונושאת עמה הפרה של חובת הזהירות". (ראה ע/193/94 סא"ל שלו נ' התובע הצבאי הראשי (1995)).

משכך, הטלת מטלות בלא מתן התנאים והידע לביצוען ובלא הידע והניסיון לפיקוח ממשי, כל אלה אינם יכולים להביא להתפרקות האחריות מעל כתפי המג"ד.

אכן, טענת המג"ד כי איש אינו קורא הוראות בטיחות והדבר לא מתרחש בפועל, ראוי להדחות שעה שקיימת חובה ברורה להכיר את ההוראות על בורין, בלא סייג או צמצום. חובה זו שרירה וקיימת גם בשעה שאין המג"ד מקבל לידיו עדכונים או תמצית הוראות ספציפיות מטעם הגורם הסדיר. זוהי חובה הנובעת מהיותו מי שיוזם פעילות צבאית שבצידה סיכונים שונים. יציאה לפעילות שכזו מותנית בהכרת הוראות הבטיחות באופן ממצה ומקיף. בעניין זה אין מקום ל"קיצורי דרך" או הסתמכות על זיכרון מתרגילים קודמים. הכרת הוראות הבטיחות הינה בסיסית ומטרתה הבטחת מזעור הסיכונים שאין בהם צורך והכרח. פסיחה על חובה זו או מימושה ברשלנות תוליד בהכרח סיכונים שנובעים מאי הכרת הוראות הבטיחות, ומשכך – הימנעות מיישומן.

כבר צוין כי:

"מפקד אינו יוצא ידי חובתו בטענה או תואנה שהוראות בטיחות נעלמה ממנו אם בהכינו את עצמו ואת הכוח שבפיקודו לקראת משימה כלשהיא, לא טרח לעיין בהוראות הבטיחות הרלבנטיות ועקב כך יצאה מכשלה מתחת ידו". (עניין חורב לעיל).

זאת ועוד: משאושר מתווה התרגיל במתחם XXXX, שאינו דומה ברמת הקושי ובתנאי השטח למתווה בו התאמנה היחידה ב-XXX בשנת 2006, וכי מדובר בתוואי הררי הטומן בחובו יכולות המצריכות ניסיון ולימוד, שומה היה על המג"ד, שהיה מודע לאותו שוני, לנקוט בצעדים ממשיים שיצמצמו את הפער בין ניסיון החיילים

בנהיגת נגמ"שים בשטח מישורי המאפיין את שטחי האימון בעבר, לבין הדרישה כי ינהגו בשטח הררי בתרגיל הנוכחי. משכך, היה צריך לנקוט בצעדים אקטיביים ולוודא, **לכל הפחות**, כי הצוותים המקוריים של "נהג-מוביל" כפי שהתאמנו ב-XXXX יישמרו אף בתרגיל הנוכחי, ולמנוע בכל מקרה היווצרות מצב בו המוביל והנהג – יהיו **שניהם** חסרי ניסיון עדכני במשימות אלה, משימות שאף לא ביצעו אותן ב-XXXX ב-2006. הסטת התרגיל למתחם ההררי ב-XXX העלתה באופן ממשי את רמת הסיכון של התרגיל. זו גם הייתה עמדתו של המומחה מטעם סא"ל ר', הוא האלוף בר (עדותו עמ' 1925 שורות 22-21), וזו גם עמדתו. במצב זה נדרש היה המג"ד לנקוט בצעדים ממשיים לצמצום "הגברת הסיכון". צעדים אלה יכלו להיות בעלי אופי מגוון ושונה. כך, ניתן היה להנחות על שימור הצוותים "נהג-מוביל" מהצוותים שנהגו ב-XXX. זאת יש לומר, למדנו מכלל הראיות שלפנינו, כי לשפה המשותפת והניסיון המשותף בין נהג ומוביל נגמ"ש חשיבות משמעותית באופן תנועת הנגמ"ש ורמת בטיחותה (ראה עדותו של ש' עמ' 153, עדותו של ז' עמ' 264, עדותו של ט' עמ' 519, וכן ר' עצמו עמ' 1474). נוכח השינוי המשמעותי בתוואי התרגיל, אל מול התוואי שהיה מוכר לחיילים, משטחי XXXX, המג"ד נדרש היה לוודא כי אופן תנועת הנגמ"שים יקפל בחובו סיכונים מינימאליים באמצעי האמור, ושימור הצוות היה מאפשר נהיגה מיטבית בנסיבות.

הטענה, כי בעולם המילואים לא ניתן לבנות אימון המושתת על ציוות "קשיח" בשל חוסר ודאות באשר למי שצפוי להתייצב, טענה זו, עניינית, אינה מתיישבת עם איכותה של היחידה הנדונה ונכונות אנשיה להתייצב למילואים באופן מיטבי, כפי שאף ארע הלכה למעשה, ובוודאי שאין לקבל טענה מעין זו, עת עסקינן במזעור סיכונים בעת אימון ולא בפעילות חירום של ממש.

אלא שבמצב שנוצר לא היה די בנקיטת האמצעי של שימור הצוות. נוכח שינוי במיקום התרגיל, שינוי שכאמור הביא להגברת מסוכנות הנהיגה בתוואי ההררי וחוסר ניסיון **ידוע** של הנהגים בנהיגה, באופן כללי, ובתוואי הררי בפרט, נדרש היה המג"ד לעמוד על קיום רענון ע"י **מדריך מקצועי** מביה"ס הצה"לי המקצועי, ולא להסתפק ברענון "פנימי" מקצין ביחידה שניסיונו בתחום העברת רענונים אפסי. זאת, כדי שכללי הבטיחות בנהיגה ושינון המיומנויות ימסרו וילמדו על ידי גורם מעודכן מקצועית, ומי שהוא בעל ידע וניסיון בהדרכה. יצוין, כי אפיק שכזה פתוח היה בפניו, ברם חלף זאת, לא טרח לברר עם ש' מה ניסיונו של האחרון בהעברת רענונים מסוג זה, ניסיון שהוברר בדיעבד כאפסי (עדותו של ר' עמ' 1497).

הטענה, כי הייתה זו הוראת האוגדה, לפיה הרענון יבוצע על ידי מקורות כוח אדם של הגדוד, אינה פוטרת את המג"ד מלהתריע אם היה סבור כי הרענון על ידי גורמי הגדוד לא יהא מקצועי דיו. בנסיבות שבפנינו ובהינתן חוסר ניסיון בהעברת רענונים וחוסר ידע בתכנים המקצועיים, לטעמינו, **מחויב** היה ר' להצטייד בהדרכה מקצועית, ממערך הסדיר. לא מצאנו גם עיגון לטענת בא-כוח נאשם 2 שלפיה יכולתו של ר' לזמן מדריכות נגמ"ש סדירות "היא תיאורטית בלבד" (עמ' 100 לסיכומי ההגנה). יצוין, כי לא נעשה ניסיון כלשהוא לברר עניין זה כלל מצד ר'. צעדי הזהירות עליהם הצבענו מתחייבים היו מאופי התרגיל, והתוואי שנקבע לו, ולאור ניסיונם הפרובלמאטי של הנהגים בנהיגה בשטח הררי ובמיומנויות הנדרשות לכך. **משלא נקט המג"ד כל צעד** לצמצם את הסיכון הטמון בהסתת מיקום האימון, ודאי שעה שידע שחלק מהנהגים לא נהגו שנים רבות בנגמ"ש כלל, הסטה שלה השלכה על היקף הסיכון, התרשל הוא במילוי חובותיו כמפקד יחידה, בהיבט מזעור הסיכונים עבור חייליו, ולמעשה בהיעדר נקיטה בצעדי זהירות "סבירים" שהתחייבו, בנסיבות התרגיל דנא.

נציין את הברור והוא שאישור התרגיל על ידי מפקד האוגדה, לא היה בו כדי לפטור את המג"ד מנקיטה בכל צעד שהיה בו כדי להביא להקטנת הסיכונים שנבעו ממימוש התרגיל. אין אישור התרגיל אלא משום קביעה שבהינתן כי יינקטו צעדי בטיחות מתאימים וראויים, תוכל היחידה לבצע את התרגיל. ודוק: מדובר אמנם בתרגיל בלתי מורכב ובסיסי במרכיביו, אך גם בתרגיל שכזה יש לוודא כי תשתית הבטיחות ההולמת ידועה למשתתפי התרגיל, והיא מוטמעת בשלבי התרגיל.

זאת ועוד, המג"ד לא ציין בפני הרמ"ט בפגישת אישור התיק, באופן ברור ויזום את הלאקונויות של מפקדי היחידה בהתמצאות בהוראות הבטיחות ואת הקושי באיתור כלל ההוראות, הגם שידע כי קיים כרך בטיחות נוסף, בלא שבדק את תוכנו. המג"ד בהבנתו, סבר שהוא מכיר את כלל הוראות הבטיחות וכי אם אינו מכיר דבר מה, הדבר "יושלם" ע"י הרמ"ט (עדותו עמ' 1372), אלא שציפייה זו לא הועלתה מצידו בפני הרמ"ט, אף לא במשתמע, והוא לא הדגיש את המחויב, ולפיו ידיעת קציני היחידה כמו גם הוא עצמו את הוראות הבטיחות, חלקית ולא בהכרח עדכנית. הבנתו של המג"ד שמבחינתו: "התיקים אינם מספקים לפחות לא בהסברים... ופירוט משנה" (עמ' 1450) חייבת הייתה לקבל ביטוי פומבי באופן חד וברור מצידו, בפגישת אישור התיק. בשתיקתו, יצר מצג לפיו אין בפניו פערי ידע כלשהם, שעה שידע היטב כי אין אלה פני הדברים לאשורם. משכך, גם צינור "השלמת הידע" שהיה פתוח בפניו לא נוצל על ידו. משלא תבע בבירור לקבל השלמת ידע, הכיצד

יוכל להיפטר מאחריות לחוסר הידע ולו הבסיסי בתחום הבטיחות. טענה מעין זו שהעלה נאשם 2 בסיכומיו, לא נוכל לקבל (עמ' 88-91 לסיכומי נאשם 2).

הטענה כאילו המג"ד "טעה במצב הדברים" או "במצב המשפטי" אינה יכולה לעמוד שעה שהמג"ד לא עשה, כמעט דבר, לבירור פרטי הוראות הבטיחות, לא למדן בעצמו ולא תבע שאחרים ילמדוהו. לדעתנו, אין לומר שמדובר בטעות "סבירה" בנסיבות שבפנינו, בייחוד שעה שהמג"ד אישר כי לא קרא את הוראות הבטיחות בשנים האחרונות, ולא עשה פעולה אקטיבית לעדכן ידיעותיו. מכאן, שאף אין עסקין בטעות "כנה", אלא במצב הקרוב ל"עצימת עיניים" של ממש שמביא להיעדר תחולה להגנה הנטענת. הוא הדין בנוגע לטעות "במצב המשפטי"; הנסיבות שבפנינו אינן מביאות את הטעות לכדי טעות בלתי נמנעת באורח סביר כתנאי לתחולת ההגנה שבסעיף 34^{יט} לחוק העונשין.

המג"ד נדרש היה לומר באופן צלול, כי לא סייר בשטח ולא אישר התרגיל בשטח כפי חובתו, חובה שהכיר, וחרף זאת הסתפק בציון הפוזיטיבי של המ"פ, שכן סייר בשטח (על עניין זה היכה על חטא במפורש בעדותו בפנינו, עמ' 1439).

המג"ד אף לא טרח להסדיר סוגיית אימון מובילים, שפורטה בתיק, ולא עשה דבר לבירור החובה ופרטיה, כך, נוצר מצב בו התיק הכיל חובה לבצע פעולה מכינה שהמג"ד ידע כי לא תבוצע כלל. המג"ד אף לא העמיד את אל"ם כי על כי הרענון האמור כלל לא מתוכנן להתבצע.

בכל הנוגע לנושא פקיעת רישיונות בנגמ"ש, מהראיות שבאו בפנינו למדנו, כי הייתה זו הוראה שלא הוטמעה בקרב שורות הצבא. שלל עדים שבאו בפנינו ציינו, כי לא הכירו זאת, וממילא לא נקבע מנגנון לחידוש הרישיונות. צוין, כי היכרות עם הגבלת תוקף של הרישיון לא הייתה מנת חלקם, אף של הגורמים האחראים על כך בענף חי"ר, שהיה הגורם המסמיך נהגי נגמ"ש (ראה עדותם של סא"ל ג' (עמ' 869) וסא"ל צ' (עמ' 890)). גם אל"ם ר' החתום על רישיון הנהיגה של המנוח, ת/11 ציין, כי לדידו הגבלת התוקף של הרישיון מקורה בטעות (עמ' 1005 לפרוטוקול שור' 1). אם הגורמים המסמיכים לא הנחו את החיילים המוסמכים ואת מפקדיהם כי עסקין ברישיון בעל מועד תפוגה, ואדרבא, לא הביאו מצב זה לידיעתם, כיצד ניתן היה לצפות כי מאן דהוא יטפל בעניין באופן כלשהוא. יצוין, כי רמ"ח בטיחות בעדותו ציין כי חלה אי בהירות בשאלת תוקפה המשפטי של ההוראה שטיפלה בנושא חידוש הסמכת נהיגה וזאת ממילא לא יושמה בשל היעדר משאבים (עמ' 935). משהייתה זאת "אות מתה" שהדרישה לקיימה לא יכולה הייתה מעשית להתבצע,

ולא נקבע מנגנון כלשהוא לביצועה, והיא לא הוטלה באופן אכיף ולא הודעה לגורמי היחידה, שוב לא ניתן לטעון, כי סא"ל ר' התרשל באי קיום נורמה שלא ניתן היה לקיימה.

נדגיש כי על-פי "חיי השטח" בדיקת הכשרות והסמכות נעשית על-פי פלט מהתקשורת הצה"לית, שעה שאנשי המילואים לא נדרשים להביא עימם את רישיון הנהיגה לשירות עצמו. במציאות שכזו, לא יכלו מפקדי היחידה כלל ללמוד בזמן אמת על מועד תפוגה כלשהו של מי מהרישיונות.

זאת ועוד, מעדותה של רס"ן כדורי עולה, כי הוטל ספק ממשי בתוקפה של ההוראה המקצועית של מז"י שמספרה 7.01.05. העדה ציינה, כי ההוראה הופצה ע"י מבק"א בלא שגורם זה היה באותה העת מעביר את ההוראה לסבב הערות וחתימות הנדרש כתנאי לאישורה של ההוראה באופן מלא, על-פי פקודות הצבא (ראה עדותה עמ' 1512-1515). בעניין זה נפנה להפ"ע 1.0102 שעניינה תהליך עדכון של פקודות המחייבות את כלל הצבא, בנוסחה הרלבנטית דאז, ודומה כי אף מתקין ההוראה, אל"ם ה', ציין ביושר כי אין הוא יודע אם ההוראה הייתה בתוקפה המשפטי כנדרש על רקע פגמים בהליכי גיבוש (ראה עדותו עמ' 1008). דומה כי שילוב עדויות זה של רס"ן כדורי ועדותו של אל"ם ה', זאת במצורף לנוהג של מחלקת הבטיחות בשעתו שלא להוציא את ההוראות לסבב התייחסויות מחייב, ובמצורף לכך שכלל העדים שבאו בפנינו, כולל אלה שעסקו הלכה למעשה בהכשרת נהגי נגמ"ש, לא הכירו הוראה זו (ראה במפורש עדותו של האלוף אייזנקוט עמ' 2058), כל אלה מעלים ספק ממשי בתוקפה המשפטי של ההוראה, ולאורו לא נוכל לקבוע, כי מדובר בנורמה חקיקתית שהייתה בתוקף מחייב. מדובר בהוראה שהותקנה באופן פגום, ולכל הפחות הוטל ספק בהליכי התקנתה ובהפצתה כדיון, ולא ניתן לומר כי נכנסה אי פעם לתוקף מחייב. טענת המאשימה, כי לעניין זה פתרון חוקי בסעיף 16 להפ"ע, אינה מתאימה לטיב ההוראה המדוברת ולספקות האם פורסמה ולמי. ממילא אין טענה כי ההוראה נחתמה על ידי ראש פירמידת הצבא, הרמטכ"ל או שר הביטחון ולפיכך לאמור בסעיף 16, ולענייננו, אין קשר עובדתי. נוכח קביעה זו, הפרתה של ההוראה אינה מגבשת התנהגות הסוטה מנורמות זהירות חקוקות, ובהיעדר כל תמרור אזהרה או הסבת תשומת לב, לא ניתן אף לקבוע שהייתה זו הפרת נורמת זהירות כללית באופן כלשהוא. טענת המאשימה לפיה אף אם אין בנמצא הוראת דין לעניין תוקף הרישיונות, עצם אזכור תקופת "שלוש שנים" בטופס הרישיון מלמדת על סטנדרט הזהירות הנדרש, טענה זו ראוי היה כי תוכח במסד מתאים שכלל לא הובא בפנינו. לא נדע מנין לה למאשימה כי כך הוא ושמא עסקינן בהעתקה מפורמט

קיים של רישיון אחר או קביעה שכל כולה מוטעית. בהעדר ראיות לא נוכל לקבל טיעון זה (ראה סעיף 77 לסיכומי המאשימה). תוצאת האמור היא, שלדעתנו המנוח היה מוסמך לנהיגת נגמ"ש ערב התרגיל נשוא תיק זה, בכפוף כפי שהיה מקובל, לרענון הולם, כזה שייתן מענה לחוסר ניסיונו העדכני בנהיגה.

סבורים אנו, כי סא"ל ר' התרשל אף בכך שלא ביצע בעצמו סיור במתווה התרגיל, דווקא בשל נסיבות האימון שכללו שינוי מרחיק לכת ממסלולי האימון המקובלים בשטחי האימון, לעבר מתווה אופרטיבי שהיחידה לא נסעה בו בנגמ"שים שנים רבות. משמדובר בתרגיל בעל אופי שונה, כאמור, לסיור בשטח משנה חשיבות, שכן היה בו בכדי להעמיד את אדריכלו של התרגיל, הוא המג"ד, על מלוא ספקטרום המסוכנות הנובע ממסלול התרגיל והתוואי שנבחר, וכך יכול היה באופן מושכל לנקוט בצעדים כדי למזערם. לעניין זה יפים דבריו של אל"ם א' בתשובה לשאלת ביה"ד: "לכן החובה לסייר את מרחב התרגיל בסמוך למועד התרגיל. נסעתי בו מאות פעמים. עדיין נוסעים יום לפני, כדי לראות שלא תהיה הפתעה שלא הכרת." (עמ' 350 שור' 25 ואילך). משכך, לא היה די, פורמלית (נוכח חיוביו ע"פ הוראות הבטיחות כפי שהיה מודע להם) ומהותית (לאור היותו מתכלל התרגיל כולו והיכרותו המתחייבת עם כל שלביו, והקשיים שבהם), בכך שהסיור בוצע ע"י אחר, מטעמו. הסיור צריך היה להתבצע ע"י מי שנשא באחריות כוללת לתרגיל, על שום התמונה הכוללת של יכולות היחידה, שהייתה מוכרת לו בלבד. משלא הכיר המג"ד את פרטי המסלול באופן עדכני ומוחשי, ממילא, לא יכול היה להיערך כנדרש ולא היה ער להיקף הסכנה שנהיגה בתוואי שנבחר מעוררת, ומכאן שאף לא יכול היה להיערך לה כראוי, ולמעשה לא נקט בכל אמצעי זהירות הנובע מתוואי התרגיל. תחושתו, כי מדובר בתרגיל פשוט ביותר, מינימליסטי, נבעה מהעדר סיור בציר, וניתוח של משמעותו. בנסיבות אלה אנו סבורים, כי להעדר הסיור בציר התרגיל במקרה זה נפקות רשלנית של ממש.

אכן, סא"ל ר' ניסה להוציא את המיטב מהאמצעים שהיו לרשותו, אולם לא אחת יש לתבוע קבלת אמצעים נוספים כתנאי לביצוע אימון. התחושה כי "יהיה בסדר" וכי חשיבות ביצוע המשימה קודמת לכל, אינה יכולה להתקבל שעה שעסקינן בנורמות בטיחות שיש לקיימן. אלה, קודמות לכל משימה, ובהיעדרן אין לבצע משימות אימון. נציין באופן חד: חובת המפקד לעתים מחייבת אותו להימנע מביצוע אימון שיש חשש ממשי כי אינו עומד ברף הבטיחות המינימלי, או כי אין די משאבים לקיום מערך הבטיחות ההכרחי לקיומו. ערך המקצועיות עומד הוא בשורה אחת עם ערך הדבקות במטרה, ואינו צריך לסגת מפניו. איננו יכולים

להשתחרר מהרושם שסא"ל ר' דבק במשימת האימון, מבלי שהכין מסד נאות של "מערך בטיחות" מקצועי, ראוי ומספק לאימון הנוכחי, חרף היותו בסיסי ופשוט.

מצאנו להידרש לטענת הבטלות הכוללת של הוראות הבטיחות שהוגשו ב-19/ת, מחמת פגמים, שנטענו בהליכי תחיקתן או עדכון הלקויים. טענה זו עלתה בסיכומי ב"כ נאשם 2 ולגביה לא הובאו ראיות. מדובר בטענה שיש להוכיחה פרטנית לגבי ההוראות המדוברות והליכי תחיקתן הספציפיים, מה שההגנה נמנעה הימנו. מעבר לכך, ההגנה **הסכימה** להגיש את קובץ ההוראות האמור בלא כל הסתייגות מתקפות ההוראות ותחולתן במקרה זה. טענת הבטלות שפורטה בסיכומים הינה "שינוי חזית" בלתי מבוסס שאין אלא לדחותו. מעבר לכך, נדגיש כי חובת חגירת חגורת בטיחות בנגמ"ש גובשה בהוראת הרמטכ"ל עצמו, וככזו יש לה תוקף עצמאי ומחייב, בכל מקרה כפקודה צבאית, תוקף המנותק משאלת הליכי התקנתה.

רס"ן ד.ק. – מ"פ ב':

סבורים אנו כי עצם הבחירה שבחר במנוח לשמש כנהג נגמ"ש בתרגיל האמור, אינה לוקה בפגם כלשהוא או מהווה סטייה מנורמת זהירות ראויה. היעדר ניסיון נהיגה בנגמ"ש שנים ממושכות ע"י חייל מילואים שהוכשר כנהג, לא היה בגדר חיזיון נדיר, נוכח מיעוט השימוש בנגמ"ש במסגרת אימוני צבא המילואים וצמצום האימונים באופן כללי (ראה עדותו של האלוף בר עמ' 1933 שורה 29 ואילך ועמ' 1934), ובכך מצאנו לאמץ את עמדתו של האלוף אייזנקוט ולפיה הבחירה במנוח למשימת נהיגה על רקע ניסיונו המועט בנהיגה עדיין נראית סבירה (עמוד 2061 לעדותו). נורמת הזהירות שנהגה בעניין זה כללה ביצוע רענון עיוני ומעשי שמטרתו להביא את הנהג לכדי שליטה בטוחה בכלי הרכב, ולמעשה רענון כל ידיעותיו בתפעולו הנכון של כלי הרכב. לא הייתה בשעתו, בנמצא כל הוראה חקוקה שחייבה נקיטה בפעולה אחרת לעניין הטלת משימת נהיגה על נהג נגמ"ש, ואף הלכה למעשה, זו הייתה שגרת ההפעלה של נהגי נגמ"ש במילואים. בעניין זה, נותר מרחב תמרון לנהג להיזקק ביוזמתו שלו או לפי דעת מפקדיו להעמקה ברענון או אף להסתייג מכשירותו גם אחרי הרענון, אם כך יסבור הנהג או מפקדו. רס"ן ק' יכול היה להניח, כי רענון הנהיגה ייעשה באופן מקצועי, ככלל, ומתאים למי שלא נהג שנים הרבה, בפרט. נוכח העובדה כי ההוראה בדבר פקיעת תוקף רישיונות רק"מ לא הוכחה בפנינו ככזו שנחקקה כנדרש בפקודות, וממילא לא הייתה מיושמת בקרב שורות הצבא הסדיר וצבא המילואים – הנורמה שנהגה בשיבוץ נהגים שלא נהגו תקופה ממושכת הייתה

עריכת רענון מתאים, לעיתים אף רענון "מוגבר" ומפורט לגבי מי שלא נהג זמן רב, ובחינה לאחר שלב הרענון, אם אותו חייל כשיר להשתבץ כנהג על רקע בטחונו בנהיגה וכד'. בנורמה זו עמד רס"ן ק', מה גם שהוכח כי אחר שלב הרענון, שלב שלגביו לרס"ן ק' **לא הייתה כל אחריות פיקודית או אחרת**, המנוח טען כי הוא כשיר לנהיגת נגמ"ש בלא כל סייג, וממילא איש לא כפה עליו לנהוג במצב בו סובייקטיבית, לא היה שלם עם ביצוע משימה זו. מהראיות שבפנינו בעניינם של נהגים אחרים ביחידה עולה בעליל, כי לו היה המנוח מביע הסתייגות מיכולתו לנהוג, הנהיגה לא הייתה נכפית עליו.

אכן, אפשר ולק' היו חלופות אחרות כפתרון לחוסר בנהג נגמ"ש, בפלוגה א'. קיומן, אינו הופך את הבחירה במנוח לרשלנית. השאלה הנשאלת היא אם המנוח, חרף העדר ניסיונו הממושך, היה בעל כשירות פורמלית וידע מהותי, להשתתף במשימת נהיגה אחרי רענון מקצועי ומפורט ההולם את צרכיו. על שאלה זו אנו משיבים בחיוב.

מששובץ המנוח כנהג בפלוגתו של רס"ן ז', והאחרון הוא המפקד שהפעילו הלכה למעשה, שוב חובת הבירור והבחירה **אחרי** שלב הרענון בדבר כשירותו של המנוח לנהוג, חובה זו מוטלת הייתה על כתפיו של רס"ן ז', כמי שהיווה מפקדו של המנוח הלכה למעשה, ומי ששילח אותו זה מקרוב למשימת הנהיגה.

העובדה כי רס"ן ק' לא ביצע סיור בשטח, במתווה התרגיל טרם כתיבת התיק, אינה מהווה מעשה רשלני, נוכח כך שרס"ן ז' סייר בציר זה. שתי הפלוגות היו אמורות לנוע בסופו של דבר באותו מתווה וכתיבת תיקי התרגיל נעשתה בצוותא ע"י שני מפקדי הפלוגות, כך שסיור נוסף מצידו של ק' לא היה בו בכדי להוסיף במשהו לבטיחות התרגיל הרלבנטי. כלל התובנות הנובעות מהסיור בציר ניתנות היו להשגה כתוצאה מהסיור של ז' ולא היה, אפוא, טעם בסיור נוסף באותו המתווה עצמו. זו גם הייתה עמדתו של אל"ם ה' (עמוד 940 לעדותו), כשבעניין זה כתיבת התיקים יחד ממש, ותנועת הכוח כולו באותו מתווה, תומכת בדיות סיור ע"י מ"פ אחד כמספק את דרישת הסיור בשטח כלפי כלל הצוותים, המתאמנים.

יצוין, כי מהראיות שבפנינו עולה בבירור כי ק' אכן סייר בציר שנועד לפלוגתו בתחילה, ציר שלבסוף נדחה. מכל מקום, טעם מצאנו בטענת בא-כוחו, ולפיה ממילא המנוח אמור היה לנוע בציר אותו סייר רס"ן ז' ושאלת סיורו של ק' בציר שלו עצמו אינה קשורה עובדתית לקרות התאונה בציר שונה כאמור (ראה סיכומי נאשם 3 עמ' 77).

בכל הנוגע לכתיבת תיק התרגיל עצמו מצאנו, כי רס"ן ק' התרשל בכך שביצע מטלה זו בלא שלמד את כלל הוראות הבטיחות הנדרשות לתרגיל, והסתפק בהשגת הוראות חלקיות שספק, כאמור, אם היו כלל מעודכנות. ק' עצמו לא טרח לבדוק כלל את עדכניותן של הפקודות שכן השיג. חובתו הבסיסית של כותב תיק תרגיל היא להכיר את כלל ההוראות הרלבנטיות לכתיבת התיק כדי שיוכל להטמיען בתיק ולהעבירן לידיעת כלל החיילים, ודאי בשעה שרס"ן ק' אף מונה כקצין בטיחות של פלוגתו ומתוקף כך נדרש להיות מסייע בביצוע ופיקוח על קיום הוראות הבטיחות באימונים (ראה הוראת מז"י 2.2 בסעיף 2.2.3.7). ק' נדרש היה להשיג את כלל החומר הבטיחותי הנדרש, ולו היה נכשל בכך אזי שומה היה עליו להציג הן בפני המג"ד והן בפני הרמ"ט באופן ברור וחד שלא ישתמע לשתי פנים, כי כתיבת התיק נעשתה על בסיס עיון קצר בכרך בטיחות א' בלבד, ולהתריע כי אפשר והתיק חסר-מועט או מרובה. חלף זאת רס"ן ק' הציג את תיק התרגיל שכתב כביצוע מלא ומקצועי של הפקודה שקיבל, באופן היוצר רושם שמילא תפקידו עד תום וכנדרש, ואף לא הציג קושי במינויו כקצין בטיחות, חרף חלל מהותי ונרחב בתודעת והכרת הוראות הבטיחות. בהיבטים אחרונים אלה התרשל במילוי תפקידיו ככותב תיק התרגיל וכקצין הבטיחות של פלוגתו, כאמור.

באי-כוחו של ק' עשו לשכנענו, כי יש להשקיף עליו מהותית כעל "איש מילואים" בהיותו במינוי משנה ביחידה, שכן עיסוקו בשגרה בצבא הסדיר היה בתחום שונה בעליל. איננו רואים חשיבות לסיווג זה. הן איש המילואים והן הגורם הסדיר המגבשים תיק תרגיל נדרשים להכיר את מערך הוראות הבטיחות הנוגעות לעניין. היכרות זו יכולה להיבנות מעיון בהוראות או מקבלתן על ידי גורם אחר. הימנעות מלימוד ההוראות באופן כלשהוא נגועה ברשלנות באשר תוצריה הם תרגיל לקוי בטיחותית ורווי סיכונים מיותרים. בדבקותו לבצע המשימה "ויתר" ק' על הכרת ההוראות, ולא תבע את קבלתן מאחרים. זאת ועוד, ק' לא התריע בפני המג"ד ובפני הרמ"ט כי התיק נכתב על בסיס ניסיון דל ובלא היכרות יסודית עם הוראות הבטיחות. בכך, תרם להכשרת וביסוס הרושם לפיו "תיק התרגיל" הינו תוצר בסטנדרט זהירות מספק – בהיבט זה התרשל. לא מצאנו כי רשלנות זו שחונה אצל ק', יכולה למצוא הגנה בחסות הגנה של טעות במצב דברים או טעות במצב המשפטי, כפי שעשו באי כוחו לשכנענו (ראה עמ' 108 ואילך לסיכומיהם). תפקידו של ק' חייבו היכרות מעמיקה ורחבה יותר עם הוראות הבטיחות מאשר ההיכרות התמציתית שרכש לעצמו, ואין די בעניין זה במה שעשה. היכרות זו עם ההוראות פירושה גם היכרות עם תכני תחקירי בטיחות של תאונות שונות, והגעה לרמת ידיעה

מדוקדקת ומקצועית, שמאפיינת מי שמונה להיות קצין בטיחות. מעשיו של ק' רחוקים לדעתנו עד מאוד מנורמת זהירות ולו בסיסית של לימוד והכרת נהלי הבטיחות במלואם. אף אדם סביר לא יוכל להעלות על מחשבתו כי עיון רופף בהוראות יספיק למטרת ביצוע תרגיל חף מסיכונים מיותרים. משלא למד כנדרש, שומה היה עליו לומר זאת ולא ליטול על עצמו משימות בהיעדר ידע מספק לביצוען המקצועי. ביצוע המשימה אינו "אינטרס על" שיש לממשו בכל מקרה ובכל נסיבות, ולא אחת יש "להציף" את החוסרים ולתבוע את השלמתם. זאת לא עשה ואף לא הצביע על חוסריו כלל.

מצאנו, אפוא, כי הנאשמים שבפנינו התרשלו במילוי תפקידם, כל אחד בתחום שנתון היה לאחריותו, במסגרת התרגיל נשוא תיק זה. כידוע, קיומן של כמה רבדי רשלנות אינו משחרר מאחריות בהכרח, שכן ההלכה הפסוקה היא כי :

"מעשה רשלנות ותהיה זו אף רשלנות בדרגה גבוהה של מאן דהוא אחר, אין בו כשלעצמו בשל חומרתו כדי לשחרר מאחריות אם הגורם הרשלני הראשוני חייב היה לחזות מראש את מעשה הרשלנות כאמור (ראה ע"פ 482/83 מ"י נ' סעיד, פ"ד ל"ח(2) 533, 538 (1984)).

במקרה הנדון רשלנויות הנאשמים נערמות זו על גבי זו, כשאל"ם כ' כגורם היחיד שמפקח ומבקר את כתיבת התיק צריך לבחון ולבדוק את טיבו ותוכנו באופן עצמאי ובלתי תלוי במפקדי היחידה. למג"ד ר' חובות עצמאיות הרובצות על כתפיו כמפקד הגדוד ומנהל התרגיל, ולרס"ן ק' חובות ככותב תיק התרגיל וקצין הבטיחות של פלוגתו. נגזרות האחריות של הנאשמים אינן חופפות ומצאנו כי לכל אחד רשלנות נפרדת הרובצת לפתח תפקידו הספציפי בתרגיל הנדון. אכן, כבר צוין כי :

"יש מסיבות שגם המפקד נושא באחריות בגין מעשיו ומחדליו של הפקוד כאחד עמו ובנוסף עליו. לשון אחר, אחריות המפקד מתווספת על אחריות הפקוד ואיננה ממעטת אותה. כל אחת משתיהן נבחנת לפי יסודותיה העובדתיים הנסיבתיים המיוחדים לה". (ראה ע/271, סגן ראובן נ' התובע הצבאי הראשי (1971)).

מכאן שלטעמינו אין מדובר ברשלנויות שיש בהן לפטור מי מהנאשמים בשל התרשלות של דרג זוטר הימנו.

רשלנות זו הינה המסד הראשוני ממנו שומה עלינו להמשיך לבחון האם היסוד העובדתי שעניינו "קשר סיבתי" בין אותה הרשלנות ובין גרימת מותו של המנוח הוכח בפנינו. קשר סיבתי זה ייבחן להלן.

לשאלת קיום הקשר הסיבתי בין הרשלנויות שאותרו ובין מותו של המנוח:

הקשר הסיבתי הטעון הוכחה בין הרשלנויות של הנאשמים השונים – כל נאשם באפיק הרשלנות שמנינו, ובנפרד, כלפי תוצאת מותו של המנוח, מחייב קשר דואלי: האחד עניינו קשר סיבתי עובדתי, זהו מבחן הסיבה ש"בלעדיה אין" לאמור: האם רשלנותו של הנאשם הקונקרטי מהווה חוליה בשרשרת הנסיבתית המוליכה לאירוע התוצאה שעניינה המוות. התנהגותו של העבריין צריך שתהווה סיבה בשרשרת הסיבות שהסתיימה בתוצאה. זהו מבחן פיזי אובייקטיבי של הסיבה שבלעדיה אין. מעבר לכך יש לבסס ולהוכיח קיום קשר סיבתי משפטי שמומחש במבחן "הציפיות הסבירה" ולפיו יש לבחון אם אדם סביר בנעלי הנאשם היה יכול וצריך לצפות את עצם ההתרחשות ואת הדרך שבה התרחשה (יעקב קדמי **על הדין בפלילים** חלק שלישי 1217 (2006)). קיומו וביסוסו של הקשר הסיבתי המשפטי מותנה בכך **שלא היה גורם זר שהתערב** עד כדי כך שאדם סביר לא יכול ולא צריך היה לצפותו. הווה אומר, הגורם הזר המנתק הוא כזה שיהיה מחוץ לציפיות הסבירה. גורם זר שכזה, בכוחו יהא לנתק את הקשר הסיבתי המשפטי, כאמור, בין התנהגות הנאשמים ובין תוצאת המוות. יש לבחון כל מקרה לאור נסיבותיו המיוחדות ורק לאורן ניתן לקבוע אם הייתה חובה לחזות מראש את אשר קרה. יש נסיבות שבהן יוסק כי המזיק צריך היה לצפות באופן סביר אפילו מעשה התאבדות, כגון אם השאיר נשק במקום בו שוהים חולי נפש, ויש מקרים שבהם מעשה רשלנות חמור מצד גורם מתערב זר צריך היה להיות בגדר הציפיות הסבירה והדוגמא של מי שמשאיר חומר או מכשיר מסוכן בידי ילדים ממחישה זאת היטב (ראה עניין **לורנס** הנ"ל).

בחינת השתלשלות האירועים **העובדתית** במקרה זה מביאה אותנו למסקנה לפיה מעשיו הרצוניים של נאשם 4, סמ"ר נ', שעניינם קיבוע מכסה תא הנהג כשהוא פתוח בנגמ"ש בו נהג המנוח הינו מעשה המהווה "ניתוק הקשר הסיבתי המשפטי" בין התרשלנויות כלל שלושת הנאשמים, כפי שפרטנו, ובין תוצאת מותו של המנוח. פתיחת תא הנהג, כאמור, בניגוד גמור להוראה המפורשת שניתנה בתדריך טרם יציאת הכוח לתרגיל, ובניגוד גמור להוראה של אל"ם כ', ולהוראת מפקדי הגדוד – סא"ל ר' ורס"ן ק', זאת שעה שפותח המכסה היה **ער לכך** שהוא פועל בניגוד לפקודה מפורשת שקיבל, הינה מעשה מכוון, אקטיבי, המפר את הוראת המפקדים שחודדה במפורש בבוקר התרגיל. מעשה יזום זה אינו צריך להיכלל בגדר התרחישים שמי מהנאשמים צריך היה לצפות בגדר ציפייה סבירה, זאת באופן מודגש במצב בו ניתנה הוראה ברורה לחיילים שבכל מקרה של בעיה לא צפויה יש

לעצור, לדווח ולקבל הוראות הכיכד לפעול (ראה במפורש בעניין זה עדותו של מידן עמ' 33, עדותו של כ' עמ' 92, ש' עמ' 136, עדותו של ז' עמ' 227, עדותו של ש' ח' עמ' 397, ש' עמ' 494, א.ט. עמ' 510, ולמעשה זו הייתה עמדתם של כלל העדים).

עמדה זו מתיישבת יפה עם ההלכה הפסוקה הרואה ברשלנות בדרגה גבוהה ("gross negligence"), ככזו שלא היה בידי הרשלן הראשון לצפותה (ראה ע"א/23/61 סימון, הולנדר ואח' נ' מנשה ואח', פ"ד י"ז 469,449 (1961), וכן ע"פ 408/65 בדרנה נ' היועמ"ש, פ"ד כ(1) 81,78 (1965))

משניתנה הוראה ברורה וחד משמעית בעניין סגירת מדף תא הנהג, עניין שחשיבותו לביטחון הנהג מזדקרת באופן מיידי ונטול צורך בפרשנות, ומשנעשו צעדים אקטיביים טרם יציאת הכוחות לבדיקת מימוש ומילוי הוראה זו ע"י המפקדים, שוב הפרתה במודע הינה עניין היוצא מגדר ההתרחשויות שעל מי מהנאשמים היה לצפותן באורח סביר. מדובר בהתנהגות מכוונת, לא אכפתית או רשלנית בדרגה גבוהה שאותה אין יכולים ואין נדרש לצפות. אכן, מדובר בהתנהגות שהיא בניגוד לתדריכים ולהוראות, בניגוד לשכל הישר ובניגוד לפקודות הצבא. התנהגות שכזו אכן אינה בגדר המצופה באופן סביר (ראה ע/37/89 התובע הצבאי הראשי נ' סגן ראובן (1989)). ניתן לקבוע בהסתמך על דברי כלל העדים, כי סגירת מדף הנהג הינה האמצעי האפקטיבי ביותר לשמירה על חיי הנהג במצב של התהפכות וכי מדובר באקט חשוב ומציל חיים במישור אחר מאשר חגורת הבטיחות שיעילותה מוגבלת (ראה עדותו של האלוף איזנקוט עמ' 2027). לו היה מדף הנהג נותר סגור, או לו הייתה מקוימת ההוראה שאין להמשיך בנסיעה במצב של תקלה ומדף פתוח, תוצאת המוות במאפייניה כפי שהתרחשו, או בכלל, לא הייתה באה לעולם, גם בהינתן צבר הרשלנויות שנמצאו אצל כל הנאשמים, במנותק זה מזה, אך גם בהצטברן.

בסיכומיה הפנתה המאשימה לע"פ 418/77 ברדריאן ופחימה נ' מדינת ישראל, פ"ד ל"ב(3) 3 (1978) כביסוס לטענה בדבר "הצבר" מעשים בלתי תלויים שכל אחד מהם יכול לקרב את תוצאות המוות ולפיכך יכול לבסס אחריות בפלילים באופן עצמאי. מפסק דין זה ביקשה ללמוד לענייננו, שעניין חובת חגירת החגורות וכן חובת סגירת המדף – חובות שאי ביצוען, הינן שתי רשלנויות מצטברות, שכל אחת הביאה גם בפני עצמה לתוצאת המוות, או קירבה את התרחשותו. הנידון כאן אינו דומה לראיה. בעניין ברדריאן עסק ביהמ"ש באחריות לעבירה ובפרשנות חקיקה תוך שנקבע, כי יסודות עבירת ההמתה מתקיימים גם אם טיב המעשה מחיש, ומקרב את

תוצאות המוות. הפסיקה באותו מקרה עסקה במבחן הקשר הסיבתי-עובדתי וקבעה **חריג** למבחן ה"אלמלא", העוסק בקשר סיבתי עובדתי, שכן הפעלתו הפשטנית באותן נסיבות ייחודיות שם, הייתה מביאה לכך שאף אחד מהגורמים לא ייתפס, כסיבה לתוצאה הקטלנית. בפנינו עומדת סוגיית ניתוק קשר סיבתי על ידי "גורם זר" ובכגון זה מבחן ה"צפיות" הוא הטעון בחינה. עיונית, אין המדובר בסוגיות המלמדות זו על זו. העובדה כי הותקנו חגורות בטיחות בנגמ"ש אינה הופכת את אפשרות פתיחת המדף של הנהג להתרחשות "בספקטרום הצפוי". די לעיין בת/17 לקחי אירוע "פני חבר" בכדי לבסס כמה הנמקות להתקנת חגורות הבטיחות; כך ובעיקר מניעת הנהג מלנסוע עם ראש בחוץ כפי שארע שם. מכל מקום אין לומר ולקבוע כי התקנת החגורה הפכה את האפשרות שמדף הנהג ייפתח באופן מכוון לתרחיש צפוי שיש לקחתו בשקלול הסיכונים האפשריים. יצוין כי יעילות חגורת הבטיחות כשלעצמה, כגורם שמונע פגיעות בנהג הנגמ"ש, לא נדונה ולא הוכחה בפנינו, ומכל מקום נוכח אופייה כחגורת מותניים בלבד בעלת עוגן אחד, עסקינן באמצעי בעל יעילות מוגבלת ביותר כשלעצמו.

הונחו בפנינו ראיות מצד ההגנה שנטען כי לאורן יש לייחס למנוח התנהגות רצונית של ניסיון לצאת מהנגמ"ש בשלבי התהפכותו, יציאה שהיא מנוגדת להוראות הבטיחות ולנוהל ההתהפכות שתורגל במקרה זה טרם היציאה לתרגיל. נפנה בעניין זה לעדותו של ד"ר קוגל ולחוות דעתו (עדותו עמ' 1615 כמשתקף גם בס/44) וכן עדותו של מר יגל, שהפליא בחישובים כדי לשכנענו שהמנוח נדרש היה להיות אקטיבי כדי להגיע עם גופו עד להיכן שנחזה בתמונות שצולמו מיד סמוך לאחר ההתהפכות (ראה עדותו עמ' 1249 ואילך וכן חוו"ד ס/32). נטען, כי יש לראות במעשה אקטיבי זה של המנוח משום ניתוק הקשר הסיבתי, לפחות זה העובדתי. אנו סבורים כי ככל שמדובר בהתנהגותו של המנוח ברגעי ההתהפכות, אזי:

"במצב דברים זה ובשעת דחק של מלכוד, אין מדקדקים עם נהג שלא נותרה לו בחירה חופשית לפעולה שקולה גם כאשר המעשה שעשה בכורח הנסיבות ובהחלטה רגעית, לא היה בו למנוע את התאונה שהבסיס לה הונח על ידי המזיק הראשון..." (עניין **סעיד הנ"ל**).

מי שיצר את המצב המסוכן הראשוני הוא מי שהורה ואישר את פתיחת מכסה תא הנהג בנגמ"ש ולאופן תפקודו של המנוח בשעת דחק, כאמור, אין כשלעצמו יכולת לנתק את קשר הסיבתי בין רשלנותם של הנאשמים האחרים ועצם קרות המוות. לשון אחר: מעשה בשעת דחק הינו בגדר התרחשות שיש לצפותה בעת שמתרחש מצב מסוכן שנוצר בשל רשלנות ובעטייה. אפילו אם לא תאמר כך ואף אם היינו

מקבלים את הטיעון כי המנוח פעל בניגוד להוראות תרגולת ההתהפכות, אין לראות במעשים אלה כמעשים שלא ניתן לצפותם. לעניין זה יפים דבריו של ביה"ד בע/79/88 סמל מלמוד נ' התובע הצבאי הראשי (1988), עת נדונה סוגיה דומה של התנהגות נוסע בנגמ"ש שעמד להתהפך:

"המציאות וניסיון החיים מלמדים כי אחת הצורות האופייניות של הרשלנות הגורמת לתאונה קטלנית או לתוצאה מזיקה אחרת היא זו המתבצעת ע"י שרשרת גורמים היינו הצטברות של מעשי רשלנות מצד מספר גורמים כאשר כל אחד מהם מוסיף תרומה משלו להתנהגות הרשלנית. אין בכך בכדי להפסיק את הקשר מכיוון שכאן היה מחובתו של כל הקודם לחזות מראש שהתנהגות הרשלנית תיצור הזדמנות לרשלנות נוספת מצד כל מי שבא אחריו ואי הזהירות של השני אינה פוטרת את הראשון שלא היה רשאי להניח שהשני יהא זהיר ממנו".

ואכן, באותו מקרה קבע ביה"ד לערעורים כי נטישת חייל את הנגמ"ש שהגיע לעבר פי תהום, בניגוד לתרגולת ההתהפכות "אין לראותו כמי שהתנהג באופן שאין לצפותו על פי מבחן הציפיות הסבירה". משכך, אף אם תאמר כי יש לראות בהתנהגות המנוח, כפי שנטען, משום מעשה רשלני "תורם", אין בה בכדי לפטור את הנאשמים האחרים מלנקוט בצעדי הזהירות שנמנעו מלנקטם כפי שפרטנו קודם לכן, באשר מעשיהם הם שהכשירו את הקרקע להתנהגות המנוח שצריכה להיות צפויה כאמור.

תוצאת ההליך:

מצאנו כי הנאשמים שבפנינו התרשלו בנורמות הזהירות הסבירות עת פעלו למימוש חובותיהם ע"פ התפקידים שהוטלו על כתפיהם במסגרת ביצועו של התרגיל נשוא תיק זה.

פרטנו את הרשלנות הספציפית שרובצת לפתחו של כל אחד מהם. עוד מצאנו כי נותק הקשר הסיבתי המשפטי בין פרטי הרשלנויות של הנאשמים, כל אחד בנפרד, אך גם בהצטברן, בין אותן הרשלנויות ובין תוצאת מותו של המנוח במקרה זה.

מכאן שבהיעדר אותו קשר סיבתי, סבורים אנו כי המאשימה עמדה בנטל ההוכחה הרובץ על כתפיה, להוכיח **אך את** יסודות האישום של – התרשלנות – כמשמעותו

בסעיף 124 לחש"ץ בחלופת שעניינה "התרשל במילוי תפקידו בצבא", כשפרטי הרשלנות שקבענו הם אלה שמגבשים את פרטי הרשלנות של כל אחד מהנאשמים.

טענת הגנה מן הצדק לגבי נאשם 3:

כבר מתחילת ההליך העלו באי-כוח נאשם 3 - רס"ן ק', טענה לאפליה פסולה בעניינו, ולאכיפה בררנית כלפי נאשם זה יחסית לאחרים (ראה החלטתנו מיום 30.3.2009 בעניין הצורך בפירוט הטענה שנטענה כבר בשלב זה (עמ' 16 לפרוטוקול)). ביום 31 במרץ הוגשו עיקרי טיעון מצד ב"כ נאשמים 2, 3, 4 ובפיהם טענות בדבר שיקול הדעת שהביא לקביעת היקף וזהות הנאשמים בתיק. בישיבה מיום 2.4.2009 שמענו הרחבת הטיעון ע"י באי-כוח הנאשמים וכן את תשובת נציגי התביעה לטיעונים. ביום 20.4.2009 החלטנו, כי נוכח טיבה של הטענה, ולאור כך שיסודותיה העובדתיים לא נפרסו בפנינו כדבעי בשלב תחילת ההליך שבו הועלתה הטענה, פסקנו כי החלטה לגופה של הטענה: "תינתן על ידינו עם סיום ההליך אחר שתבנית פני הראיות במלואה תיפרס בפנינו". משסיים נאשם 4 את עניינו שוב שומה עלינו להחליט בטענה בכל הנוגע לנאשמים 2 ו-3 בלבד.

הגנה מן הצדק זכתה לעיגון חקיקתי בסעיף 351(ב)(6) לחוק השיפוט הצבאי, ובו צוין כי ההגנה חלה כל אימת ש"הגשת כתב האישום או ניהול ההליך הפלילי עומדים בסתירה מהותית לעקרונות צדק והגינות משפטית".

בכל הנוגע לטיעוני בא-כוח נאשם 2 – סא"ל א' ר', בעניין "אכיפה בררנית" מצאנו לדחות את הטענה על בסיס עובדתי. סבורים אנו כי היקף אחריותו של סא"ל ר' שונה בהיקפו ובמהותו מכל האחרים שאליהם עתר בא כוחו להשוות את עניינו, ובעיקר סרן ש' ורס"ן ז'. אנו סבורים כי סא"ל ר' בהיותו מפקד הגדוד המתאמן, ובהיותו יוזם התרגיל מנהלו ומתכנן פרטיו, תפקידים הייחודיים רק לו, אלה מקיימים בצידם חובות אחריות שונות בעומקן וברוחב היקפן משל כל גורם אחר שנטל חלק בתרגיל הנוכחי. תכנון התרגיל בשילוב צעדי זהירות המתחייבים מהסטת התרגיל משטחי האימונים XXX אל מתלולי XXX חייבו צעדי זהירות המתחייבים מאופיו של התרגיל, וזו הייתה **אחריותו הבלעדית** של מפקד היחידה. חובתו הנוספת היא ברור כי בעלי התפקידים שמינה הינם בעלי הכשירות והניסיון אך גם הידע המלא למילוי התפקידים שבדעתו להטיל עליהם. בכך גילינו דעתנו, שהיקף האחריות הרובצת לפתחו שונה במהות ובתוכן מבעלי התפקידים, אליהם ביקש ב"כ נאשם 2 להשוותו.

אנו סבורים, כי בשלבים הראשוניים של ייזום התרגיל ובניית שלביו נדרש היה המגיד לנקיטה בצעדים בלעדיים, כדי להעלות את רמת הבטיחות הכללית, צעדים עליהם הצבענו בפרטי הרשלנות שמצאנו לייחס לו. זוהי חובה המושרשת עמוק אצל כל מי שמתכנן פעילות צבאית שבצידה סיכונים מסוימים, ובסיטואציה של הגברת סיכון, דווקא. מכאן שלדעתנו קיים שוני מהותי ומבדיל בין סא"ל ר' לבעלי תפקיד אחרים, ששםם לא הוכלל במניין הנאשמים בתיק זה.

לא מצאנו כי יש להשוות את עניינו של ר' למפקד האוגדה. אישור עקרוני של תרגיל ע"י מפקד האוגדה אינו מהווה אסמכתא לאי הכנת התרגיל כנדרש בהיבט הבטיחות. זוהי אחריותו של מפקד היחידה המתאמנת. שוני מהותי זה הוא **שהביאנו לדחות** את טענת האכיפה הבררנית בעניינו של נאשם 2 ואנו קובעים כי אבחנה עניינית ומוצדקת היא המצויה בבסיס הכללתו במניין הנאשמים זאת בשונה מאחרים. בעניין זה לשיקול דעתה של המאשימה עיגון עמוק ואמיץ בקרקע העובדות והראיות.

באי כוחו של ר' העלו בסיכומיהם עניינים הנוגעים להתנהלות המאשימה באיסוף הראיות ובניהול ההליך. עניינים אלה נבחנים בעת בחינת תשתית הראיות, ומכל מקום, אין בדברים כדי להכניס את עניינו של ר' תחת כנפי ההגנה מן הצדק ולא מצאנו כי יש גם בהצבר הדברים, "סתירה מהותית" לעקרונות הצדק, המקימה את תחולת ההגנה במקרה זה.

אין אלה פני הדברים ככל שעסקין בעניינו של רס"ן ק'.

מצאנו כי הרשלנות המיוחסת לו אינה שונה מזו שניתן היה לייחס לרס"ן ז', שלא נכלל במסגרת מניין הנאשמים בהליך שבפנינו. אכן עובדתית ק' היה מפקדו של המנוח, ושמע אודות החשש של המנוח מנהיגה. קבענו כי על-פי המצב המשפטי הקיים כמו גם הפרקטיקה שהייתה נוהגת בכל שדרות הצבא, עצם הבחירה במנוח כנהג בכפוף למעבר הליכי רענון ראויים ומתאימים לחוסר ניסיונו, אינה סוטה מנורמות זהירות סבירות וראויות. זאת יש לומר: ק' עצמו לא היה אחראי על רענון הנהיגה ולא על תכנון וממילא יכול וצריך היה להניח, כי המנוח יפרוס את קשייו וחוסר ניסיונו אף בפני הגורם האחראי על הרענון. עיקר הוא לנו, כי משעה שהמנוח הועבר לשירות תחת פיקודו של רס"ן ז', והפעלתו כנהג בוצעה במסגרת פיקודית זו, שוב האחריות להפעלת המנוח וכניסתו, הלכה למעשה, לתפקידי הנהיגה נעשתה בפיקודו של ז' ותחת אחריותו. מפקד השולח פקוד למשימה מחויב לוודא כי הלז כשיר ובעל יכולת וידע לבצעה באופן מקצועי ובטוח. אחריות זו מוטלת באופן נפרד

על כתפי המפקד "המפעיל", באשר הוא החוליה העצמאית האחרונה המחברת בין החייל למשימה, ומשכך שומה עליו לבחון התאמת אותו שילוב שבין החייל למטלה. מדובר בחובת בירור ובחינה עצמאית המוטלת מתוקף האחריות הפיקודית כלפי כל חייל המופעל וסר למרותו של אותו מפקד וכמי שנושא באחריות הכוללת לשלום כל חייל שבפיקודו, בתחומים הקשורים ונובעים מאותו הפיקוד. אף ז' עצמו לא סבר כי הוא פטור מחובת בירור כישורי הנהיגה של המנוח ואכן שאלו בעניין זה ממש לפני היציאה (ראה עדותו של ז' עמ' 210 שורה 22 ואילך). הדברים מקבלים משנה של משמעות שעה שז' העיד כי ידע בטרם תחילת התרגיל שהמנוח נהג בפעם האחרונה רק בקורס המכשיר לנהיגה, לפני שנים הרבה (ראה עדותו של ז' עמ' 248 שורה 20 ואילך). ככל שמדובר, אפוא, בהפעלת המנוח, שהתביעה סברה כי נעשתה שלא אגב נקיטה באמצעים מספקים בהיבט המקצועי-בטיחותי, חלקו של ז' אינו פחות לטעמנו מחלקו של ק', ושמא אף איפכא מסתברא; דווקא ז' היה גורם פיקודי שחרף מה שידע אודות חוסר ניסיונו של המנוח אישר את שילובו הלכה למעשה בתפקידי הנהיגה, כשידע על ניסיונו הדל בנהיגה. ז' עצמו אף אינו מכחיש את טענת ק', כי שמע היטב את כלל השיחה שבין המנוח, מפקדו סרן ש.ו., ובה הובע חוסר ביטחון ביכולת הנהיגה ע"י המנוח (ראה עדותו של ז' עמ' 207 שורה 26 ואילך, אל מול עדותו של ק' ולפיה ז' שמע היטב את פרטי שיחתו עם המנוח לרבות הסתייגותו של המנוח, שכן עמד באותו מטר ריבועי, ראה עדותו עמ' 2114 שורה 8 ואילך).

לטעמנו ההבדלים בין ק' וז' באשר למידת המעורבות בהפעלת המנוח כנהג, אינם ממשיים ואדרבא, כאמור, חובת הזהירות המוגברת רבצה, בסופו של דבר, על כתפי ז' כפי שביארנו לעיל.

זאת ועוד, להשקפת המאשימה, התרשלותו של ז' באה לידי ביטוי בכך שסייר בציר התרגיל ולא אבחן את נקודת ההתהפכות כנת"ב, כפי שהמאשימה סבורה שכך צריך היה להיעשות. בפן זה, אף להשקפת התביעה עניינו חמור יותר, מעניינו של ק'.

יתרת השינויים שעליהם הצביע התובע בין ז' לק' שוליים וחסרי נפקות. כך בשאלה מי הקריא את תדריך הבטיחות בבוקר התרגיל, עניין שהכול ציינו כי הוכרע על בסיס רנדומאלי ובכל מקרה, הקראת התדריך בוצעה במעמד שני מפקדי הפלוגות ואף בהתערבותו של ז' כל אימת שהלז חשב לעשות כן (ראה עדותו של ק' בעניין התערבותו של ז' בנושא השכפ"ץ, עמ' 2110 לעדותו). כל טיעון כלפי השמטת הוראה כזו או אחרת שנטען כלפי ק' צריך היה להישמע גם בעניינו של ז' באותה מידה של צדק.

לא מצאנו לייחס אבחנה בין שני מפקדי הפלוגות באשר לטיעון התובע כי כלפי ז' ננקטו הליכים פיקודיים של הדחה (ראה טיעוני התובע עמ' 66 לפרוטוקול שורה 15), אדרבא, נתון זה מדגיש את עמדת הדרג הפיקודי בדבר היקף אחריותו הנרחב של ז', לעומת ק', שכלפיו, כך הבנו, לא ננקט צעד דרסטי שכזה והוא נותר בתפקידו הפיקודי.

במצב דברים זה עומד בפנינו הנאשם רס"ן ק', בעוד שמ"פ נוסף רס"ן ז' יצא מגדרי גיליון האישום בלא הנמקה משכנעת, ושמא נאמר, אף בהיפוך יוצרות של ממש.

בע"פ 4855/02 מ"י נ' בורוביץ', פ"ד נ"ט(6) 776, 814 (2005), כבר נקבע כי ביהמ"ש יכול להחליט אם לבטל כתב אישום מחמת אכיפה בררנית שלכאורה הוכחה לפניו כאשר רשויות התביעה פעלו לשם השגת מטרה פסולה או על יסוד שיקול זר או מתוך שרירות גרידא, באופן הפוגע קשות בתחושת הצדק וההגינות של ביהמ"ש, וכה מוסיף ביהמ"ש:

"דבר קיומה של פגיעה חריפה בתחושת הצדק וההגינות הוא לכאורה גלוי וברור בעוד שדבר קיומה של פגיעה שכזאת הוא פחות מובן מאליו מקום שהרשות פעלה בתום לב. עם זאת איננו רואים מקום לפסול את האפשרות שמטבעה תהא נדירה ביותר – שההכרעה בשאלת קיומה של אכיפה בררנית פסולה תיגזר מנסיבות מיוחדות אחרות... כך מתבקש מאופי הביקורת השיפוטית שמפעיל ביהמ"ש לגבי החלטת התביעה להגיש כתב אישום רק נגד חלק מן המעורבים בביצועה של עבירה. בדומה לאמת המידה שעל פיה ביהמ"ש מנחה את עצמו לעניין ביקורתן של החלטות מנהליות אחרות, אף בביקורת החלטותיה של התביעה עשוי ביהמ"ש לבטל כתב אישום שהוגש – מטעמי הגנה מן הצדק – אם אכן שוכנע כי בנסיבותיו של המקרה הנתון, ההחלטה להאשים את פלוני ושלא להאשים את אלמוני חורגת בבירור ממתחם הסבירות" (שם, עמ' 815).

אכן, כפי שנפסק, סבירותה של אכיפה חלקית ובררנית מותנית בראש ובראשונה בעמידתה במבחנו של עקרון השוויון, כשעל התביעה להפעיל את סמכויותיה תוך קיום שורת השוויון בין חשודים ונאשמים. אנו סבורים, כי הכללת שמו של רס"ן ק' בקרב הנאשמים תוך השמטתו של רס"ן ז' – שלו מעורבות עוד גבוהה יותר מרס"ן ק' בהפעלת הנאשם בתפקיד נהיגה, על בסיס מסד ידע דומה לזה של ק', עובדה זו פוגעת בעיקרון השוויון בצורה חריפה כזו, המחייבת את התערבותו של בית הדין. משבאנו עד כה, שומה עלינו לבחון מהו הסעד שניתן להושיט לרס"ן ק' והאם קיים סעד מתון ומידתי יותר מביטולו המתבקש של כתב האישום בעניינו. על שאלה זו משיבים אנו **בשלילה**. משמצאה המאשימה להוציא את רס"ן ז' מגדר הנאשמים

בהליך ולא להורות על נקיטה בכל צעד משפטי כלפיו ולהותיר בגדריו של ההליך הפלילי מי שאחריותו ומעורבותו הינם מועטים יותר, איננו סבורים כי סעד אחר כגון תיחום הענישה לכזו שהיא בעלת גוון מקל, יכול להביא לריפוי הממשי של חוסר הצדק שהתגלה. בעניין זה שקלנו אף את היקף הרשלנות שנמצאה במעשי ק'. לטעמינו הרשלנות שהייתה מנת חלקו של ק' הייתה **רשלנות מתוחמת ומצומצמת**, נוכח שתי רמות הבקרה שהתקיימו מעליו: המג"ד והרמ"ט, בקרה שמפחיתה את עוצמת רשלנותו של ק'. בנסיבות אלה, רק ביטולו של כתב האישום ישיב את גדרי כתב האישום למצב שבו מגולמת מידת השוויון באכיפה כלפי נאשמים שלהם מעורבות ואחריות נטענת שהן שוות ביסודן ובעיקרן. אנו מורים, אפוא, על ביטול האישום כלפי נאשם 3 מטעם זה בלבד.

בסופו של יום:

תוצאת האמור לעיל היא שאנו מרשיעים את הנאשמים אל"ם ש' כ', נאשם 1 וכן סא"ל א' ר' נאשם 2 בעבירה של התרשלות לפי סעיף 124 לחש"ץ, ונוכח ביטול כתב האישום כלפי רס"ן ק' בשלב הדיוני שלאחר שמיעת כלל הראיות בעניינו, ונוכח עילת ביטול האישום, מטעמי צדק, אנו מורים על זיכוי מהמיוחס לו בתיק זה.

הערות בהשקפה מערכתית:

בשלהי הכרעת הדין ראינו חובה לעצמנו לציין מספר עניינים שטעונים בחינה מערכתית מעבר לדל"ת אמות המקרה שבפנינו, מתוך כוונה כי כשלים עתידיים ימנעו ואפשר שאסונות עתידיים יחסכו.

הנחלת הוראות הבטיחות:

למקרא עדויות רבות של מפקדים ממערך המילואים שבאו בפנינו דומה, כי הנחלת הוראות הבטיחות ובעיקר עדכון, במערך המילואים, ראויים לבחינה ולטיפול. בפנינו עמדו מפקדים שלא חששו לציין כי לא עיינו זמן רב בהוראות בטיחות כלשהן ואף אין להם מסגרת או אמצעים שיאפשרו עיון שכזה. דומה כי מפקדי הזרועות צריכים להידרש לשאלה זו ולבחון אופנים להנגשת הוראות הבטיחות המעודכנות באופן סדיר ורציף לאנשי המילואים ובעיקר לדרג המפקדים בבואם לבצע אימון במסגרת יחידות המילואים. נציין את הברור מאליו: המקצועיות על כל רבדיה,

לרבות בקיאות בהוראות הבטחות, ידע מקיף בתחקירי אירועי בטיחות, הבנה תיאורטית, תרגול וחניכה, הם הערובה להצלחה במשימות הקרביות ובמניעת תאונות מיותרות.

כשירות נהגי נגמ"ש:

עניין נוסף עליו מצאנו ליתן דגש הוא סוגיית הכשרת נהגי נגמ"ש, משכה הבסיסי, ושמירת כשירות הנהיגה במהלך השנים. בעניין זה עלה בהליך בפנינו, כי מצב בו נהגי נגמ"ש לא מתנסים בנהיגה, הלכה למעשה, שנים ארוכות, הינו חיזיון אפשרי ביחידות המילואים, ודומה כי יש ליתן את הדעת לאפשרות קביעת פרקי זמן מקסימליים שבמהלכם יחויב נהג נגמ"ש לנהוג באופן מעשי זמן מסוים שיקבע, ואלמלא כן יאבד את הסמכתו לנהיגה כאמור. מצב בו נהג נגמ"ש אינו מתנסה בנהיגה שנים הרבה אינו רצוי ומחייב בחינה עדכנית, בייחוד נוכח התוצאה הקשה שארעה במקרה זה.

מצאנו, כי יש אף לבחון שינוי נוסח טופסי רישיונות הנהיגה של נגמ"ש – וקביעה ברורה בעניין תוקפם – המוגבל הוא – ואז לייסד מנגנון של חידוש ההסמכות לנהיגה ורישיונות, או שמדובר ברישיון קבוע ומתמשך, או אז לשנות את פורמט הרישיון הקיים בנוסחו כפי שהוצג בפנינו.

השימוש בתיקי התרגיל:

חלק נכבד מזמנו של בית-הדין במהלך ההליך שהתברר בפנינו עסק בניתוח תיקי התרגיל שהוגשו כראיה בהליך. השימוש בתיקי תרגיל הוטמע בצבא במהלך שלושת העשורים האחרונים, והיום מהווה תיק התרגיל כלי מרכזי לתכנון, ניהול ובקרה על אימון בצה"ל. סברנו, כפי שצוין, כי תיקי התרגיל שהוצגו לנו היו דלים. מפקדים רבים העידו כי לא כתבו תיק תרגיל מעולם, וניכר כי אין אחידות ברמת הפירוט הנדרשת, ובפרט אין בהירות לגבי החובה לציין בתיקי התרגיל במפורט **את כל הוראות הבטיחות** כפי שנדרש בפקודות וכפי שיוצג לחיילים בתדריכים. ראשי הזרועות נקראים לתת דעתם הן לדרישות הפורמליות (לגבי התוכן המקצועי הנדרש להיות כלול בתיק תרגיל), הן לרמת הפירוט של הוראות הבטיחות וגם לגבי הקביעה האם כתיבת תיקי תרגיל היא מיומנות הנדרשת מכל מפקד (במקרה כזה צריך להנחיל מיומנות זו כהלכה) או להחליט אם כתיבת תיקי תרגיל תהיה מסורה

לקציני ההדרכה ביחידות השונות, על מנת להביא לרמת פירוט אחידה וכדי לעמוד על כלל הדרישות, לרבות הוראות הבטיחות הרלוונטיות. עוד מומלץ, כי ייקבע כנוהל כי **בכל תיק תרגיל** יהיה סעיף שבו ידרשו כותבי התיק לציין אירועי בטיחות מרכזיים שאירעו בתרגילים דומים בעבר.

הערכת הרמה המקצועית של יחידות כפופות:

במקרה הנדון הוערכה היחידה כבעלת כשירות בשימוש בנגמ"ש על ידי רמ"ד היחידה ב-XXX. חובתה של הרמה הסדירה הממונה היא **לבחון בעצמה** ולקבוע את הרמה המקצועית של היחידות הכפופות לה, שאותן היא מאמנת, ובפרט את אלו אשר ייטלו חלק בתכניות המבצעות של אותה רמה ממונה. כאשר מדובר ביחידות מילואים, חלה חובה זו ביתר שאת. אנו סבורים, כי יש **להגדיר מדדים** לכך ולקבוע **מי הם** בעלי התפקידים המוסמכים לקבוע את כשירות יחידות המילואים, ובאיזו תדירות עליהם לבדוק אותה. איננו משוכנעים כי הערכת היחידה במקרה זה, במישור השימוש בנגמ"ש, כאמור לעיל, נעשתה על בסיס מקצועי ראוי, ועל ידי הגורם שבידיו הידע ליתן הערכה זו.

לצרכים האמורים לעיל, תעביר המזכירות העתק מהכרעת דינו לסגן הרמטכ"ל, ולמפקדי הזרועות בצבא.

ניתנה והודעה היום, י"א בטבת התשע"ג, 24 בדצמבר 2012, בפומבי ובמעמד הנאשמים ובאי כוח הצדדים.

שופט

אב"ד

שופט

גזר - דין

הנאשמים, אל"ם (במיל') ש' כ', וסא"ל (במיל') א' ר', הורשעו, כמפורט בהכרעת הדין, בעבירה של התרשלות, לפי סעיף 124 לחוק השיפוט הצבאי, וזוכו מהאישום שיוחס להם מלכתחילה, שעניינו גרימת מוות ברשלנות, עבירה לפי סעיף 304 לחוק העונשין. הכיצד ובמה התרשלו, פרטנו בהכרעת הדין. לצורך גזירת העונש נציין

בתמצית, כי אל"ם כ' התרשל במילוי תפקידו כמאשר תיק התרגיל שיועד לגדוד היחידה בפיקודו של סא"ל ר', הוא נאשם 2. בית הדין מצא את סא"ל ר' אשם בהתרשלות בנוגע לחובותיו כמפקד יחידה, בסוגיית הכרת הוראות הבטיחות והטמעתן ונקיטה של אמצעי זהירות להקטנת הסיכונים שנבעו מביצוע התרגיל במסלול הררי ב XXXXX. משפטם של הנאשמים ארך למעלה משלוש שנים, נשמעו בו עדים רבים, והכל במטרה להציב את נורמות הזהירות הראויות בנסיבות העובדתיות שבאו בפנינו. עיצוב נורמות הזהירות הדרושות והטמעתן יבטיחו, כי אירועים טרגיים כדוגמת מותו של סמ"ר אסף וקסמן ז"ל, בתרגיל נשוא תיק זה, לא יישנו, ואפשר שבכך טמונה בשורה של תקווה גם למשפחתו של סמ"ר אסף וקסמן ז"ל שהפער שנפער עם מותו, ילווה את בני המשפחה עד קץ חייהם.

באי כוחם של הנאשמים הציגו בפנינו את תרומת כל אחד מהנאשמים לצבא במגוון תפקידים, לעיתים תוך סיכון חיים ממש, משך שנים ארוכות. נאשם 1 פיתח קריירה צבאית בשירות סדיר, פיקד על יחידות לוחמות והשתתף במלחמות ישראל. על חלקו בפעילות מבצעית אף קיבל תעודת הצטיינות מאלוף הפיקוד וכן נבחר לקצין מצטיין ע"י הרמטכ"ל בשנת 95'. נאשם 2 תרם ימים רבים כקצין מילואים, זאת גם על חשבון שעות עבודתו וזמנו הפרטי, לא אחת בלא שתוגמל בימי מילואים על השקעתו ועשה כן מתוך דבקות, התמדה ואחריות, שלא ידעו גבולות. העידה בפנינו שורת עדי אופי, שדיברו בשבחם של הנאשמים כקצינים אחראיים, יסודיים ומקצועיים.

בעתירתה לעונש ציינה התביעה הצבאית, כי ברגיל העונש הראוי לטעמה לעבירה הנדונה הינו ערעור מעמדם הפיקודי של הנאשמים, על ידי פגיעה בדרגתם. חרף כך, עתרה התביעה בפנינו אך לעונש מאסר מותנה, זאת על רקע תרומת הנאשמים בשירות משמעותי שנים רבות, והתמשכות ההליך המשפטי, שהביאה עימה לעינוי דין לנאשמים.

באי כוח הנאשמים הצביעו על עשייתם הצבאית ותרומתם שנים ארוכות: בא כוח נאשם 1, אף הצביע על קטיעת הקריירה הצבאית של אל"ם כ' בעקבות ההליך הפלילי וציין כי הענישה הראויה להשקפתו הינה נזיפה.

בא כוח נאשם 2 הדגיש את נזקי ההליך המשפטי למרשו, וציין כי לטעמו ככל שדבק במרשו רבב של התרשלות, זו מינימלית בלבד ומחייבת ענישה "סמלית".

קשה מלאכת גזירת העונש בעניינם של קצינים בכירים, שלצד הרשעתם יש לזקוף לטובתם כמליץ יושר, שירות צבאי ארוך ופורה, שיש בו בכדי לצבוע את כישלונם באורח מצומצם, שאינו מעיד ומשקף את אופיים והתנהלותם לאורך שירותם. חרף

הרשעתם סבורים אנו כי הנאשמים הינם קצינים ערכיים שתרמו רבות משל עצמם למען הכלל.

בבואנו לשקול את העונש ההולם במקרה שלפנינו, נשים על לב את הדברים שנכתבו בעניין שלו הנ"ל:

"מצווים אנו לתרום את תרומתנו להגברת המודעות לבטיחות באימונים, במסגרת חובתנו של הצבא להבטיח שלום חייליו שהופקדו בידיו למשמרת ולהמנע מחשיפתם לסיכונים מיותרים. תרומה זו מחייבת ענישה שיש בה להדגיש את ההקפדה על חובת הזהירות בתחום זה ולהרתיע מפני הפרתה נתון מרכזי לענין העונש הוא מידת ההתרשלות".

רשלנותו של הנאשם כ' הייתה משמעותית, שעה שלא מילא את חובותיו כמאשר תיק התרגיל, בעוד שהיה הגורם המפקח היחיד על כתיבת התיק ותכניו. כפי שצינו, היחידה של אוגדה XXX הינו גדוד XXX שהיקף חשיפת מפקדיו להוראות הבטיחות המתעדכנות, כמו גם לשגרת האימונים ולרמת הבטיחות העדכנית, נמוכות יחסית XXXXXX. אלי"ם כ' הבין, כי הליך אישור תיק התרגיל במקרה זה לא היה שגרתי, וחרף זאת לא בחן עם מפקדי היחידה מה היקף ידיעתם את ההוראות הרלבנטיות לתרגיל העתיד להתבצע, ואישר תיק תרגיל נבוב וריק מתוכן בטיחותי של ממש. התרשלות זו קשורה לפגיעה במידת הבטיחות שאפיינה את ביצוע התרגיל, על הסיכונים לחיי אדם שנבעו מאי קיום כלל הוראות הבטיחות המיועדות למזער סיכונים מעין אלה.

גם אשר לסא"ל ר' לא נוכל לומר כי התרשלותו הייתה מינורית, שכן לא היה בקיא בהוראות הבטיחות, לא התריע על חוסר בקיאותו ויצר מצג שווא של ידיעה מיטבית ושליטה בכללי הבטיחות. מעבר לכך, לא וידא כי פקודיו וממלאי התפקידים בתרגיל ילמדו ויכירו את הוראות הבטיחות העדכניות. עוד חדל מלסייר במתווה התרגיל, עניין שבנסיבות הספציפיות, נוכח שינוי המתווה, היה בעל חשיבות בכדי לאמוד את מידת המסוכנות האינהרנטית במסלול ונקיטת צעדים כדי למזער.

נדגיש, כי התרשלות אינה כרוכה רק באי קיום הוראות אלא נוגעת היא ליצירת סיכונים לחיי אדם, סיכונים שלא אחת מתממשים הן באופן ישיר בעטיה של הרשלנות, ולעיתים כהכשרת הקרקע להתרשלותם של אחרים, המחריפה את היקף הסיכונים הנוצרים במקרה נתון.

מפקדי הצבא הנוטלים חלק באימונים צבאיים, שבהם טמון מטבעם של דברים פוטנציאל של פגיעה ופציעה, מחויבים ברמת מקצועיות גבוהה ומיטבית. עניין זה מתחייב בכדי שהאימון יקוים על פי נורמות בטיחותיות ראויות, וכך ימנעו או

ימוזערו הסיכונים הטבועים לחיילים המתאמנים. מפקד המקבל לידי את טובי בני הנוער, מחויב להקנות להם ידע ומיומנות צבאיים, ולהנחיל ערכים של הסתערות ויצירת מגע עם האויב עד מיגורו, כך בקרב. בשגרת האימונים, יש לוודא כי יקוים אימון מיטבי שבצידו סיכון מינימלי ככל הנדרש, תוך יישום כל הוראות הבטיחות, שלא אחת נכתבו בדמם של פצועים והרוגים מאירועי עבר. הכרת הוראות הבטיחות היא תנאי בסיסי ליישומן ומימושן, ואין להשלים עם תחושת ה-"יהיה בסדר", כתחליף למקצועיות כזו המקפלת בתוכה רמת בטיחות ראויה של האימון כולו. עיון בפסיקה ילמדנו, כי משרעת העונשים שהוטלה בעבירה של התרשלות נעה בין עונש של נזיפה לעונש של מחבוש בפועל (ראה ע/30/87 **התובע הצבאי הראשי נ' סגן גלעד** (1987)). יחד עם זאת, צוין כי במקרים המתאימים תגרור הרשעה בהתרשלות גם הורדה בדרגה:

"בעבירות מסוג זה המתייחסות ליכולתו של בעל תפקיד בצה"ל למלא את תפקידו בצורה טובה, כפי שנדרש ממנו, העונש ההולם הוא עונש הורדה בדרגה." (ראה ע/35/83 **סרן יורם נ' התובע הצבאי הראשי** (1983)).

במקרה זה נחלקו דעות השופטים אשר לענישה הראויה לנאשמים. כל חברי המותב סבורים כי יש לאבחן בין עניינו של אל"ם כ', שרשלנותו כגורם מפקח, יחידי ומקצועי, רבה יותר יחסית לסא"ל ר', שמבחינתו יכול היה לצפות כי הדרג המפקח יאתר כל חוסר בהכרת ההוראות וישלים הטעון השלמה.

דעת רוב השופטים סבורה, כי נוכח עתירת התביעה הצבאית אותה יש לכבד כתוחמת את רף הענישה המחמיר, יש להטיל על אל"ם כ' עונש של מאסר מותנה ההולם את מידת החומרה שיש לייחס לרשלנותו הרבה. ענישה זו מתיישבת עם הפסיקה העקבית בעבירה הנדונה במקרים של רשלנות נרחבת ומשמעותית. דעת הרוב הייתה גוזרת, אפוא, לאל"ם כ' חודש (1) מאסר אותו לא ירצה אלא אם בתוך שנתיים מהיום ישוב ויעבור כל עבירה של התרשלות או עבירה לפי סעיף 338 לחוק העונשין.

דעת המיעוט סבורה, כי אין די בעונש זה בכדי לבטא את מידת הסלידה מהרשלנות הרובצת לפתחו של אל"ם כ', זאת בשים לב לתפקידו הצבאי, באותה עת, ולחיוניות תפקידו במקרה הנדון, עת מדובר XXXX הזקוקה לפיקוח של גורם צבאי XXXX המעודכן בנהלי הבטיחות. דעת המיעוט מצביעה על כי היקף הרשלנות הרב פוגע במעמדו הפיקודי של הנאשם עד כדי הסגתו לאחור. על רקע שירותו הקרבי התורם משך שנים רבות, והאמור במסמכים שהציגה ההגנה, הייתה דעת המיעוט מורה על הורדת הנאשם אל"ם כ' אך בדרגה אחת, לדרגת סא"ל. לעניין זה הוחלט כדעת הרוב ואנו גוזרים לנאשם אל"ם ש' כ' חודש (1) מאסר אותו לא יירצה אלא אם

בתוך שנתיים מהיום ישוב ויעבור על העבירה בה הורשע, או עבירה לפי סעיף 338 לחוק העונשין.

אשר לעניינו של סא"ל ר' – בשים לב לאמור לגבי אל"ם כ' כדרג מפקח על פעולותיו, מה שמקטין את אשמתו הכוללת של ר' כמו גם העובדה כי שובץ כמג"ד מבלי שעבר כל הכשרה פורמאלית לכך, בקורסים המיועדים לפיקוד הבכיר כגון פו"ם, קורס מפקדי-גדודים או אפילו קורס מפקדי-פלוגות. מצאנו, כי עניינו קל יותר מחומרת התרשלותו של כ'. בהכרעת הדין ציינו בהרחבה, כי התיק שבפנינו נסב על היקף המשאבים שקיבל מערך המילואים ממערך הסדיר, בכל הנוגע להדרכה, פיקוד ומקצועיות. לו הייתה המעטפת הסדירה במקרה זה, מפקדת האוגדה, מפעילה פיקוח והדרכה ראויים, היה הדבר "מרפא" במידה רבה את רשלנות סא"ל ר' וסיכוייה הנלווים. אל מול האמור, נתנו ליבנו להיקף הרשלנות שרובץ לפתחו, כפי שצינו בהכרעת הדין ובאיזונים של שיקולים אלה, החלטנו פה אחד לגזור לו עונש של נזיפה חמורה.

בשולי גזר הדין נוסף, כי טעם לפגם מצאנו בכך שאל"ם כ' שובץ לתפקיד הדרכה במילואים בקורס מפקדי-גדודים בעוד אשמתו מתבררת בבית-הדין. טוב היו עושות רשויות הצבא לו היו נמנעות מכך, לפחות עד לסיום ההליך המשפטי.

ניתן והודע היום, י"ג בשבט התשע"ג, 24 בינואר 2013, בפומבי ובמעמד הנאשמים, באי כוחם והתובע הצבאי.
זכות ערעור כחוק הודעה.

שופט

שופט

אב"ד

הכרעת דין (לנאשם 4)

על פי הודאתו ובהתאם לפרטים הנוספים, מורשע הנאשם סמ"ר (במיל') יי נ' בעבירה של גרימת מוות בהתרשלות, בניגוד לסעיף 304 לחוק העונשין, התשל"ז-1977.

ניתנה והודעה היום, י"ג בשבט התשע"ב, 6 בפברואר 2012, בפומבי ובמעמד הצדדים.

שופט

שופט

אב"ד

גזר - דין (נאשם 4)

הנאשם הורשע על-פי הודאתו בעבירה שעניינה גרימת מוות ברשלנות, עבירה לפי סעיף 304 לחוק העונשין. מכתב האישום בו הודה, עולה כי בהיות הנאשם מוביל נגמ"ש ביום 12 נובמבר 2007 בשטח אש סמוך ל"XXXXXX", גרם ברשלנות למותו של סמ"ר אסף וקסמן ז"ל.

התיק החל להתנהל בשמיעת ראיות אחר שהנאשם המואשם עם שלושה נאשמים אחרים, כפר במיוחס לו. בשלהי פרשת ההגנה של שלושת הנאשמים האחרים, ביקש הנאשם לחזור בו מכפירתו, ולהודות כאמור בעבירה שיוחסה לו.

הודאת הנאשם ניתנה במסגרת הסדר טיעון שנכרת בין התביעה הצבאית ובין הנאשם, הסדר שכלל עתירה מוסכמת לעונש, כפי שפורטה בטיעוני הצדדים.

ממסמך הפרטים הנוספים שהוגש לנו מסמך שהצדדים סיכמו כי הוא ממצה את התשתית העובדתית האופפת את אחריותו של הנאשם שבפנינו, עולה כי באימון האמור בו המנוח מצא את מותו, הוחלט כי הנאשם ישמש בתפקיד של מפקד ומוביל נגמ"ש, תפקיד שלא מילא בעבר, וכי הנאשם לא עבר רענון מובילים טרם תחילת התרגיל. עובדה מוסכמת נוספת הינה שהנאשם כמו שאר הכוח המתאמן, קיבל הוראה לנסוע עם מדף תא נהג הנגמ"ש סגור ונעול ב"פרפרית".

אין חולק שהנאשם ניסה לסגור את המדף, לא הצליח והחליט, בניגוד להוראה האמורה, להמשיך בנסיעה כשהמדף האמור מקובע במצב פתוח.

בהמשך אותה נסיעה התהפך הנגמ"ש עליו פיקד, ובעקבות כך נגרם מותו של המנוח, אסף ז"ל והנאשם עצמו נפצע באורח "בינוני" ופונה לקבלת טיפול רפואי בבי"ח.

בעתירתו לעונש ציין ב"כ המאשימה כי נטילת האחריות על-ידי נאשם 4, גם אם בשלהי ההליך והפנמת האשמה, הינה עובדה מרכזית שהייתה נר לרגלי המאשימה עת נקשרה בהסדר הטיעון. כן נשקלו נסיבות אישיות הנוגעות לנאשם 4, נסיבות שנתמכו בחוות דעת שהוגשה לעיונו. עוד ציין התובע, כי הנאשם אינו "האשם היחיד" בתוצאה הטרגית, וכי ההכרה בטעות ובנורמה השגויה שנקט בה הנאשם, הם הערובה למניעת הישנות הרשלנות והפקת הלקח לעתיד.

הסנגורית בעתירתה לאימוץ ההסדר הצביעה על נסיבותיו האישיות של הנאשם, כמי שמצבו הנפשי מחייב טיפול, שמענו שהנאשם נטל אחריות על המעשה כבר בעת שנחקר במצ"ח, וכי מצידו לא האריך בהליך המשפטי בתיק, שרובו ככולו לא נגע למעגל אחריותו של הנאשם.

בתחילת טיעון נציג המאשימה, הונחו בפנינו מטעם משפחת אסף ווקסמן ז"ל, תמונותיו וכן הספדים שנשאו בהלווייתו.

ליבנו למשפחת המנוח שחוותה טרגדיה ואובדן, מוות פתאומי של אסף ז"ל, בחור לתפארה, שנכון היה לו עתיד והוא נגדע בתחילת חייו. תוצאה קשה זו לא תדע מרפא ומרגוע בהליך המשפטי שבפנינו. תהא זו נחמה פורתא אם כמסקנה מההליך יינקטו הצעדים למניעת מקרי רשלנות וקטילת חיים באופן מיותר ובשל חוסר זהירות והימנעות מהקפדה על הוראות.

הנאשם שהוא חייל מילואים שלמעשה התנדב לשירות ביחידה, עשה כמיטב יכולתו לתרום את חלקו בשירות מילואים, מערך המהווה נדבך מרכזי בכוחו של צה"ל והשירות במילואים ותרומה מיטבית בכך הינם ערך הראוי לשבח והערכה. אכן רשלנותו לא נבעה מרצון להפיק קיצור הליכים או נוחות אישית, אלא מכוונתו להביא למימוש התרגיל גם במחיר של אי-מילוי הפקודה שניתנה.

שמענו אודות מצבו המשפחתי והאישי של הנאשם וכן את הבעת הצער בדברו האחרון על התוצאה הקשה של התאונה.

אכן, הנאשם הפר הוראה מפורשת, אשר לו הייתה מקוימת ומוקפדת, ניתן להניח כי המנוח היה נותר בחיים.

לזכותו של הנאשם שקלנו את הודאתו וקבלת האחריות, את העובדה כי לא קיבל הכשרה מספקת כתנאי למילוי תפקידו כמוביל נגמ"ש עת שולב בתפקיד זה לראשונה, בלא הדרכה והכשרה נדרשות.

מכלול הנסיבות שנמנו, הביאונו לאימוץ עתירת הצדדים לעונש, בהיותה הולמת את עניינו של הנאשם, את היקף רשלנותו על התוצאה הטרגית שנגרמה, אל מול העדר הדרכה מספקת ורצון להשלים את התרגיל והשגת יעדיו כמטרה עיקרית של הנאשם.

אחר כל האמור ופה אחד מצאנו לגזור לנאשם על-פי הסדר הטיעון את העונשים הבאים:

1. חודשיים (2) מאסר לריצוי בפועל, שירוצו בדרך של ע"צ בתנאים שקבעה הממונה בחוות דעתה (חו"ד 5870 מיום 30 ינואר 2012). העונש ירוצה בבסיס XXX בצריפין. בתיאום עם הצדדים יתייצב הנאשם ביום 8.2.2012 עד השעה 10:00 בפני רמ"ד שיקום לצורך תחילת ריצוי עונש זה.
2. לצד עונש זה ובנוסף, אנו גוזרים לנאשם (3) חודשי מאסר אותם לא יירצה אלא אם בתוך שנתיים מהיום ישוב ויעבור על העבירה בה הורשע או כל עבירה שיש עימה יסוד של רשלנות שגרמה לפציעה או לחבלה.
3. אנו מורים על הורדת הנאשם לדרגת טור' על-פי עתירת הצדדים.

ניתן והודע היום, י"ג בשבט התשע"ב, 6 בפברואר 2012, בפומבי ובמעמד הנאשם,
 וב"כ הצדדים.
 זכות ערעור כחוק הודעה.

שופט	שופט	אב"ד	
למקור	נאמן	העתק	חתימת המגיה: _____
סוברנקו	סבטלנה	סגן	
הדין	בית	קצינת	תאריך: _____